

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST

I DRUŠTVO

KAZALO

Izbor iz poezije Joje Ricova / 3

Božidar Petrač: *Imenom njegovim trebala bi se ponositi Hrvatska* / 8

Tin Lemac: *Spone tradicionalnog i modernog* / 10

Asaf Duraković: *Četiri pjesme* / 13

Borben Vladović: *Žiroskop* / 17

Nikola Đuretić: *Odlazak* / 28

Ernest Fišer: *Pjesme* / 34

Radovan Tadej: *Pjesme* / 43

Nedo Domenico Illich: *Traganja* / 52

Dean Ganza: *Pjesme u prozi i kratke priče* / 59

Livija Reškovac: *Prozne kratkoće* / 65

Ivan Katičić: *Kratke priče* / 71

Tihomir Mraović: *Kratke priče* / 78

Ivo Runtić: *Poštovanje!* / 83

Guido Quien: *Život umjetnosti* / 88

NOVI PRIJEVODI

Mate Maras: *Pjesma o Cidu* / 100

KRITIKA

- Franjo Nagulov: *Smrt na šest načina* / 127
Ivica Matičević: *Mrvice s narativnog stola* / 136
Branko Maleš: *Sjajni krugovaš* / 139
Dunja Detoni Dujmić: *Kroz šumu tekstova* / 141
Hrvojka Mihanović-Salopek: *Stihom prema svemirskim orbitama* / 143
Bratislav Lučin: *Kucanje o svijet jezikom* / 146
Dunja Detoni Dujmić: *Eto vraga skok na skok* / 148
Darko Žubrić: *Deseti jubilarni zbornik udruge "Pasionska baština" posvećen Istri i Kvarneru* / 150
Božica Zoko: *Brzopotezni nehaj ili Jakov se nasmijao!* / 153
Antun Pavešković: *Fusnote ljubavi i zlobe* / 157
- Maja Kolman Maksimiljanović: *Kronika DHK* / 160

In memoriam † JOJA RICOV †

(Kali, 25. ožujka 1929. – Zagreb, 23. siječnja 2017.)

Joja Ricov

Izabrane pjesme

NIKADA

Rekao je „zbogom“
Na pragu –
Više ga nisam vidio.

Srednji stas, rumenih obraza –
Nisam ih više poljubio.

Ruke – kora u masline –
Više me nisu milovale.

Ramena – široka uzglavlja –
Nisu me više nosala.

Znao je more i masline:
Moj otac bio je ribar.

*

On je rano ustajao
Golubove mi donosio,
On me je moliti učio
Ruke mi grijao,
On mi je krevet toplo –
Nitko me nije tako volio.

Moj otac imao je oštru bradu

*

K njemu su često dolazili –
Više se nisu navratili.

Mog oca ribe su pojele,
I ja ih zato mrzim.

Deset mi je godina bilo,
Više ga nisam vidio.

Rekao je: zbogom
Mislio: doviđenja
Bilo je – nikada.

ELEGIJA MRTVOG RIBARA

Vidio sam pepeo ognjišta
U sivom letu golubova.

Pamte me čežnje
U kruni zelenih obzorja
I nade razasute
Po mrežama od soli.

Tajnu sam svoju otkrio
Nijemim dubinama.

Krv zora prosinačkih
Čuje još mukli izdisaj
U kriku gladna galeba.

Svjetioniče crveni
Moja se kosa uspavala
U njedrima slanah voda.

ZVONIK DJETINJSTVA

Zvonik djetinjstva –
Vertikala snova

Bratimljenje strmo
Zemlje sa nebesima

BEDEM VELEBITA

Alka u galopu
Duž ljupke usne Jadrana

Bičevima munja
Obuzdana
Ergela skamenjenih stoljeća.

E P I L O G

ET CARA VERBUM FACTA EST

U ono vrijeme
Riječ caro facta est

U ovo zbi se drugo
Dosad neviđeno čudo:
Tijelo RIJEČ postade i

HARAČI među nama

BRIZGAM TI OTROV PJESMO

Silviju Strahimiru Kranjčeviću

Brizgam ti otrov pjesmo da
Kao zmiji ujed u samoobrani kao
Udžbeniku psovka u prasku neodgodne navale
Budeš mi melem na rane
Nektar u bunilu
Moje stekliške gorčine

Travno, 26. svibnja 1984.

BEZDNO NEDOSEŽNA BEZMJERJA

Zrcalo čarolija

oblo
(s)trujno
vabljivo

kako li teži oko –
tvoje, garavuljo

valutica sja –
ja-ja-ja
draguljna

koliko li se zvezda u njemu utopilo

miće a ne do gled no

dno
dno
dno

bezdno nedosežna bezmjerja

RE VOLUCIJA

Iščášena
naprasita
k-ruta

ta izvrnuta kvrgava ta
otrov(a)na razrooka prgava

mahnita

(i ta?)

unezvjerena zatrudnjela ta
huda mu-t-na luda aj

aždajska što vrluda

k (gr)obna
otka(o)čena m(n)oć.

DUŽE OD STRAHOVA I STRASTI

Nerazoriva je
tvrđava tuposti i licemjerja

Duže od strahova i strasti
i preko vlastitoga vijeka
ravnat će svijetom
neoboriva
entropijom laži i

praznine

RASAP

Sve uzde
Razvijorile se vihorom

Strijel(ja)i m(e)i

SLOBODA

Mikulići, 1. svibnja 1981.

Pjesme izabrao Tin LEMAC

Božidar Petrač

Imenom njegovim trebala bi se ponositi Hrvatska

Joja Ricov napustio nas je 23. siječnja ove godine. Vijest o njegovu preminuću nije odjeknula onako kako znaju u medijima odjeknuti slične vijesti. Joja je uvijek imao status marginalne osobnosti iako pjesnikom, dramatičarom, likovnim kritičarom, antologičarom i prevoditeljem, nadasve čovjekom otpora svakomu zlu, nasilju i nepravdi. Nikada Joja nije imao primjeren prostor, uvijek su ga smještali na rubnice hrvatske književnosti i kulture. Nije bio politička koketa, a bio je dvostruki robijaš, robijao je i u vrijeme fašizma i u Titovoj državi.

Joja Ricov, autor značajne *Antologije talijanskoga pjesništva XX. stoljeća*, objavljene 1957., nije bio osobito sretan glede sudbine velike većine svojih rukopisa, uključujući i svoje prepjeve. U stalnoj oporbi establishmentu svojih naraštajnika, oporbenjakom gotovo kerempuhovskoga duha, osjetljiv na nepravdu, uvijek prosvjednikom, najvećma objavljuje – prisiljen – u vlastitoj nakladi. Tipičan primjer takva postupka jest svojevrstan panoptikum tekstova sabranih u knjizi *Ušutkani* (1989.), u kojima osnovnu autorSKU nakanu valja čitati kao pledoaje za slobodu pisane i govorene riječi, kao angažman za dostojanstvo ljudske osobe, njezina prava i prava na različitost, ali i kao pledoaje za slobodu svoga naroda. Većina Jojinih tekstova plod su nezahvalne i nesklone fortune, njegovih javnih osporavanja laži i licemjerja, krivotvorina i potvora. Mnoštvo stihova pisao je iz ogorčenja, neslobode, marginalizacije, podcijenjenosti ili aretacije. Nakon heretičke *Marabunte* iz 1968. trebalo je gotovo dvadeset godina da se pojavi njegova druga zbirka pjesama *Trajna paučina mraka* iz 1987. Joja je pjesnik koji poeziju doživljuje kao pričest i pristupa joj kao čistoj hostiji. Za njegovu poeziju vrijedi isto ono što je o svojoj poeziji i sebi kao pjesniku pisao Quasimodo u zadnjem pismu našem Joji: „Pjesnik nije posjed: ni ljevice, ni desnice, ni centra. Moju poeziju tumače, a tumačit će i dalje kako kom bude drago, jednako kao što su to činili i dosada. No, kad sam već izazvan da govorim, ja ovdje želim reći: ma kako bila tumačena i ma od koga i

ma gdje, krštena atributima angažirana ili pacifistička, antimilitaristička ili intimna, moja poezija ostaje i bit će ono što je oduvijek bila i što jest: duboke kršćanske inspiracije“. Takva je nadahnuća i poezija Joje Ricova.

Koliko li se puta osjetio ušutkanim, namjerice spriječenim, prijezirno podcijenjenim u raznim recenzijama svojih kolega što naraštajnika, što onih mlađih nemilosrdnih sudaca recenzenata i urednika, moćnih dodjelitelja nagrada, primjerice za radio dramu *Kanarinac*? Kako je doživljavao, duboko povrijeđen, iskustvo odbačena umjetnika riječi kojemu su oduzimali sve, mimoilazili ga u svim svojim antologijama i pregledima, bez obzira na sva njegova množvena oslanjanja i kreativna preuzimanja i prevrjednovanja suvremenih tokova talijanske literature, španjolskih mistika i dragih mu velikih Francuza? Kako je samo prošao njegov esej o Juri Kaštelanu iz 1959. *Tvrđava koja se (ne?) predaje*, objavljen tek 1991.? Jure Kaštelan gotovo pred svoju smrt doznaje za Jojin esej, ljutit što ga njegovi kolege nisu htjeli objaviti. Je li se njegov pjesnički i esejistički opus mogao, a onda i morao zaobilaziti u široku luku? Njegovi nastupi visoko podignuta patosa mogli su kadšto koga uznemiriti, no na pitanje zašto se kao prevodilac i supratilac talijanske i španjolske pjesničke riječ, koja je toliko živo utjecala na njegovo vlastito stvaralaštvo, morao micati u stranu, nemam odgovora. Joja Ricov je, posežući za stihovima velikih Talijana i Španjolaca, jasno obznanio svoju pjesničku srodnost i svjetonazorsku bliskost, a njihov izbor potvrdio je njegovu istančanost i suptilni senzibilitet. Od kraja studenoga 1954. prijateljeva je s nobelovcem Salvatoreom Quasimodom sve do njegove smrti, dovевši ga u kolovozu 1957. u svoje rodno mjesto Kali na otoku Ugljanu i u Zadar, a 1958. objavio je antologijski izbor njegovih pjesama *A večer je već tu...* Među prvima dakle otkriva hrvatskoj javnosti jednoga od najvećih talijanskih pjesnika 20. stoljeća. A Quasimodo ga svojim pismom koje je uputio Titu oslobađa besmislene robije. Tek u 21. stoljeću pojavljuju se Jojini prijevodi: *Lirici Italije zakutcima Novecenta*, *Izabrane pjesme Salvatorea Quasimoda*, *Talijanski futurizam s predcima i potomstvom*, *Éros – Orfej Novecenta* (antologija talijanskoga ljubavnog pjesništva XX. st.), *Jarboli Novecenta*, dok opsežna dvojezična antologija *S obala sučelice. Talijansko pjesništvo 20. stoljeća* još očekuje svoju objavu. Da, zaslužuje Joja Ricov znatno veći odjek i znatno snažniju recepciju. Starčevićansko/matoševski stekliš naše suvremenice, bez dlake na jeziku, s naramkom totalitarizama u grudima, Joja Ricov živio je zapravo sudbinu svoje Hrvatske, poviješću natrujene i kandžijama bijene, ušutkivane, eksploitirane i nemilice stoljećima gažene. Kao pjesnik, kao dramski pisac, kao esejist, kao majstor jezika, jezika koji je vršna čovjekova svetinja.

Bio sam povlašten imati ga uza se u raznim prigodama, bio sam povlašten imati ga za prijatelja i savjetnika u mnogim stvarima. Imao sam povlasticu biti s njim na talijanskim putima kad se gradila hrvatska država, u Franjinu svetom Damjanu i Asizu, u ljepotama veličanstvene proljetne Umbrije i među moliškim Hrvatima ljeta Gospodnjega 1992. Njegovim imenom trebala bi se ponositi Hrvatska.

Tin Lemac

Spone tradicionalnog i modernog

Početakom 2017. godine napustio nas je još jedan od naših vrijednih književnih i kulturnih uglednika Joja Ricov. Ovaj tekst koji ne nosi obilježja klasičnog nekrologa predstavlja skromni osvrt na njegovo pjesništvo kojem je poklonio veći dio života kao marni književni radnik. Tomu u čast, iznijet ćemo neke biografske podatke vezane za stvaralačku i građansku osobu Joje Ricova, sumarno opisati njegovo pjesništvo već postojećim kritičkim i književnoznanstvenim spoznajama, te dati vlastiti letimični esejistički uvid u nj zbog njegova skromnog poznavanja, ali i radosti što se tako jedan važan pjesnički projekt odvio baš na horizontu novijeg hrvatskog pjesništva.

Joso (Joja) Ricov rođen je na Kaliju na otoku Ugljanu 25. ožujka 1929. godine, a umro 24. siječnja 2017. godine u Zagrebu. Bio je pjesnik, esejist, likovni kritičar i prevoditelj. Gimnaziju je pohađao u Zadru, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studirao je slavistiku. Njegov su život obilježile dvije zatvorske traume. Kao sudionik hrvatskog pokreta otpora bio je zatočenikom njemačkog konclogora u Musapstanu kod Zadra 1944. godine, a 1959. godine biva zatočen na sv. Grguru kod Golog Otoka odakle izlazi intervencijom prijatelja, velikog talijanskog književnika Salvatorea Quasimodea. U studentskim je danima otpočeo svoju spisateljsku djelatnost, a od 1973. – 1975. godine predavao je jezik i književnost na Državnom i Katoličkom sveučilištu u Milanu. U svojem je radu bio inspiriran poznatom verbalnom metodom koju je osmislio poznati stilističar Petar Guberina, te je stanovita znanja o njoj prenosio u svojim talijanskim predavanjima, a i kasnije u radu u centru SUVAG. Uređivao je časopis Hrvatski književni list. Dobitnik je brojnih književnih nagrada i priznanja od kojih se ističu Međunarodna nagrada Europa Arte i Parthenope Aurea. Njegove su najznačajnije pjesničke zbirke *Marabunta* (1968), *T(r)ajna pučina m(r) aka* (1986), *Ča se is namin morbinauš* (1989), *Job s drugima* (1998), *Nijema narikača* (2001) i *Stekliš u jetrima* (2005).

Književni teoretičar i kritičar Cvjetko Milanja iznosi stanovite konceptualne teze o pjesništvu Joje Ricova. To su teze o tradicionalnosti i modernosti njegova pjesničkog sloga. Tom problemu Milanja pristupa poetički i aksiološki. U poetičkom smislu tradicionalnom poetskom slogu pripada rana poezija, a modernom kasna. Kasna poezija Joje Ricova nailazi na veći interes kod navedena kritičara i on njezinu genezu tumači linijom Josip Sever – Kruno Quien, a naziva je polisemantizmom s grafijskim elementom. Navodi i utjecaj talijanskog hermetizma, te semkonkretizma kao poetičkih pravaca. U aksiološkom smislu Milanja opisuje Ricovljev fonetski zaum koji se nadograđuje na Severovoj liniji koristeći i druga poetska iskustva (vizualno pjesništvo, humor, ironija, semkonkretistički diskurzivni postupci). Njegov cjelokupni pjesnički projekt određuje trima dominantama, a to su etička, estetička i jezično-igriva. Etička dominanta poravnava pjesme s moralnom dimenzijom u kojima Ricovljev subjekt revolucionarno reagira na političke i ideološke malformacije velikih ideologija 20. st. Pjesme koje piše u tom kodu najčešće su dulje, poemične i pokatkad ostvarene ludističkim momentom subjektova govora. Estetički aspekt njegova pjesništva pripada ranoj lirici, obojen je intimističkim i psihološkim situacijama, metaforički je i slikovno iznimno bogat, a počiva na tradiciji poetičkih pravaca onodobnog pjesništva. Jezično-igrivi sloj Milanja smatra najoriginalnijim dijelom Ricovljeva pjesništva koji počiva na tradiciji naturalizma, nadrealizma i hermetizma pri čemu se ludički aspekt poetskog govora ispituje i traže se njegove svekolike mogućnosti. Zanimljiva je i činjenica da su u tom kodu pisane pjesme na standardnom jeziku i na zavičajnoj kaljskoj čakavici, a u oba se područja Ricov jednako kvalitetno ostvario.

Pjesništvo Joje Ricova, kako smo kazali, počiva na dihotomiji tradicionalnog i modernog, ali i na njezinu vještom ispreplitanju u pjesmama i pjesničkim fazama. Njegove rane pjesme (npr. *Nikada*, *Elegija mrtvog ribara*, *Nekada* i *Duga*) počivaju na emotivnosti lirskog subjekta pred kojim zastaje znanstvena akribija poetske teorije. Karakterizira ih nostalgički *resentiment*, obiteljski motivi, pročišćeni izraz i metaforika koja ne predmnijeva značenjsku koliko emotivnu razradu. Druge rane pjesme počivaju na refleksivnosti i slikovitosti kao dvama tvorbenim načinima oblikovanja poetskog svijeta. Naglasit ću razliku refleksivnog tona i refleksivne poetske građe i njoj pripadne metaforike jer se time ova poezija, bar u ležernijem kritičkom opisu, može prisposodobiti. Refleksivni ton povezuje se sa autorovim (subjektovim) snatrenjem i meditacijom nad sobom i svijetom što u strogom teorijskom opisu pripada emocionalnoj stratifikaciji lirskog subjekta, dok se refleksivna građa realizira složenom metaforikom odnosa čovjeka i svijeta. Primjerice, u pjesmi *Bilo zemlje Hrvata* semantički se sloj domoljubne metaforike nadograđuje općeljudskom metaforikom Apsoluta i njome povezanih poetičko-filozofskih indikacija koja se izriče sumornim, ali nadom ispunjenim tonom, dok se u minijaturi *Na zračnoj*

splavi progovara o smrti u kontekstu metafizičke potrage za bitkom sličnim sumornim tonom. Slikovnošću obilježena poezija prisutna je u također u refleksivnom sloju i njezino bogatstvo predmnijeva temeljite razrade. Time ukazujemo na aksiološku razliku refleksivnosti i refleksivne slikovitosti kao stilističkih modusa izricanja poetske građe. Pjesma *Zvonik djetinjstva* počiva na složenoj slici kojom se vezuje evokacija djetinjstva ne kao motiva, već kao figure diskurza i refleksivnog dostizanja punine čovjekova bitka, dok pjesma *Srebro u blatu* počiva na spajanju refleksivne metafore Apsoluta i meta-poetičke tematizacije. Moderni pjesnički slog počiva na spomenutom ludizmu, zaumu i konkretističkim poetskim alatima, no i u njemu se, iz dubine tekstnih silnica, dolazi i do stanovite veze s tradicionalnim dijelom Ricovljeva pjesništva. Nije nam nakana teorijski elaborirati tu vezu zbog premalog prostora i nakane ovog teksta, no pouzdat ćemo se u stanovite semantičke i diskurzivne spone, kao i osjećaje za tekst. Ludizam se ostvaruje metaforizacijom (npr. pjesma *Edenski psalam ljeta* počivaju na opisu motiva cvrčka (*akumulatori sunca, neumorna gudala žege, neoponašivi u struni i u trajanju*), fonetski je zaum prisutan u svom standardnom izričaju (*Robi gle / njišti rza*), ali i onda kad je povezan sa semkonkretističkim ulomcima (*njišti se / rzaj / listi // parip-ice lanena*). Ležišta bogatih ruda kojima se tradicionalno i moderno prelijevaju u nezamućenoj poetskoj vodi prisutna su primjerice u pjesmama *Mrtav pradjedovski dom* i *Naprsla praznina*. Smisao spajanja starog i novog svjedoči o literarnim i empirijskim danostima ovog pjesničkog projekta. Literarnost se ostvaruje stalnim propitivanjem vlastitih impresija i njihovih izričaja, dok se empirijskim uzdizanjem ostvaruje pitanje segmentacije ili zaokruženosti života, stalnog rasta ili vječnog vraćanja istomu koncentričnim kružnicama bivanja.

Moj susret s poezijom Joje Ricova osvjestio mi je mogućnost da jedna poetika može biti zaokružena, pa i onda kad barata prilično dispartnim semantičkim silnicama. Tradicionalno i moderno mogu naći mjesto u živom i literarnom životu jednog autora, a mogućnost njihova stalnog pregrađivanja predstavlja težak zadatak. Ovaj me letimični tekst obvezuje na pokoje znanstvenije promišljanje poezije Joje Ricova kao i moguće pisanje monografije u nekoj skorij ili daljoj budućnosti.

Asaf Duraković

Četiri pjesme

DACHAU

Prolazim Münchenskom uzletištu
Kuda se polja bogatstvom natječu
Kukuruz klasa. Dok mi oči ištu
Glasove koji pod klasjem nariču
Pogledaj žice i stražarska mjesta
Kao da dim nam još nebu uzlazi
Kuda to zatra jednosmjerna cesta
Što još i danas po svijetu prolazi.

A moj se pogled nad jadom nestalim
Muti na kraju rujanskoga dana
I zastadoh u poljima zaspalim
Gdje sunce gori kao grdna rana
Kad svaki klas što poljem vjetar grli
K'o da se klanja ispred zida plača
Kao što Kadiš za život umrli
Nad pustolinom zrelih polja jača.

A samo svrni pogled s ovog mjesta
Veograd svjetlom u nebo uzlazi
Stoljetna traje Oktobarska festa
Gdje još i danas krv i smrt prolazi.
O, dane sunca i jesenje žetve
Čuješ li jad, što sjaju ti prkosi
Gdje još se čuju sirotinjske kletve
Lica s vagona. Mučenici bosu.

Poznadoh danas, kada nema ljeta
Ni kada jesen u toplini zasja
Gdje čudnovato cvijeće krajem cvjeta
Nad ovim pustim nepreglednim poljem
Štraše me prikaze sa vrha žica
Što su u lijetu svome svijetu boljem
Zastale iznad Bavarskih ravnica.

ZID PLAČA

To nije kamen što mi ruku dirnu
Ni iz kamena trava čudnovata
U ovom podnevu kad dušu mirnu
Pohodi vječnost iz jedinog sata.
Gledam gdje raste neizmijerna slika
K'o freska u svom nedoglednom svijetu
Iz tame svijeta u svjetla velika
Nad zemlju svojim jadom razapetu.

I osjećam gdje pokraj mene stasa
Zlo Čovječanstvo iz sviju vremena
Baš poput plime velikih talasa
Nad grobovima nebrojenih sjena.
Svaka je suza, što se ovdje proli
Cijelome svijetu dokaz pogubljenja
Jer nepravda će skapati u boli
Kada im prsnu srca od kamenja.

Sve ljudske suze od postanka svijeta
Zastaše ovdje iznad poniženja
Pred ovim zidom gdje vrijeme prolijeta
Vrh vječnog Jeruzalemskog kamenja.
Jer nema niti zemlje ni naroda
Što nije stao ispred ovog zida
Da nebu koje vječnim plovom hoda
Otvori srce koje se raskida.

A nije samo rod Jakovljevi stao
Pred nepravdom i zlom i ljudskom kobi
Pred zidom sav je rod Adamov pao
Što i u boli još prkosi zlobi.
Jer svaka suza iz sviju vremena
Što nestadoše u vječnome mraku

Pred ovim zidom, nebu ponesena
Živi u mome klonulom koraku.

Pred ovim zidom sva mrska strahota
Iz svake suze čovječje izvire
Nad nevoljama svačijeg života
U zaborav što nikad ne ponire.
Jer blago onima što u svom plaču
Ne klonuše dok svijet se pravdi nada
Pred ovim zidom kao da se začu
Najtiši šapat srca koje strada.

O, podli svijete što nebu prkosiš
Znam zašto bježiš od ovoga zida
Kad crne tame što u srcu nosiš
Vode te padu zamagljenog vida.
Stižu ti dani strašnog obračuna
Kad prekasno ćeš ovdje ugledati
Iz svih vremena jade milijuna
Što će te ispred zida dočekati.

GIBEONSKI BUNAR

Trideset metara niz ravnu stijenu
Silazim u svijet gdje voda iz dubina
Izvire bista u suhom kamenu
U zdencu od tri tisuće godina.
Iz vrela iz Megida i Hazora
I Jeruzalema pod kojim vode teku
Iz drugog svijeta. Iz drugih prostora
Što ni u jednu ne ulaze rijeku.

I znam u svome silasku do vode
Da silasci i uzlasci su isti
Kad jednom vrelu svi koraci hode
Što dušu liječi i što srce čisti.
U ovom danu kad sve brige stanu
K'o maslinici koje sunce peče
Znam vodu koja svaku liječi ranu
Kada iz Vječnosti u Vječnost teče.

MASADA

Tko je opijen pijanstvom visina
Što plove iznad Mrtvomorskih voda
Kad u pijanstvu leti iznad tmina
Kuda u svjetlu vječno vrijeme hoda.
Život je samo trenutak predaha
U svijetu kuda nema traga sjeni
I nema sile, niti ima straha
Da trijezni one, što su opijeni.

I ne znam koja sjena krajem lijeta
Kad listam drevnu knjigu Ben Siraha
Jer nigdje sjene oblaka, drveta
Kameni mir bez glasa i bez daha.
Okrenuh se. A nikog iza mene
Vrelo se sunce nad vodom ogleda
Ispod Masade nebu uznesene
Gdje kamen šuti kud oko pogleda.

I zamišljen, sve zidove korakom
Sporim obidoh za manje od sata
I nisam sam, kad u trenu svakom
Slutim svježinu svijeta nedohvata.
Štadoh na zidu sjevernom Masade
Što stoji trajniji od carstva Rima
I sa mnom narod, što se ne predade
Pred legijama i pred mačevima.
I zaštićen od sunca kasnog ljeta
Koje sa Jordanskih planina peče
Znam da tih sila nema niti četa
Jačih od vjetra što dušom proteče.

Nasmiješih se u kamenoj samoći
Kada prepoznah sjenu što me dira
Kroz prijateljske mučeničke oči
I smiješak Eleazara Ben Jaira.

Borben Vladović

Žiroskop

ODAKLE SAM DOŠAO

Dolazim iz jezerske šašine
iz busenastog planinskog srčenjaka
pa zamotan u jedro potonule brodice
tako sam ti došao
moj zavičaju na plažu oštrog kamena

Izašao iz plodne vode
dobio komad plodne zemlje
ostavljen da se sam oplodim
tako sam ti došao
moj zavičaju pod nebom s očima

Moje ime je čudno
prezime rijetko
sličnije vladaru nego sužnju
takav sam ti došao
moj zavičaju u kojem su biljke ljekovite i otrovne

Moja snaga je bila tiha
grmovi žilavi i bodljikavi
obrstila ih koza moje vjernosti
tako sam ti došao
moj zavičaju u kojem sunce grli voćke

Na tržnici sam sve prodao
osim ljude, ljubav i svoje pismo

a nabavljao zahvalnost, privrženost i odanost
takav sam ti ostao moj zavičaju u otkucaju zvona
tvojih kamenih, biljnih kampanila

ČUVAR PRUGE

Željeznička stanica bez kolosijeka
sakatija od jedrenjaka bez jedara
Brodica strujom vode nekamo plovi
postaja stoji jer vlak ne prolazi
Kada je nailazio tutanj pragova
koji sada u plamenu griju okolne bunje
prometniku se činilo kako se i njegova kuća
pomiče sve bliže gradu

Kupe s krova odnijela bura
škure obješene i krezube
s prozora se ne vidi more
kao ni onda kada je otpremnik vlakova
gledao kroz nerazbijeno staklo
osjećao vesla u rukama
umjesto signalne zastavice

Suvišna čvrsta kamena zgrada
odaje savjesnog državnog graditelja
koji je došao u pustoš
ali ju nije htio takvom ostaviti

Nitko tuda više ne prolazi
putnik ljubitelj željeznica kada naiđe
čuje ono karakteristično kloparanje
zvižduk na pustom peronu
vidi građevinara kako maše zastavicom
umjesto bivšeg stanara čuvara pruge

POGON NA VJETAR

Na vrhovima gora kokošja krilca
u podnožju kućice kao pilići
pijuču za visinama odraslosti

Onaj vjetar što pokreće sjekiru

koja će kobno odjeknuti
panjem, vratom i planinom

Obitelj zatvori vrata i zabrtvi prozore
svejedno maleni izađu iz doma
Dvorište je veliko, vrt u kukuruzu
i lubenicama za poslasticu

Što se bojite niske pješćane obale?
Viče neiskustvo iz zlaćanih usta

Naišao je sjeverac s kovitlacima
pokrenuo najviša stabla
uzburkao rijeku, narogušio je
zalistao kao perje
zabijelio kao ljusku jaja
u koje bi se mnogi
htjeli skutreni vratiti

DEVETI MOST

Prolazi li rijeka kroz carstvo mrtvih
dolinom ili klancem
tražit će se i broj mostova

Projektirat će se i statika različne čvrstine
za kojom si težio
svim svojim hodanjem među živima

Odabir bijeljenja potpornja i ograda
namučit će te plameno
kao i raskrižja na putovima dvojbi

Koji su te poznavali
nisu sumnjali
da ćeš se prikloniti planini
jer kad je bilo kolebanja
uzlazio si uzbrdo, zanemarivao nizine

I počela je gradnja devet mostova
u kojoj si i sam sudjelovao
noseći na glavi zaštićenoj kolanom
teško vjedro boja vatre i neba

Jesi li se odlučio za požar
ili za uže, povjeri se veslačima
koji će ploviti ispod devet mostova
do tvoje osmatračnice
na podzemne i nadzemne ljude

SKOK S MOSTA

Na najvišoj ogradi mosta
stoji nag, bijel, nepomičan
On je skulptura izvađena iz mora
sprema se vratiti na dno

Podigao je ruku na pozdrav dizalici
koja ga je donijela iz utrobe
iskrcala u život kao teret

Svjetina gleda u njega
on nikog ne vidi
zapazio je tek jednu ženu
koja je već u crnini

Digao je drugu ruku
u smjeru neba
pomaknuo tamni oblak
zasjao je nadzemaljski prostor

Skočio je i letio kroz plener
uronio u galeriju
odakle je i došao

Na zidu portret one žene
u crnom
naslikana žarkim nijansama

ONE RUKE

One ruke koje peru
tuđu prljavost
postaju umivenije i bjelje

Svakim danom prljavac

dolazi sa svojim udovima
misleć ako mu je glava bistra
ako je put izašla
iz prozirne vode
da je time oprana

Perač uviđa ali nastavlja
ne sustaje i ne umara se
nezaprljan je i uredniji

Njegovani je sve okaljaniji
i koža mu je postupno tanja
ljušti se i obnavlja
hoće li naići rana otrežnjenja?

Dlanovi spretniji i nježniji
jasni kao suza nepomućeni
odanošću svetiji i sjajniji

One ruke koje čiste
tuđu i svoju prljavost
jesu mirnije i umilnije ruke

IZOLA / INSULA

Za Cvetku Bevc, slovensku pjesnikinju

Stara jezgra Izole nudi se
na kuhinjskom stolu kao kolač

Umjesto oštih vilica
Cvetka donosi poglede

Ona kaže kako su jednako
zavodljivi gornja i donja
ploha kad se sagneš i zavučješ
i kad si gladan spletova uskih ulica

U ladici sjaji i zvecka
pribor za jelo: tupi noževi
i žlice pune žitelja

Presijavaju se limene kutijice

ribljih konzervi Delamaris
na pijesku pored tvornice

Zvonik odjekuje malim (polu)otokom
kad se škafetin otvara i zatvara

S trpeze blaguju se razna jela:
stare kuće, palače, flora, balkoni
i nahranjen je onaj tko je znatiželjan

ŽIROSKOP

Iz džepa Matošićeva kaputa
vire kutovi zvrka

Oštri okretni bridovi
grebu kožu i sjećanja

Brodolomac stalni sam
a nisam bio na Jozinoj lađi
niti sam našao njegov otok

Na palubi i potpalublju
gužvaju se buntovni ljudi
uokolo pučina zujavih jezika

Zvrk burne prošlosti okreće
misao sa slobodnom osi
i održava nam stabilnost
u različitim položajima:
bilo more ili kopno tucanika
bili valovi ili utiha maslinika

Sunce se pojavilo
kao vlak u noćnoj tišini
odjednom zaklopapa pa nestane
u tamnu zaboravnost
kao brod kad tone ispod neba
na zalazu

RIBAREVA VJEŠTINA

U teretnoj luci kroz skladišta
prolaze tračnice interpunkcija
vagoneti puni crnih asfaltiranih slova
pokraj obale uz uzburkano more

Nepredvidiva pjesnikova navigacijska ruka
povuče osjetljivu manevarku
slova se prosu u odraz neba
i počnu tonuti u dubinu

Ribareva vještina je da hvata
one najteže riječi koje brzo nestaju
da ih izvadi na ploču rive
da ih dugo suši
sunce neke stilske figure
da ih položi u kašetu svježeg sastavka
mirisa kojega čitatelji osjećaju

BRTVA

Dobio sam vrijednu brtvu
satkanu od gume, od zlata
od karaktera, moja brtva

Propušta izvorsku riječ
i vino što puni kaleže
svaki mjedeni glas zvona
onog oko vrata ovce
i ure budilice kazaljke snova

Ne priječi kišama molitve
da se razliju po sušnome polju
ni rodilji da čuje plač djeteta

Uklanja se krhkim bocama
napunjenim ljekovitim strpljenjem

Nije bila zaklopac
koji zatvara veselja protočnosti

Čvrsta je darovana mi brtva

naslijeđena i njegovana
elastičnost njene gumene prirode
kadikad popravljana od zlatara

Nije propuštala poplave
koje zaboravljaju arkadijske livade
Nepropusna za spojna mjesta
između uma i srca
da se nastave skladbe

ZIDIĆ OD CRVENE OPEKE

Zidić od crvene opeke viši od čovjeka
preko vrha sluti se
travnjak, bogata skladišta, možda raj

Uskom stazom uz plameni zidić
do kupališta, ljetne slobode plivanja
ograničena vidokruga do sužanjstva

Hodali smo tuda često i dugovjeko
prestajali smo biti znatiželjni
zidić ponekad nismo ni zapažali
iako se od kiša, diranja i slanah očiju
gama razvukla od crvenog do crnoga

Kada su se dva gornja reda opeke srušila
progledamo – ipak su bili magazini

Sada su oni sve prekrili
i more i godišnja doba

Ostao je samo zidić
samostojan, živopisan i nepotreban
ništa ne ograđuje niti zakriva
još živ rasvjetljava naša zavaravanja
bogat onolikim bojama
koliko je hodača uz njega prošlo

KRIŠKA KRUHA

S naporom odrežem krišku kruha
u njoj zrcalni odraz
moga mladoga lica

Nogice mi sa stolca
ne dosežu do poda
više zvončići visibaba
tako sam se teško pružio
preko kreveta

Prozor se otvorio
ulaze prve proljetne topline
čujem nepoznate glasove izvana
mene nitko ne zove
a ne bih mogao ni ustati
iz sarkofaga

Progone me carevi, kipari, kuhari
jedan u bijeloj odori
donese mi onu krišku kruha
sa svoje antikne trpeze

Uzmem to ručno ogledalce
vidim naborane obraze, usta, čelo
mrve se kao svaka stara pogača

Ispadne mi iz ruke
razbije se, slomi
kao svako krhko staklo

RIJEČI SU TVRĐE S KAMENA

Sjedne pred bijeli papir
osjeti nemoć i posustajanje
a treba mu snaga mita

Stane pred bijelom gromadom
mramor utihne kao lav pred krotiteljem
Dlijetom odlama od stijene
frcaju komadi i krhotine
osluškuje kako odskače suvišak

tek potom dolazi vid – izranja forma

Meškolji se za stolom, u vlaku, u autobusu
opisao bi stečke
zamjećuje višak u krajoliku
kako odstraniti stablo, zemlju, kozu
a da ne ostane bijela praznina?

Sjetio se pisaca dijaka
njihova je olovka bila metalna
riječi od vojni i od usnuća

Što je jače od znaka?
Kamen je trajniji od grafita
riječi su tvrđe s kamena

NA KONCU, IPAK LJUBAV

Uza sve odlaske
na tržnicu, slomljeni jezik, rotkvica
izvana crvena, unutra bijela
oprečno od čovjeka
Kada je djevojčica ogulila koljena
Panika i metež kada se zbio zemljotres
a ti se zaglavila u dizalu
i još jedna tvoja tvrdoglavost

Uza sve moje potrošnje
cigareta, tinte tonera i knjiga
skijanja po stihovima
gipsanog zastoja mašte
nekoliko sudara glave s prozorskim staklom

Raspuštanje pletenica pa striženje kose
ovco moja otočka, gola na kamenu
pod jarkim suncem strujnog solarija
svijetliš kao lažni dragi kamen
na prstenu koji sam ti kupio
kada sam bio na devetom putovanju
u Ljudsku komediju na Trgu Honoré de Balzaca

I velim, uza sve
na koncu, ipak ljubav

BUNAR SRCE

Moje srce ima tri bunara
jedan je u mome dvorištu
drugi je u središtu sela
treći na rubu motrišta

Svi imaju vodu do zjenica

Tri bunara ima moje srce
kad ne bi imalo tri bunara
to ne bi bilo moje srce

Srce ima tri bunara
ne bi bilo moje srce
ima tri bunara
bilo moje srce
tri bunara
tuklo srce
bunar
srce

Nikola Đuretić

Odlazak

(Iz neobjavljene zbirke Odlazak / Oproštaj)

I.

Dobro, neka bude tako kako si zamislio
ako držiš da je potrebija Tebi
no djeci i meni. Neka bude po Tvome,
čak i ako griješiš, samo ne oklijevaj,
uzmi je u zagrljaj nježno, kao što se
uzima dijete, kao što se zaima vodu
iz pustinjskog zdenca, povedi je onamo
gdje ću je lako pronaći kada za to dođe
pravi trenutak. Samo je poštedi ove boli
što ispunja svaki kutak kuće koju
još donedavna zvali smo domom
a u kojoj sada dišu samo bol, tuga i strah
i ovaj posve neprovidan i beščutan mrak.

II.

Kada budeš otišla onamo
kamo odlazi se samo jednom
bit ćeš sunce i mjesec
s obje strane neba
iznad i ispod
bit ću tvoje sjećanje
na iscjeliteljsku vodu

i snovi umornih riba.
Kada budeš otišla onkraj
velike i crne vode
ne će ti trebati sidra ni konopi
i jedra bit će slana i spuštena.
Kada budeš otišla
i ja bit ću samo sjena
ovdje i izvan svjetla.

III.

Danas je bio sunčan dan
i patnja je bila daleka kao sjećanje
rekao sam da si biće
što svijetli iz dubine svemira
dok sam se gradio da ne vidim
to smrknuto čelo od briga i bola
očekujući tvrdoglavo smiraj
što uporno i već jako dugo
odbija ući u naš dom.

V.

Ona zna da ju ne ću pitati
je li ondje kamo odlazi
neki drugi život i hoće li me čekati
kao što se čeka autobus
na nekoj prigradskoj postaji
ili dragog gosta – s ushićenjem
i nestrpljivo. Ili je ondje samo
jedno hladno ništa
kao praznina i mrak
tek s nekim drugim imenom.
Ona sasvim sigurno zna da ju ne ću pitati ništa
sada kada je ionako već prekasno
za svaki odgovor, ma koliko on bio
pouzdan ili smislen.

VIII.

Kada te više ne bude
bit ćeš zimski dan
onaj kristalno bistri sunčani dan
što se budi samo nad Zagrebom
s vremena na vrijeme i u rijetkim prigradama
onaj sunčani dan što bi ti uvijek izmamio osmijeh
i rekla bi: miriše na snijeg
bit ćeš na njegovu početku i na kraju
i u drugim stvarima
što ga čine baš takvim zimskim danom.
Kada te više ne bude
ostat će neke slike mirisi i zvuci
godinama tkani od uspomena
i tvoje zvonke jednostavne riječi:
kakav krasan kristalno čist
bogomdan zimski dan!

X.

Sinoć si se opet smijala
dok sam gledao tvoje lijepe ruke
što su se u jednom trenu nepažnje
pretvorile u ruke starice.
Sinoć si se smijala
a ja sam bogove noći molio
da jutarnja svjetlost postane
hrana tvojim umornim kostima.

XIV.

Dok u snu lomnim rukama
slažeš stvari želeći unijeti reda
u ovo malo života što ti je preostalo
tvoja duša putuje sad ovim
sad onim svijetom jer duša je putnik
s mnogo lica i nogu, putnik koji traga
za onim otvorom na nebu
kroz koji prolaze tek odabrani.
Bez posebna zemljovida
ili uputa za uporabu.

XVII.

Volio bih da poželiš još jednom
sa mnogom prošetati južnom obalom Temze
kupiti sladoled kod NFT-a i spustiti se nizvodno
do London Bridgea
pogledati Degasove pastele u Musee d'Orsay
prošetati Latinskom četvrti
posve lagano - s noge na nogu
otići do Les Deux Magot na Saint Germain des Pres
i ondje popiti kavu s mlijekom
volio bih da poželiš još jednom
sjesti na osunčan balkon našega doma
i čitati neku dobru knjigu
ili se nadviti nad lončanice s maćuhicama
jaglacima i šafranima
volio bih da zaželiš opet vidjeti Komižu
proći rivom i poslušati pjesmu klape
na nekome kantunu
volio bih da opet svi, djeca i mi,
sjednemo za prostrti uskršnji stol
da blagujemo i smijemo se
a poslije da razgovaramo ni o čemu
tek tako da nam prođe vrijeme
volio bih da odlučiš ostati tu
bar još malo
sasvim malo

XVIII.

Red duša što izlaze iz svojih tijela
nepregledan je i ti mu se pridružuješ
nehajno mi domahujući prozirnom rukom,
odlazeći u kuću tame što će opet
mirisati poput zimskih krizantema
ili zrela zraka poslije ljetna pljuska.
I ja ne znam što reći,
samo šutim i šutim,
i gledam u tu maglu
i mrak mrklji od mraka
što nas guta sve.
Znam tek da si svojom patnjom
triput zaslužila dušu.

XXI.

O, kako je lako vama koji vjerujete
stupiti na brod lađara
i otisnuti se preko mrke rijeke,
a što da kažem njoj
koju su učili da znade
samo ovaj svijet stvari i zbilje,
kako da uklonim njezin strah
i ublažim tu granitnu bol?
S kojom nadom?
S kojom laži?

XXIII.

Gospodine koji znadeš sve
Ti koji si tvorac i zemlje i neba
reci mi zašto joj uzimaš tijelo
u kojem duša još uvijek sanja?

XXVI.

Sada znam posve jasno da je
to još uvijek toplo tijelo
što leži tu pokraj mojega
i što se tako vidno, iz dana u dan,
iz noći u besanu noć rasipa iznutra -
da to tijelo od otpale kose
rasprskih očnih kapilara
i zagnojenih nokata plete
samo vrisak njezine tvrde ženstvenosti
još uvijek posve nespremne
za zadnji i potpuni nestanak.
Ali, tko će mi reći čemu služi to znanje
i skriva li ono toliko potrebnu utjehu!?
Tko će mi reći gdje je tražiti
i hoću li je ikada pronaći!?

XXX.

Kažu neki ljudi
da tri je sretan broj.
A zašto onda s njom
po treći puta gubim nekoga
tko bio mi je sve!?

Ernest Fišer

Pjesme

MELANKOLIJA JESENI

Kad sjaj jeseni dotakne cvijeće latice pocrvene,
od božanske vatre, a da nijedan cvijet ne uvene,
niti potone u sjetu: to su trenutci tihog klonuća,
oskudnom vremenu usprkos, do čistoga ganuća

O masovnom rađanju sjena tad nitko ne govori,
o njima svjedoče tek revni opsjenari, a zlotvori,
kao i uvijek, umjesto svjetla širit će loše vijesti:
čak i nesretna ljubav za njih će biti znak bolesti

A riječ je, naprosto, o melankoliji jeseni, o boli
nepoznata porijekla, koju se i u nesrećama voli,
i samo je smrt može nadmašiti: u trpkoj samoći
tuga je prvo lice ljubavi – zato joj nema pomoći

KRADLJIVCI BUDUĆNOSTI

Sjećanje na Karadžorđevo, 1971.

Pravo je pjesnika pjevati o slobodi, zazivati mir,
u općem rasulu vrednota, i unakaženosti svijeta;
poetska strategija vremena uronjena je u svemir,
gdje iluzije ne caruju, nit ljepota silazi sa cvijeta

Dok imperij novca guši se u zlu, i u svojoj moći,

u vremenskoj kapsuli hvatam predah od nesreća, i besmislenosti fraza o boljoj sadašnjosti: u noći, šunja se tek zebnja od novih laži, i od smrti veća

Mnoga su nam ljeta poslije *hrvatskoga proljeća* pojeli skakavci, vrlo nemilosrdno, ništeći i nade da će se još nešto promijeniti: do novog stoljeća, sveudilj, nedočekanoj sreći pjevali smo serenade

Sad prepoznajem *kradljivce budućnosti*: ogavne orwelovske likove, izdresirane, nalik na vukove, i opremljene za specijalne gadosti; jeseni davne, kad rušila se demokracija, oni su kopali grobove

GOSPODARI NOSTALGIJE

Ako više ne želiš da govorim o istini, moj Bože, zabrani mi čežnju, sjećanja na djetinjstvo, čisto, i neoskrvuto; krivotvoritelji povijesti se množe hraneći nas lažima: kao da laž i istina znače isto

Već desetljećima progone nas fantomi prošlosti podvaljujući nam zemlju, kakve nikad bilo nije: i te bajke o boljoj budućnosti, bez imalo milosti, nude svjetonazorski teror – a demokracija gnjije

Gospodari nostalgije žive kao trgovci uspomena i mitova, usred globalne pustoši: ni slova jalova, niti pad u mržnju – njima nisu vrijedni spomena, ili barem opreza, kada zapljuskuju poput valova

U tihoj konfiskaciji pamćenja spašava nas govor, usisan s usana majčinih, kao i zavičajni zvukovi; sirenski krikovi jugonostalgije vuku nas u ponor: umjesto lijepih snova – čekaju nas gladni vukovi

SONET O SPAŠAVANJU RIJEČI

Na praznom ekranu neba i slova istu utočište,
da bi pronašla slogove i riječi, pune značenja,
a potom i dušu koja bi ih prigrlila, bez učenja
i rječnika: tek slova nemušta prolaze čistilište

Već prve pahulje snijega brišu čvrstoću slova,
njihovu protežnost i gustoću, usuprot sutonu,
ili kozmičkim maglama: riječi tad blago tonu,
gube obrise zbilje, kao žrtve medijskoga lova

I život svagdašnji, kao slova, topi se u smogu,
nestaju draga nam lica, ili napuštaju prijatelji,
a neprijatelji rade o glavi: ali, u dušu ne mogu

U starosti riječi zašute, kada sjate se spasitelji,
nalik ljudima, ali bez znanja jezika: ödgovori,
konačni, u svijetu su robota, gdje se ne govori

MONUMENTALNE LAŽI

Žrtvama hudih jama, u spomen

U svakoj diktaturi vlasti rađaju se monstrumi, kao ures,
naizgled nevidljiv, ali strašan, na licu slobodnoga neba:
kad pobjednici ispisuju povijest – i ubijeni prožive stres
od monumentalnih laži; silnicima tek mrtva istina treba

O masovnim grobnicama ubojice šute, jer kriju ih trava,
teror, ili ideologija zaborava; u proljeće čuju se, katkad,
bešumni krici nevinih žrtava: i u zemlju tad ulazi strava
ali i na najtišu riječ o pravdi krvnici kreću u novi napad

Tragove zločina prokazuje tišina, kad zabranjuju se bol,
ljudska patnja za nestalima, a zakonima propisuje sreća:
samo u crtežima djece poruka je vidljiva – da *car je gol*,
ma koliko bio ohol, i vječan, ili mu nemoć postala veća

Tako su državni teroristi vlastite zločine tajili, bezočno,
krijući stratišta u ime zamišljenih ideala, a zlostavljanje
zdravoga uma postala je praksa, uza sve drugo netočno;
no kosti mučenika zauvijek proklinju krvničko divljanje

GODINE KOJE SU POHARALI SKAKAVCI

U doba kad ubiru se tihi plodovi, desetljeća umora od neprospavanih noći, i sljepila rada, čovjek mora, ma i nevoljko, prisjetit se ljeta – propalih bez traga: svi krvnici, nježna lica, stigli su i do kućnoga praga

Zima je pred vratima, surova, ta opomena pticama, a mene godine bole, jer trajno su zaražene klicama, kao u noćnoj mori: po njima još se hrane skakavci, nezasitni, od kakovih su, nedužni, stradavali naivci

Sada se zaludu pitam – kako je uopće bilo moguće, iz dana u dan, trpjeti grješne, i vjerovati u svanuće, u postojanje dobrote: zar očekivat mir, Božji šapat, ako pored hulja, naviklih obilju, od žeđi ćeš skapat

Godine što su ih poharali skakavci ne mogu spasiti, pa skupljam ono što je od neba ostalo: ili ću zgasiti i zadnju svijeću, predati se žbirima, da svrše posao za koji su plaćeni; to je i bila njihova prva zamisao

KAKO (PRE)ŽIVJETI STAROST

Premda već gubim bitku za bitkom, kišu zazivam da me osvježi živim klicama opstanka; ali padam, ponirem sve dublje, u živi pijesak golih obećanja: sva umijeća anonimnog života - pusta su sjećanja

Sad su poduzete mjere da mi i smrt bude opsjena, da me živog utisnu u kamen na kome nema sjena, negdje pri kraju povijesti: vode se tajni pregovori tko će biti egzekutori - i o tome odlučuju zlotvori

Najradije ne bih disao, da mi dadu krila, da letim i svakim danom budem manji: da još ne prijetim, jer i dušu oteti mi žele, da ne svjedoči o zavičajju; sve one koji me mrze i pljuju - prepustit ću očaju

Preživjeti starost ne znači i živjeti ako se ne ljubi, bez ostatka, svaka kap zavičajne rose; il' se snubi, potajice, proljetni lahor da opruši bilje domovine: samo jezik zavičajni može doseći nebeske dubine

BOŽIĆNI SONET

Noć kada je trebao biti spokoj u kući, i radost,
zbog rođenja sina Božjega – bjesnili su ratovi,
a Sveti Otac za potrebite je molio: ljudi hrtovi
nisu znali za milosrđe; u srcima rasla je žalost

Božja milost nije nestala, ali razrasla se bijeda
poput korova kojega je nemoguće iskorijeniti:
ogrezli u grijehu bahatosti više ne žele cijeliti
ni dolazak Spasitelja; on samo je slika, blijeda

Kao žrtve nasilja žudimo za milošću, i mirom,
dok mutne prijetnje sustižu nas, čak i u kruhu;
živimo svoju muku, u duši, na putu svemirom

Pritisnuti stoljećima, konačno, u vlastitu sluhu
prepoznajemo poruku Krista: to je navještenje
da i nakon smrti, u čistoj vjeri, dolazi spasenje

NEMOGUĆA MISIJA PAMĆENJA

Sve živo i plodno lahko je objasniti znanošću,
čudom dobitnosti, ili ponavljanjem pogrešaka,
poput snijega usred ljeta na Velebitu; u težaka,
međutim, i samo je sjeme zatravano prošlošću

Jer, prešućena pravila vraćaju se, kao znamen,
kad dulje pamte od otaca i potomaka, kao sud
Božje pravednosti: nesreće su trajno naš usud,
posađene u srce zemlje, i nejestive kao kamen

Krivotvoritelji još tumače povijest po sjećanju,
premda je očuvana, u zbirnoj memoriji naroda,
već od iskona: takovi stvaraju heroje od izroda

Kriti se treba od proroka lažnih, i noću i danju,
tamo gdje riječi ne gube glavu, i život ne čeka:
za umornu dušu – u vjeri – svaka je ruka meka

POBRATIMSTVO TERORISTA, U NIGDINI

Pjesanca, po Tinu

Ništa se u našem svijetu već ne događa slučajno, sve je predvidivo, i trusno, poput valova na Dravi, ali jest opako: prirodno stanje stvari sad je očajno, jer sinovi koji *bezimeno ustraju u braći* nisu pravi

Da smo baš *svi isti, u zloći i radosti*, neću priznati, kao ni *pobratimstvo terorista*, koje traje u Nigidini; nasilja se ne plašim, i nisam sam, to je dobro znati, iako ludilo ne priznaje granice – ili mi se tako čini

Ja više ne želim da sve *grijehe drugi s nama dijele*: svako zlo ima svoje ime; živ sam čovjek, od riječi, a moja vjera od smrti me brani; kad se oči zabijele od nebeskog svjetla, onda ću i ja u vječnost prijeći

POD PLAŠTOM DEMOKRACIJE

Preobilje slobode je poput lažnog srebra: tad clownovi se razulare, i traže sve više, zlorabeći svojih pet minuta, lomeći rebra zdravoj pameti, koja očekuje plodne kiše

U ime naroda sada se pojavljuju i luđaci, koje iz parlamenta moraju iznositi straže: oni nisu opasnost, niti zlo, nego loši đaci nedoučenih učitelja; zapravo ljubav traže

No, ljubavi nema za provokatore, taštine, i manipulatore pod plaštom demokracije: ta tragikomedija, usred medijske prašine, traje već predugo, trujući zdravlje nacije*

* Svaka sličnost s nekim likovima i pojavama u aktualnom mandatu Hrvatskoga sabora sasvim je slučajna. (Op. a.).

POSDAĐANO CVIJEĆE

Ni med cvetjem ni pravice...
(M. Krleža: *Balade Petrice Kerempuha*)

Ono što se činilo nemogućim, desilo se cvijeću, da umjesto nektara proizvede nesanicu: od boli, u tami, u potrazi za svjetlom, širi se i po smeću, plaćajući danak ljudskoj zlobi, iako ljepotu voli

Je li zbog objesti, ili pukog hira, čuju se svađe: koji cvijet je ljepši, življih boja, i niknuo u raju, a kojemu treba krvna zrnca izbrojiti; i bezvlade tako zavlada ni iz čega; pravdu jači ne priznaju

Po cvjetnom scenariju u nas se prelaćuju đaci, upravo vršnjaci, kad ne mogu se od zla skloniti: u bijegu od još goreg nasilja njih ne vide rođaci, već one dobre duše, koje su ih spremne obraniti

U BESPUĆU KRITERIJA

U kaosu svijeta i mirne rijeke mijenjaju korita, vjetrovi smjer, jer priroda se zbunila: nestanak dobrih običaja, i Božjih načelâ, uzimaju danak, a u svevlađu medija i očigledna je istina skriva

Ako je pas čovjekov najbolji prijatelj, i patnik, treba se pitati – što je s ljudima, odakle ljubav za skupljače snova, ili usamljen cvjetak, ubav, negdje kraj ceste; a on nije ni sluga, niti ratnik

Najlakše je zgaziti ugled i čast, stare vrednote, poput strana svijeta, i uvijek iste; gdje ih nema, i vjere nema, nit spokoja duši: *politička krema* tad broji banknote, ne hajući pritom za grozote

Najzad, u bespuću kriterija i laži postaju istine, kada mjerila se ukidaju, u tišini, izvan javnosti i osobne odgovornosti: samo je mjera odanosti novcu na najvišoj cijeni; ostalo su pak neistine

VEČERNJA SONATA, ŽALOSTINKA

Uz smrt Ante Stamaća

U rasapu kruta jezika, povrh granica čujnosti,
zujala je nebeska svirka, u zvjezdanoj prašini,
iskonski, kao da je dolazila iz same vječnosti:
samo Pjesnik mogao ju je čuti, u gluhoj tišini

Ta glazba, božanska, čuvala je čudnu blagost,
plodeći znanja o govoru koji se ne da ispisati:
tako duša progonjena je zborila, šireći radost,
u olovnom prostoru, gdje nije se moglo disati

Bio si tihi čuvar tragova prolaznosti, i žalosti,
u stihu: *povijest je pakao, pustoš vodoplavna;*
kao isposnik trpke istine, na Olimpu znanosti,
očutio si i *mračne sonete*, zabranjene odavna

U raljama sudbine, nesklone svakoj samilosti,
ostao si *homo universalis* – i pored silne moći
zatirača uma: širio si svjetlost, u duhu milosti,
kao feniks što uskrsne, iz pepela opće nemoći

VARAŽDINSKI NOCTURNO

U mikrofizici noći prošlost se iznova budi,
oblačeći kostime baroka, sjaj neumrle boli:
kao na dlanu, i raskoš duha usrdno se nudi
svakome namjerniku, koji Varaždin zavoli

Samo ljubavnici kasni, kao kosti u ormaru,
skriti u tmuni mahnitosti, ali još pri svijesti,
čekaju objavu svoje strasti: u silnome žaru,
već su i zaboravili gdje su zidovi povijesti

Odmah iza ponoći zagrle se fikcija i zbilja,
i jezik i svijet postaju isto: ovoj preobrazbi
(nasuprot javi) ravne su samo rijeke obilja,
jer živi i mrtvi kupaju se u nebeskoj glazbi

Tek mjesec, zbunjen, kad krišom se najavi,
a *Pěsme horvatske* opiše Katarina, kontesa,
nestane svih tih čuda; blaga zora tad objavi
da viđena je zvijezda: baš hrvatska poetesa

NENAPISANA PJESMA

Godinama jedna pjesma traži svoga pjesnika,
a biva neizrečenom, sa selotejpom na ustima,
u duboku zaboravu: očekujući svog vjesnika,
koji će je oživjeti, ona se ispovjeda anđelima

No, nebeski glasnici, usporeni gustinom noći,
dugo nisu našli traženo ime: skriveno u draču
tuđih stihova, i tihog preživljavanja, u samoći,
čak i *epitafu* o mrtvom ocu sudilo se u poraću

Navodno, moj otac bio je na krivoj strani rata,
premda nijedan metak nije ispalio; ali osuđen
(bez suđenja), mogao se odreći rođenog brata,
a ipak bi skončao u *hudoj jami*, ili bio izluđen

Kao dječak sanjao sam o ocu, ali s fotografija,
koje je majka sačuvala u crnom strahu, u boli:
a pjesmu mu nisam napisao, jer crvena mafija,
sveprisutna, bila je surova za one koje ne voli

Radovan Tadej

Pjesme

CUG(I)

rozgaju bumberi denčari
teretni i putnički
ne staju i ne mare za nas
ča smo se pred čuda let skrčali
s tih pulmanih i litorinah
va njimi su nigdanji vahtari
z onoga vrimena sanj i siromaščine
side va kupeji prve ljubavi
kimaju z poneštar i šalju bušce
i mame da se sprtimo sopet na cug
ma ne moremo više doseć usnice
ni dosagnat vagune ča škropoću
va ritmu ravelova bolera
na štriki od rike do ogulina
pa priko zidanoga mosta
kotoribe i buchsa ki zna kamo

Manje poznate riječi:

rozgat – glasno pjevati, ovdje u prenesenom značenju klopotati, štroptati;
bumber/bunber – sporovozni putničko-teretni vlak (od njem. der Bummler, skitnica, tumaralo, *hlandravac, landravac, flandravac, potepub, fuljetar, fuljetača, klatežina, pose-ljutar, drdljina, kljepčina, tepčina*);
denčar – brzovozni teretni vlak za prijevoz denčane ili komadne robe, tj. robe koja se u komadima predaje na otpremu željeznicom (tur. „denk“ je zavežljaj). Denčani su vago-ni bili na čelu vlaka, a između njih i lokomotive nalazio se službeni vlak za vlakovođu i manevarsko osoblje. Uz to je denčar imao i vlastitu posadu za manipuliranje teretom.
Litorina – vrsta šinobusa. Ovi elektromotorni vlakovi serije HŽ 6011/4011 izgrađeni

su u poljskoj tvornici Pafawag (Wroclaw) 1965/66. od kada prometuju na riječkim prugama. Godine 2011. prodane su posljednje dvije garniture što znači da su ovi vlakovi namijenjeni prigradskom prijevozu prometovali na pruzi od Rijeke do Ogulina više od 40 godina. Litorina je naziv koji se uvriježio po starim elektromotornim vlakovima JŽ serije 310 koji su izrađeni u talijanskoj tvornici Breda. Garnituru je dobila nekadašnja SFRJ kao ratnu odštetu, a bila je u prometu od 1958. do 1964. godine. Još se, ali u daleko manjoj mjeri, koristio i nadimak „Gomulka“, po Wladyslavu Gomulki, vođi KP Poljske u vrijeme kada se litorina proizvodila.

Va – u;

nigdanci – nekadašnji;

vahtar – izvorno željeznički stražar (njemački „der Wachter“) koji službuje u *vah-tarnici* (željeznička stražarnica, kućica uz prugu), no, naknadno se izraz proširio na svakog željezničara, bez obzira da li je bio čuvar pruge ili *ophodar*, *desetar*, kočničar, *konduhter*, pružni radnik, *ložač*, vlakovođa, strojovođa, *skladišćar*, *bansiger* (nadzornik pruge), *blagajnik*, *prljažar*, *manevrista*, *pulferista*, *pregljedač kol*, *skretničar*, prometnik ili *glavar* željezničke postaje;

z – iz;

sanj – snova (genitiv množine od imenice *sanja* koja znači san);

side – sjede;

kimat-mahati, pozdravljati mahanjem ruku;

poneštra – *okno*, prozor;

bušac – poljubac;

cug – vlak, od njem. „Zug“. Prve željeznice gradile su se u vrijeme Austo-Ugarske monarhije i nazivlje vezano uz željeznicu bilo je preuzeto iz njemačkog jezika. Osim *denčara*, *bumbera*, teretnih i putničkih, vlakovi su još mogli biti: ubrzani, brzi, ekspresni, *pošcug*... itd. Bili bilo koje vrste smatrani su najromantičnijim prijevoznim sredstvom i dokaz kako i tehnika ponekad može imati dušu. Vrijeme je romantike je iza nas, pa ni vlakovi nemaju danas značaj i ulogu koju su nekada imali.

Sprtit – popeti se;

sopet – opet;

dosagnat – stići;

štrika, štreka – pruga, od njem. „Strick“;

Zidani Most – važno željezničko čvorište u Sloveniji između Ljubljane, Zagreba i Maribora;

Kotoriba – prvi željeznički kolodvor u Hrvatskoj otvoren 24. travnja 1860. na pruzi Velika Kanjiža (Mađarska)-Pragersko (Slovenija) i danas važno željezničko prometnište. Od tada datira i poznata međimurska narodna pjesma *V Kotoribi cug mašina fučnula*. Buchs-željezničko čvorište na istoku Švicarske u kantonu St. Gallen. Na ovom željezničkom kolodvoru presjedali su naši iseljenici na vlakove koji su ih dalje vozili prema atlantskim lukama iz kojih su parobrodima isplivaljavali na put za Ameriku.

HLJOPNUT

va kući nij više miša
ni mačke ni pasa
ni prasca va prašćarici
ni pišćeta va kokošinju
ustala j samor zmija čuvarica
pa kad hljopne z poneštre
va zadnoj salici

nij nikoga da ju čuje
i da njoj pušća
bob nadrobljena hljibca
umočena va teplo mliko
ljeh pomuženo spod krave

Glagol *hljopnut* znači pasti, ali na način de se uz pad čuje i potmuo, mukao, prigušen, tup zvuk, koji se na neki način više osjeti drugim čulima nego što se čuje. Zlobinjar-ka Tereza rođ. Jadro, udova Ružić, ponovo udata Kružić živjela je sama u Zlobinu kbr. 63. Znala je susjedima govoriti *Po noći čujin zmiju kad hljopne. Za miloga Boga! Nemojte ju ubit, aš mi kuću čuva. Da je nij miši bi me pojili!* Pokojna Tereza rođena je 1885., a umrla je 1968. godine. Majka joj je bila Ursa (nadi-mak *Ursača*, pa je Tereza među imenjakinjama bila prepoznata po matronimiku *Tereza Ursačina*). Udala se 1904. za Ivana Ružića *Pubal/Pušića* koji je umro tri godine potom u gradu Spokane, savezna američka država Washington, SAD (vidi u ovom Dikcio-naru pojam *Merikan!*). Nisu imali djece. Kako su i mogli kada se Ivan odmah nakon vjenčanja zaputio u daleku Ameriku, skroz tamo do pacifičke obale, a do svoje prerane smrti se više nije vraćao u obiteljsko gnijezdo. Obudovjela Tereza Ružić udala se 1919. godine po drugi put za udovca, isto *Merikana*, Antona Kružića *Tonaca Vučića* (1881. – 1959.). Imali su sina Branka (rođ. 1921.) koji je poginuo kao partizanski vojnik negdje u Lici 1944. godine. Na kraju svog životnog puta ostala je sama u kući br. 63, a jedino društvo joj je bila zmija koju je slušala noću *kad bi hljopnula z poneštre va zadnjoj salici.*

Manje poznate riječi:

pišće-pile;
samor-samo;
salica-hodnik, predsoblje;
pušća-pusti;
bob, bobić, bobićac=neznatno, malo,
hljibac=mala pogača hljeba, *krušac*,
ljeh-samo, tek.

JUR

Umjesto ove staročakavske upitne čestice upotrebljavamo danas u modernom hrvat-skom jeziku izraz *zar*. Međutim, suštinsko značenje riječi *jur* je puno ekspresivnije i poetičnije. *Jur* je pitanje nevjerice, upit o nečemu za što se zna da se zbililo (ili smo sigurni da će se zbiti), ali se unatoč tome još gaji nada da se to nije dogodilo (ili da se ipak neće dogoditi). Stoga, neka ne čudi da su ovu riječ koristili baš pjesnici: Dubrov-čan Džore Držić (1461.-1501.) u *Pjesnama ljuvenim* kaže *Gizdava t' jur nika vidih da gre vilal/ S kom ures i dika slavno t' se združila, /I rekoh sam sebi: zač nju svi ne slave, /Tač na svit pri ne bi vila bez zabave...* Još je poznatija ona *Jur nijedna na svit vilal/ Lipotom se već ne slavi...* Hvaranina Hanibala Lucića (1485.-1553.), a ni ovaj pjesnik nije odolilo da ne priziva svoju dragu stihovima *Jur će, mila?*

Ova riječ se ponekad čula u živom, razgovornom jeziku pjesnikova rodna mjesta (Zlo-bin, op. R. T.) do početka 60-tih godina XX. stoljeća. Naravno, upotrebljavali su ju tada stariji govornici, od kojih više nema niti jednog živućeg, a njihovim odlaskom „tamo gdje se vazda gre“ nestala je i *jur*. Danas je nepoznanica u lokalnim, sjeverno-jadransko-kvarnerskim govorima, prognana „izgnanica“. Tako umiru ljudi, s njima i riječi, a s riječima i jezici!

JUR ĆE, MILA?

Jur će, mila,
Drugi pozobat tvoje ostružnice?

Jur će, mila,
Drugi oskust tvoje struskaljce?

Jur će, mila,
Drugi popast tvoje drenjule?

Jur će, mila, drugi
Popast,
Skust
I zobat?

Jur će, mila, drugi,
Jur će, mila,
Jur će?

Manje poznate riječi:

ostružnice-kupine;
(o)skust-(is)čupati;
struskaljci-šumske jagodice;
drenjule-drenjine (plodovi drijena, drijenka, *cornus mas L.*);
popast-zgrabiti.

MERIKAN(I)

čekaju uskrснуće
prekopani va cimiteri
od fairbanksa do porvenira
ali zakopani nigdi
va majnah novoga svita
čekaju tamo uskrснуće
a jimeli su samo jednu sanju
da budu domaka
svoji va svojmju jilu
med svojimi čobani

Mnogo je našega svijeta krajem XIX. i početkom XX. stoljeća potražilo koranicu kruha i krov nad glavom u zemljama Novoga svijeta (Amerikama, Južnoj Africi, Australiji i Novom Zelandu). Poneki su se povremeno vraćali u Stari kraj, pa opet odlazili preko mora, a poneki bi se *pod stare dane* vratili da umru u rodnome kraju. Za nas su bili

jednostavno *Merikani*. Iz svojih drugih domovina donijeli su nam i neke engleske iskrivljenice (napr. *bord*, *galun*, *obrholjac*, *roberi*, *stor*, *tritrat*, *votat*, *vilbila*, *mekinjal*, *mekina*, *majna*, *talifun*...), koje se danas ne koriste i koje su, više ili manje, zaboravljene kao što su zaboravljeni *Merikani* i njihovi usudi.

Manje poznate riječi:

prekopan-kada je pokopan u isti grob drugi mrtvac, za ranije sahranjenog pokojnika u tom istom grobu kaže se da je prekopan, u simboličnom smislu bilo bi to kao da je definitivno zaboravljen i izbrisan iz sjećanja živih;

cimiter-groblje;

Fairbanks-jedan od većih gradova savezne američke države Aljaske, osnovan 1902. godine u vrijeme zlatne groznice;

Porvenir-čileanski grad smješten na otoku Ognjena zemlja. Glavni grad provincije Tierra del Fuego. Osnovan 1894. godine, prvotno je uglavnom naseljen Hrvatima koji su ovdje došli u potrazi za zlatom.

Nigdi-negdje;

majna-rudnik, rudokop, ugljenokop (od engleske riječi „mine“);

sanja-san;

domaka-doma, kući;

jilo-zemlja ilovača, glina, *jilovača*;

med-između, među;

čoban-v. niže objašnjenje pojma Čoban/Čobanija;

bord-pansion (eng. „boarding house“);

galun-“gallon“ engleska mjera za tekućinu, 3,78541178 litara;

obrholjac-od. eng. „overhaul“, traperice koje imaju i gornji dio s naramenicama. Nekada se u Americi ovaj odjevni predmet koristio kao dio radne odjeće.

Roberi-od eng. „rubber“ (guma), gumena obuća;

stor-eng „store“, trgovina;

tritrat-častiti, plaćati (eng. „to treat“);

votat-glasovati (od eng. „to vote“);

vilbila-tačke, *karijola* (u engleskom „wheelbarrow“)

mekinjal/mekina-kratki, lagani kaput (dolama) s karakterističnim kockastim uzorcima u crno-crvenoj, svjetlosmeđe-zelenoj ili svjetlosmeđe-tamnosomeđoj kombinaciji boja (eng. „mackinaw“);

telifun/talifun-telefon (eng. „telephone“).

MILIĆ

Danas ljudi puno slobodnije izražavaju svoje emocije, bez zadržke obraćaju se dragim ljudima s pridjevima: draga/i, mili/a, milena/i, voljena/i, ljubljena/i, ljubavi, dušo, dušice, srećo, srce, srdašce, srčeško, sunce, sunašce, ljube, ljubice, zlato, anđele... No, nekada nije bilo tako. Osjećaji su se skrivali, *milošćica* se nije iskazivala ni u privatnosti, a pogotovo ne na javi, pa je i čakavski riječnik tih izraza vrlo štur. Ipak, ljubav se ne može zauzdati, pa se dozvoljavalo da djevojka oslovljava svojeg ljubljenog *dragićem* (u nominativu jednine *dragić*), a dragi dragoj i draga dragom obraćali su se s riječi *milić* (*miliću*). Kako je to izgledalo ilustrirat će nam jedno pismo pisano na početku XX. stoljeća u Zlobinu i odaslano u gradić Raton, savezna američka država New Mexico. Sasvim slučajno mi je došlo u ruke prilikom posjeta Sjedinjenim Državama 1986/87. godine i ovdje ga prenosim u izvornom obliku, samo uz dvije intervencije (tekst sam „ostihorvorio“, tj. posložio u stihove i tako nastaloj pjesmi dao naslov).

Pošiljateljica i primatelj bili su već odavno mrtvi kada sam prvi puta čitao to pismo. Vjerujem da mi ne bi zamjerali što njihovu intimu iznosim u javnost, jer niti njihova imena, niti drugih osobnih podataka ne navodim.

MILIĆU MOJ

primi najlipše pozdrave i bušac
molin jatebe čajtostobun
da ti meni nećeš da pišeš
ja san se već smutila
i odstraha nemorin dati ječa
ali ti toga verovat nećeš
već su dva miseca
osan listi san poslala
odgovora nij
Bog miliću moj
paćešmi moguće
na ovo odgovorit
zbogun miliću

SLED-IĆ-AC

I nečakavcima su opće poznate one čakavske, gervaisovske minijature:

kućice, suzice, zidići, krovčići, vrapčići, dolčići, lešice, ženice, cestice, putiči, rečica, dečica, urice!

I ne samo da su *dolčići, rečica i lešice*, već su to *mići dolčići, mića rečica i još manje lešice*. To bi bilo malo u malom ili minimum minimuma. Ali, možemo mi u čakavskom još i dalje, na još manje. Nešto što bi moglo biti minimum od minimuma mimuma. Primjer za to su dvije riječi koje same po sebi znače malo, neznatno, nebitno¹:

*sled i
bob².*

Manje od tog malenog bili bi *sledić i bobić*, a još manje od toga (dakle, manje od malenog, pa još manje) *sledićac i bobićac*. I jedan i drugi izraz zavrijeđuju da ih se opjeva, zar ne?

¹ Čakavske izostznačnice bile bi još: *zera, kusić, suzica, trun, trunčica, trunak, trunčić, pabalj, otogalj i preza*.

² Uzrečica *nimaš ni boba talinta* koristila se u značenju da netko nema nimalo pameti.

SLED I BOB

sled sledića
to j bobićac
bob bobića
to j sledićac
sled čovika
to j čovićac
bob mladića
to j mladićac

Manje poznate riječi:

čovićac=mali čovjek niska rasta, čovičić;
mladićac=dečkić, *fantić*, nije više dijete, ali još nije ni mladić.

TR

tr nisi za drugamo
govnokopino nesnažna
mastihljustu nesvidni
neograbni nalisančino
govedino gnjila
črn si mi kod kotal

tr ti se jušto pristoji
zavuć va štalu
pa se obisit na stabre
čiverino puna gnoja
va prašćarici ti j mestišće
namrkana kergenjačo

tr takov kakov si
ni nisi za med čeljad

Tr je čakavska čestica kojom se ističe i pojačava značenje riječi pred kojima stoji (odgovara u suvremenom književnom jeziku čestici „pa“). Zacijelo je to prežitak veznika „ter“ koji se sve do 19. stoljeća rabio na širem hrvatskom jezičnom prostoru i vrlo često se javljao i u književnim i u znanstvenim radovima. Primjer je iz čuvenog Mažuranićeva epa „Smrt Smail age Čengića“:

...Haračlije, izjeli ih vuci,
Ter od glave po žut cekin ište,
A od ognja po debala ovna
I za noću obredom djevojku.

...

(„Harač“)

Manje poznate riječi:

govnokopina=prljav;
mastihljst=neuredan, zamašćen, *mastonja*;
nesvidan=nepristojan;
neogradban, neogradbnjačina, neogradbnjak=neuredan i nepristojan (koji nije uređen, oč-
šljan, onako kako je to uređen ograbljeni voz sijena ili ograbljena *plašćanica* sijena);
nalisančina=zamazan, namazan blatom i prljavštinom;
govedino gnjila=poruga za lijenu osobu, lijenčinu, ljenjivca;
ljeb=nego;
va=u;
stabar=ograda u štali između blaga;
čivera=traglje, naprava za iznošenje gnoja iz štale (**čiverino puna gnoja** kao i *kofa*
puna gnoja bila je rugalica za nečistu osobu, onoga tko ne održava redovitu higijenu,
ne pere se, ne mijenja rublje, zaudara neugodnim mirisom i sl. *Gomila gnoja*);
prašćarica=svinjac;
mestišće=mjesto, lokalitet;
namrkan/omrkan=blatan, namazan, umazan, zamazan (isto i *nesnažan, nalisan*);
kergenjača=*serac, serilina, serčina, posra, poserura, serilnjak*;
med=među.

TOLIČ

Tolič je već gotovo zaboravljen prilog u značenju maloprije, maločas, prije kratkoga vremena, a jedva još da se koji put spomene u razgovornom jeziku. Nažalost, i tolič čeka usud mrtvih čakavskih riječi, nekorištenih i zaboravljenih.

JEDAN OGLJED

M.

jedan ogljed
spod oka
ki me gljeda
i ja ga vidin

jedan ogljed
od pred čuda let

ko da j bil tolič
ali još bolje
ko da j ov lih

Manje poznate riječi:

ogljed – pogled;

spod – ispod (ogljed spod oka mogli bi „prevesti“ kao pogled ispod obrva);

ki – koji;

čudo – mnogo, puno;

leta – godine;

ko – kao;

ali – ili;

ov – ovaj;

lih – čas, tren, hip.

Nedo Domenico Illich

Traganja

ČEKAJUĆI

Progovorit će u nama davne tuge
a duge će riječima htjeti sačuvati
sve godine prije i poslije
ljubavi. Što je

to bila ljubav, ljubavi moja? Drhtaj
kad se stranci prepoznaju u ljusci
nevremena. Pogled satkan u
radosti i čudu, trenutak

jedinstva i lahor pripadanja. Tama
oko nas topla, čuvarna poput
nevinosti. Nebo tiho u vječitoj

modrini, bez pitanja i stida. Bez

pitanja o djetinjstvu, s pristankom
na vječnost. Prije ovog tjeskobnog
čekanja na stanici gdje vlakovi samo

odlaze i jutra se više ne vraćaju.

ZAROBLJENO DJETINJSTVO

Čežnja, ime boli, sadržaj samoće. Spokoj
u nevinim maslinicima. Želja
za svijetom u kolijevci
savršene nade. Čežnja,

ispovijed
cvrčaka, duša daljine
nastanjene solju. Tiha
neuhvatljivost predvečernjeg

neba, napučena smeđim
snovima. Polaganost sutona
u valama što klešu sudbinu nježnošću

bure nad modrinom
mora. Čežnja, ime
nepovrata, Boninovo

gdje agave prijete mojim imenom.

NEOSVOJENA TVRĐA

Jedan po jedan neprijatelji, slučajnici
umirući sa svih strana, omjereni
svim meridijanima. Poput
mravi, poneki

skriveni poput duhova o
nemirnoj ponoći, poplava, čvrsti
u vjeri, nepokolebivi u
ufanju da

će upravo oni vinuti stijeg
pobjednika. Pucali, proklinjući,
bacali čini, zidine joj

vatrom opipavali, čekali uzalud
spasonosni barjak, slijepu bjelinu, u čudu tugujući jer
ga nema. O, da su znali. Odustali bi prije pohoda. Tvrđu

je branila samoća.

LEKTIRE

Htio bih biti dobar
– Kaligula dok u
oluji splavari sa šutljivim Haronom,
Rankov časnik u svijetu što se
osipa poput prijetvorne kurtizane,
spasiti neko dijete iz vode,
poemu nevinosti
ispjevati
na uspokojenim lopočima,
u suton zaboravljene zemlje,
kušati
pučinu gdje
utiha
Sunce jasnoćom hrani,
oprošten opačina,
sigurnim korakom kročiti sjenama
večeri, biti
dobar,
mrtav
tamo gdje je sve bistro poput vjetra
zauvijek
zastala
u čupercima borova.

DUBROVAČKI RULET

U dnu Grada
kockarnica.
Nitko za nju ne zna.
Zaboravljeni trenutci,
preostala bogatstva.
Zapečaćena sudbina.
Posljednji igrač
otvara vrata.
Osluškuj noćnu rosu,
budi usnule galebove
šutnjom nad drugom stranom Sunca.
Korak nazad,
zatvara vrata,
prazninu ogrće mrakom.
Klanja se
Ništavilu,
jedinom zrcu smisla.

MEĐUPROSTORI

Tamo negdje moj zavičaj. Praznina
zvana Svemir. Počivam gradeći
snjegove, obale morima
nastanjujem, snove

naseljujem nježnostima
zaboravljenim diljem
budućih šetnji pijeskom. Postojane samo
tvoje usne u

potrazi za žudnjom, oči
ispunjene mojim odsućem. Pitam
se što postoji

u međuprostoru
praznine. Gdje je
istina. Samo sveti šapat: od

praha prahu, od ništa ništa.

PISMO IZ BLIZINE

Ne nadaj se zvijezdi uronjenoj u sutra. Ne
misli o tebi, baš o tebi ne misli, samo o tebi.

Plaveti prekrivenoj podnevnom utihom. Mašti
pjesme cvrčaka u dolinama od žuke i juga.

Ti misliš da nebo misli. Krivo. Nebo je
mudro. Odmara se.

MOLITVA ZA BIJELU PLOHU

I reče Prorok: opsjedajte
papir, da
bjelina ne
iscuri, da ne obuzme ruke

dok bistre oči umorne od južna
podneblja. Uronite u

bjelinu, reče Prorok. Ne možete
je ukinuti, tvrđa je

od utihe,
od muka
zvijezda i krhotina sivog
kamenja. Svoj trag zapisujte jalovoj

maternici. Ljubavnici tuge, prijatelji
nemoći, lažni prevratnici, cinični
samoubojice. U nju utonite.

Uprljajte je prolaznošću.

ZAVJETI

Gornji grad. Hodočastim
Hrvatskom. Oronule fasade prekidaju
galerije lica strane prolaznosti.
Lijene mačke, ulica
s mrtvim vrapcem.
Starci pomireni s oblacima.
Nebo.
Jugo za drvoredom tuge
mirisa mora
rasuta
kamenjem.
Jeftina ljepota nevidljivih palmi. U Opatičkoj
predah
od Hrvatske,
pustinje koju volim deminutivima.
Nečiji šapat nježno ziba smrt.

ULICA BEZ IMENA

(*Vlahu B.*)

Prolazim ulicom koja se ne će
zvati tvojim imenom. U pustom
labirintu njena sjećanja
dječak. Ne pamti te. Šutnja mu

pravda zaborav: nitko nevin ne će znati tvoje
oči. Osim tajne, djeteta skrivena u nama. Pod
zvijezdama prolazim nijem. Nijedna ne
će zatreperti tvojim glasom, iščezlim u

pamćenje vječne tuge neba. Žene
u daljini nasmiješene ne će žaliti za
tvojim dlanovima. Tješim se sjetom

starica. One znaju – grobovi nisu za
tvoju dobrotu. Jedna će se ulica zvati tvojim
imenom. Ulica Mog srca.

UTOPIJE

Jednom jedna kaplja, nevino
slučajna, nalazi oko posve
nespravno, možda izmučeno
sječivom žuke, možda

istanjeno vriskom obzorja pred
svitanje, režeći ime u
mislima razuđenim šapatima
snova. Tamo tišine uskih

ulica rasprskavaju krikove
ludila. Mir traži u orunjenim
kipovima u šetnicama napuštenih

gradova, gdje nevinu putnici umiru
zavedeni na kamena otočja, na zelenilo
uspokojeno gudurama. Jednom jedan

pogled dočeka kišu, ravnomjernu poput sudbine.

ELEGIJA KONTINENTA

Bridom jeke s brda u naša groblja bijela poput
zločina uplovilo je korijenje omorika za
slijepim dlanovima brijestova. Zatim truli
vonj humusa, pa naši mrtvi, prozirni

od sjećanja, ispovijedaju grudi suha
vjetra dok pucketa crne grančice usahlih
borova, tonući u spokoj okorovljenih
gajeva. Lubanje dupljama ispiru prazne

jeke ljubavi. Miris
utišava more, tajeći mu njedra,
u dubinama im počiva bljesak umirućeg

sunca. Lažemo očajni i sada nas
kamen zavodi slaboćom. Stijene
pred crvima i valovima livada

u bezličnost se razmiču.

Dean Ganza

Pjesme u prozi i kratke priče

PURPURNA LEPRŠANJA

(Svako jutro ili večer jedno je lepršanje tek pokušaj letenja)

I.

Kad uzdah se probudi prije jutra u praznini tame, malena misao započne kružiti oko tebe. Sam u spokojnoj jednini, rasut u nepostojanoj sredini, lelujati dahom u dugoj tišini. Nepregled te okružuje, crno nebo i bljeskovi pomisli. Ništa stvarno ni opipljivo, a ipak postojano. I tada se zapitaš – što znači postojati?

II.

Bili smo dugo zajedno na ovoj Planeti; moja misao i postojanje, odjeveni u klupko žudnje. Kao da je jučer preteklo sutra, a danas se izgubilo u vjetrima snova. Zamislio sam stablo trešnje koje cvjeta tisućama puta kroz sitne pupoljke od krvi. Poput tisuća bića. Stoji i živi. Nepostojana postojanost koja mine.

III.

Bili smo jednom u tijelo odjevena pjesma duše, siguran dah u krošnjama zamiraja. Bili smo jednom kao nešto važno i stvarno, bili smo jednom nekome nešto. A sada? Sada smo netrag u nesmiraju.

IV.

Kada se putevi raskrižaju divlje, tamo gdje granice vode ratove, kad se povici ukrste nad nejakim mislima i požele zavladata svime što postoji. Trajat će kratko. I već praznom jekom odgovori će šumjeti.

V.

Pomisao je dobra za buđenje iz snova ili je tek udica za bijeg iz magle raspršenih sanja. Do pojasa sam uronjen u duboku maštu, krotkih uzdaha što počivaju na licu. Ne znam što putuje. Sâm ili krajolik. Svejedno je. Putovanje je vrtnja oko nepoznatog. Najtužnije je znati baš sve. Otkrivanje tajni je dragocjenost življenja. Izazov istraživanja sebe u prostranosti bez sebe. Osmijeh razotkrivanja i skrivanja. Tajnovitost postojanja.

VI.

Nikada neću dostići ono što mogao sam napisati. Neuhvatljive riječi, neraznatijski znakovi, mrvice duše po putevima misli. Kao fluidni ljudi izgubljeni u šumi kao-života. Ne postoje riječi kojima pišem, napustile me s nerazumljivim mrmorenjem, odoše s nekom knjigom kao vozilom za sprovode. Sanjao sam kako čitate, vi ljudi-od-knjiga jednu od zabranjenih, i divite se riječima koje ne razumijem. Sanjao sam noćas da je sav život talog naših sjemenki-riječi kojima oprašujemo jalovo tlo na svojim humcima. Možda, nadamo se. Niknuti će opet nešto. Iz zemlje, iz mramora, iz hladnih srca...

SEDAM SEKUNDI

Nešto me je povuklo u razjapljena usta rupe. Ruka iz tmine? Hladan znoj oblio mi je leđa. Grotlo bez zraka, pravokutno i usko. Gušio sam se polako ne mogavši udahnuti. Trzaj. Kao riba na suhom. Posljednji pogled u okno svjetla. Neće ostati ništa. Ni fotografija moje smrti.

U hladnoj sam kupci znoja. Jutro se još nije probudilo. Očima tražim oslonce. Dah mog izdaha kao vjetar je što se kovitla. Prisjećam se spuštanja u Kefrenovu piramidu. Ali, to je bilo davno. Svijest se širi, postajem živ, budan s tijelom. Trnci plešu posvuda, a zatim se raspršuju. Osjećam. Počinje biti jednostavnije. Lakše. Dišem bez boli i težine na grudima. Shvaćam koliko san može biti stvaran. Do predvorja boli. Vraćam se u sebe. Danas je subota. Dan odmora i uživanja. Otpuštam napetost koja se odjednom

sastala na leđima i krenula ka udovima. Riječ je “odmor” kao lijek. Jer ovu subotu ronim s Draženom i društvom na Mrežnici. Nasmiješim se u sebi.

Krenuo sam s prvim sunčevim treptajem k maglovitim oblacima usnulim na podsljemenskim obroncima. Jutra su tako tiha i zavodljiva, pomislili. A tek tišina mora i rijeka. Klizim cestom dok već zamišljam kako moje tijelo isto tako klizi strujom rijeke. Duboki uzdasi zadovoljstva. Zrak ima sasvim ugodan okus, miris. A kažu da je bez boje, okusa i mirisa. Slatkast je. Možda zbog raspoloženja kojim ga aromatiziramo bojama, okusima i mirisima.

Stigli smo s opremom na drveni mol pored rijeke. Prvo se dogovaramo. Planiramo zaron. Kako ćemo, gdje. Pripremamo i podvodne fotoaparate, možda će trebati. Spremni smo. Dogovorili smo se. Šutke se polako oblačimo, spajamo jacket na bocu, povezujemo regulator, provjeravamo pritisak u boci, raspoređujemo olova. Na kraju peraje i maska, mala vreća za sakupljanje pronađenog.

Čistimo dno Mrežnice od zaostalog oružja i municije poslije Domovinskog rata. Zanimljivo, korisno, s dodatnim adrenalinom i motivom. Tako je lijepa i zelena Mrežnica krajem proljeća, kao da se zaogrće smaragdnom plaštem ljeta. Sve titra od života oko nje, ona je centar pažnje, mjesto gdje se sve događa. Ljudi i životinje, biljke i vjetar igraju se u njezinim pitomim strujama podalje od brzaca. Oni su opasni. Mi ovoga puta čistimo u mirnim rukavcima. Tamo gdje se mali, smeđi riječni rakovi sakrivaju među korijenjem lopoča.

Promatram svoju crnu sjenu u zelenom odrazu trenutak prije nego što će pljusnuti na površinu, razbiti je u desetke valova i malih vodoskoka, probiti se kroz sjajnu opnu, dotaknuti srce rijeke i stopiti se s njom. Crni čovjek-riba već pliva strujom u mojim mislima. Sve izgleda stvarno - misao i ostvarenje, zamisao i stvarnost. Koja je razlika? U opipu, osjetu, u iznenadnostima koje nas razbiju, svaki naš predviđeni pokret, koje nas promijenjene kao što vjetar okrene vjetrokaz pijetla na vrhu krova. Nepredvidljivo je čarobno, nesigurno je pomalo ludo. Oslanjamo se na sigurnost opreme, otpornost tijela i njegov odaziv u lepršanju tekućine. Davno smo zaboravili let ribe u našem krvotoku. Prisjećamo se. Pioniri prošlosti na granicama svojih mogućnosti.

Dišem polako. Osluškujem zvukove, krckanje. Daju mi znakove. Sve je u redu. Dišem jednoliko. Promatram, opipavam rukama opremu. Kratki su izdanci na koje računam. Batrljci spasa. Nekako su pod vodom gotovo nevažni. U usporedbi s perajama čak i smetaju. Sklanjam ruke dok plivam. Plovim strujom vretenasto, kao riba koja se jako trudi biti kao druge ribe. Dišem sigurno. Pored mene je Dražen. Na vršku spruda se razdvajamo. On ide u desni, plići rukavac. Dajem mu znak da idem lijevo u dublji dio rijeke koji se oko spruda širi pa sužava i dugačak je stotinjak metara.

Spuštam se na dno. Dubina je pet-šest metara. Lopoči su predamnom kao zeleni zastor, cvjetovi s drugoga svijeta. Pod mojim grudima riječni

rakovi bježe u svoja skrovišta, tu i tamo neka me riba začuđeno pogleda. Dno je muljevito. Ipak se vide i kamene gromade, krupni šljunak i manje grane otkinute od stabala. Prevladava smeđa boja. Nailaskom na lopoče, mijenja se u zelenu. Odraz na opni površine vidi moj lik crnoga gmaza. Sam sebi čudan, odbojan. Klizim iznad dna, glavom se probijam između debelih stabljika lopoča. Iza mene ostaju mjehuri zraka koji se raspršuju na površini. Tako je začudno ploviti kroz tekućinu, kroz vodu. Usporene misli slijede polagane pokrete.

Iznenada spazim nešto pod bradom, krajičkom oka. Pokušavam se zaustaviti. Koristim ruke kako bih stao. Odgurujem se od dna. Lijane lopoča sputavaju mi kretanje. Uspijevam se perajama zapetljati u njih. Napokon se zaustavim. Smirujem disanje, čekam da se mulj slegne. Zatim se polako odgurnem desnom rukom od dna. Osjetim nešto pod prstima. Podignem i istog mi trenutka opet ispadne u mulj.

Ipak, prepoznao sam je u sekundi. To je M75, poznato "kinder jaje". Vrijeme aktiviranja sedam sekundi. Zapetljanih nogu padam licem ka dnu, osjetim njezin udarac o staklo maske. Pokušavam je dohvatiti s obje ruke. Povlačim, no u ruci mi ostaje samo komadić žice. Odjednom začujem tiho, zlokobno šištanje. Ležim licem u mulju, nepokretan, sputan.

Sanjam da život se zaustavio u tih sedam sekundi. Sabio se. One otkucavaju polako, sve polaganije. Pokreti u vodi su suviše spori za bijeg. Nemam šanse. Ne čujem više ni otkucaje svoga srca. Samo me zaboli misao da nikada više neću...

...učiniti toliko toga. Jer, život je lijep. Unatoč boli, razočaranjima, bolestima i mnogim teškoćama. Život je lijep kada se osjećaš živim. Kada živiš u više svjetova. Kada to možeš.

Sjedio sam na drvenome molu, sputavao sitne, nevidljive drhtaje i pio neko doista žestoko piće dok mi se topla kap cijedila iza uha za vrat podjećući na vrelu krv. Oko mene su bili prijatelji, ronioci. Tihi kao da su pod vodom, u punoj ronilačkoj opremi. Gledali su me. Još uvijek sam se bojao pogledati ih. Kao da će se rasplinuti pred mojim očima ako gledam. Napokon sam podigao glavu, zagrlio ih pogledom i rekao, želeći se vratiti među žive:

– Dobro je. Nije eksplodirala...

JEDANAESTI PRST

Bio je to iskusan, prekaljeni političar koji je unatoč svojim pogreškama ustrajao na svome putu. I nakon deset vrlo loših procjena stanja koje su uzrokovale gubitak tisuća radnih mjesta i novca kojim se mogao spasiti godišnji državni proračun, on je još uvijek nepokolebljivo šepao hodnicima Sabora. Njegovo ponosno držanje u okruglom tamnom odijelu bilo je ponešto narušeno vidnim šepanjem na obje noge. Kukasti nos koji se probijao poput pramca kakvog razarača iz okruglog i podbuhloga lica, prodoran pogled i odriješit nastup ničim nisu odavali gubitnika u svojem zanimanju. Ne mogu svi biti uspješni u svojem poslu. Najvažnije je truditi se – znao je govoriti na konferencijama za štampu. Važna je namjera, čvrst i nepokolebljiv duh. Osim toga, zna se koliko je politika nepredvidljiva. Nije to matematika ili građevinarstvo. U politici i kad naizgled gubiš, ti dobivaš. Ponekad glasove, gledanost, izazivaš neprijatelje i pokrećeš napredak, pa makar se to izravno ne vidi ili se dogodi nakon desetak godina. Tog je prijepodneva prije sjednice mrmeljao sebi u bradu:

– Moje su namjere časne. Nitko ne zna koliku žrtvu prinosim na oltar domovine. Te spletke oko afere koju su novine napuhale ne trebaju vas brinuti, a cementaru i obećanja o njenoj prenamjeni riješit ćemo već sljedeći mjesec. Neće se pojaviti rupa u proračunu, to vam ja dajem riječ. Zatvorio sam cijelu konstrukciju financiranja, a osim toga sve je transparentno, molit ću lijepo. Moja škola nije kao neke novovalne, a ipak uzimam iz sadašnjosti sve relevantne čimbenike kojima bih submisivno razriješio nastalo stanje. Što?! Da? Opet povlačite tu takozvanu aferu. Ta molim vas, da li vam ja izgledam kao netko tko bi se upuštao u vezu sa šiparicama? To su sve izmišljotine koje imaju namjeru da me denunciraju bez ikakvih dokaza. Ta molim vas, to su sve laži kojima se služi oporba u dnevno-političke svrhe kako bi destabilizirala vladu. Nisam ja u pitanju. Osim toga ja imam imunitet. Meni nitko ništa ne može.

Tako je govorio Slavko N. sin prvoborca osme prigorske divizije, član vijeća za nacionalnu i ine sigurnosti. Tako je govorio Slavko N. predstavnik odbora za javno mnijenje i školovanje političara u stranci manjinskih grupacija. Tako je govorio, On, uzoran član političke zajednice sjeveroistočnog balkanskog saveza i grupacija neafirmiranih mjesnih zajednica. Još satima je to sebi mrmeljao u bradu nakon obilne porcije masnih čevapa dok je njegov crni, službeni audi s pratnjom i upaljenim rotirajućim plavim i crvenim svjetlima, krstario autocestom prema moru.

Dok je Slavko N. uživao u odmoru zasjedao je odbor za procjenu učinkovitosti političara. Jednoglasnom odlukom proglašen je krivim. Već sutradan je pozvan da se za deset dana javi u Postranski ured, bez prava žalbe.

Slavko N. ušao je u nisku jarkobijelo osvjetljenu prostoriju s crvenim natpisom: "Postranski ured". Mučnina ga je svladala čim je kročio i zacrnilo mu se pred očima. Probudio se u ležećem položaju dok mu je oči

zasljepljivala mrtva bjelina fluorescentnih cijevi. Na tren se pojavila zelena maska liječnika i čuo je glas:

– Zagrizite ovu gumu čvrsto!

Zagrizao je poslušno dok je u sljepoočnicama osjetio muklu bol.

– Ne brinite, sve će biti brzo gotovo.

Zelena mu je maska zavezala lijevu ruku metalnom alkom oko zapešća. Zatim, ispružio je i opipao sve prste.

– Lijepi prstići. – promrmljala je maska.

Slavko N. duboko je udahnuo a u kutu očiju pojavile su se suze. Zelena maska primila je Slavkov kažiprst i gurnula ga u mali tuljac s velikom izbočinom sa strane. U unutrašnjosti malenog tuljca bliještala je sjajna oštrica.

Zelena maska pritisne izdanak sa strane tuljca. Snažna se opruga pokrene i oštrica sijevne. Pritisak se naglo pojača, a oštrica pred sobom siječe. Koža na mjestu prve falange prsta se razdvoji, a krv ne stigne ni poteći. Oštrica reže meso i probija se kroz tetive koje s trzajem poput gume puknu. Podatno meso oblijeva se krvlju. Oštrica napreduje silovito dalje i zasijeca se u kost drobeći pred sobom. Pritisak se ne smanjuje sve do kraja dok prst ne ostaje visjeti samo na komadiću kože. Sijevne raskoljena bjelina kosti prelivena krvlju, a Slavko N. se onesvijesti.

U ovom novom uređenju koje je stupilo na snagu 2020.–te godine u nekim zemljama, za svaku dokazanu pogrešku političarima su odrezali po jedan prst. Prvo su rezali prste na nogama kako se ne bi vidjelo. Znalo bi se jedino po tome jer su šepali. Oni s manjim brojem prstiju na nogama šepali su jače gegajući se na obje strane.

A kada su svi prsti na nogama bili odrezani, slijedili bi prsti na rukama. Tog je dana Slavko dao ostavku. Objavio je kako se zbog slaboga zdravlja povlači u zasluženu mirovinu nakon teške borbe sa stoglavim čudovištem.

Slavko N. je izišao iz tramvaja (jer je prestanak svih dužnosti značio gubitak svih prava i privilegija), ljutito otvorio vrata svoje garsonijere i pred ogledalom odrešito rekao:

– Ipak, do krajnjih granica sam se borio za dobrobit svoje zemlje i to će ostati zapisano u, u, u...

Livija Reškovac

Prozne kratkoće

IGLICE

Išla je kući s te cuge i nije mogla vjerovati, pomisli da se zaljubila na prvu priču. Tako predobar frajer, s kojim je ugodno pričati o svemu, nalazili su se na tako mnogo razina, uskakali jedno drugom u riječ, popili pivo i rakiju. I odmah ju je zaprosio što je bilo vrlo smiješno i simpatično jer pod a: tek su se prvi put upoznali i pričali, pod b: nijedno ni drugo nisu baš bili reprezentativni primjerci za udaju, pod c: imao je dugogodišnju vezu i znala je to, pod d... aaaah, baš krasno! Baš ju briga za sve, može uživati u ovom trenutku, neopterećena i sa čim, ikakvim očekivanjima, samo uživati!

Čuli su se nakon nekoliko dana i pričali satima, često su izlazili i na cuge, uživala je u tome, ali se nije zanosila glupostima, sve je bilo prijateljski i ubrzo su počeli jako mnogo značiti jedno drugome. Bila je sretna što je tu i zahvalna što ga ima u svom životu, bez obzira na koji način.

* * *

Zazvonio je mobitel i prije nego što je pogledala, znala je da je on. Neće se javiti, naravno, nema više energije za to. Ta višesatna i višednevna prepucavanja i raspravljanja, umorna je, jako. Znala se začuditi odakle mu toliko energije za to, na kraju zaborave oko čega su se počeli svađati, samo riječi, teške, ružne, boleće riječi. Od kojih se oboje osjećaju loše, danima. Nekidan se nakon višesatne svađe otišla tuširati i dok se voda prelijevala po njoj činilo joj se kao da će skrenuti s uma, kao da polako izlazi iz sebe, da ljudi... skoro toliko da je pomislila nazvati Hitnu.

Mobitel je opet zazvonio i tužno je uzdahnula. – *Sorry, al' ovaj put ne. Stvarno ne mogu.*

* * *

Ušla je u njihov zajednički stan i s vrata vidjela da, kao i obično, sjedi za kompjuterom. Pozdravili su se zbunjeno i poluljutito, neka čudna vibra bila je u zraku, no u zadnje vrijeme to je postalo uobičajeno. Sjela je prekoputa njega za stol, on je i dalje zurio u ekran.

Čuj, moram ti nešto reći... U glavi su joj bubnjali svježi prijateljičini savjeti: – *Napravi to brzo i kratko i odi!*

Daaaaaa? – i dalje mu je pažnja bila na ekranu računala.

Mislim da ovo više nema smisla, došla sam ti reći da ovaj put stvarno prekidamo. Pogledao je omalovažavački prema njoj i vratio pogled na ekran.

Uglavnom, to je sad stvarno to. Ja ću otići negdje na dva-tri dana dok ne spremiš stvari i ne iseliš se. Sada je pogledao prema njoj.

Ma nemoj! Otkud ti odjednom toliko hrabrosti i odlučnosti? – gledao ju je posprdno. Žanemarila je to.

Ne da mi se svadati ni objašnjavati ni raspravljati se – sjetila se opet njenih savjeta.

Pa kako sad, zezaš se? Ti stvarno misliš otići? – tek sad mu je počelo sjedati.

Samo je izašla iz stana gutajući knedle i jako se trudila ne raspasti se baš sad tu pred svima.

* * *

Tih dana bila je baš sretna. Stvari su se na poslu dobro odvijale, sve je išlo kako treba, čak i bolje nego što je očekivala. Bila je u naponu neke kreativne snage i to ju je guralo još više naprijed. Hodala je ulicom prema kafiću gdje su se prije znali nalaziti i sad to opet čine, na prijateljskoj kavi. Otkad su prekinuli, mnogo je bolje, nema tenzija i napetosti, čak je vlada la neka nježnost u tom post-odnosu, vjerojatno zbog krivnje što su jedno drugom napravili.

U glavi joj se rodi zamisao vezana uz posao i brzo ju upiše u mobitel kako ju ne bi zaboravila. Zatim digne glavu, pogleda u toplo svibanjsko sunce iznad sebe, osmjehne se i pomisli: – *Dobro je, konačno znam tko sam.*

JUDITA NA ASFALTU

Tek je bila došla raditi u Trogir, presretna što se malo maknula iz one učmale Slavonije. No to nije bio jedini razlog, sa svojih dvadeset i pet godina upravo je doživjela dvije manje tragedije: njegov odlazak i bakinu smrt. Ali, sada je tu, ljeto je, udahne duboko i osjeti miris borovih šuma znajući da je samo nekoliko metara od mora, koje će uskoro vidjeti, to nepregledno prostranstvo koje liječi, tješi i upija sve. Osmjehne se zadovoljno i krene prema kući gdje je trebala biti smještena.

Bila je to mala soba u kojoj će stanovati s prijateljicom tijekom sezone. Prilično neugledna, ali sa svime što je potrebno – dva kreveta, stolić i stolica, mali ormar, umivaonik i kuhalo za kavu. Kupaonica je bila zajednička. *Nije loše* – pomisli – *neki od kolega nisu imali ni to*. Ubrzo je upoznala većinu sezonaca u tom turističkom kompleksu, neki su joj se sviđjeli, neki ne, ali ionako će većinu vremena spavati i raditi, tako da ju ljudi oko nje i nisu baš previše zanimali.

* * *

Opet je u autobusu prema Trogiru, nije prošlo ni deset dana, a već dvaput prelazi taj put. Majku je pokopala skromno i dostojanstveno, sve je prošlo brzo i kao da se nije dogodilo njoj, već nekom drugom, i osim boli koja ju je totalno paralizirala, nije osjećala ništa. U glavi joj je također bila potpuna praznina, znala je samo da se vraća odraditi sezonu i da je put naporan i dug, to je sve što je trenutno mogla pojmiti.

Jedino sjećanje koje je još uvijek bilo živo i žestoko bila je vijest *o tome*. Upravo su njih nekoliko pile kavu u njenoj sobi, upoznavale se i šalile kad joj je zazvonio mobitel.

Da? – javila se veselo.

Lidija? – čula je kako se poznati glas muči da to izgovori.

Da, ja sam.

Nena je, susjeda. Lidija... – glas se borio s nečim što nije mogla razumjeti.

Ja sam, recite!

Lidija... – *Tvoja mama* – *Lidija* – glas je pukao u plač.

Tada joj je sve postalo jasno. Stresla se i bacila mobitel daleko od sebe, kao da je u tom trenutku munja prošla kroz njega. Djevojke su zanijemile u sobi i začuđeno ju pogledale, a ona je, ona je...

* * *

Doputovale su auto-stopom u Rijeku na trodnevni party elektronske glazbe. Već je tijekom puta bilo veselo, svakih sat-dva uzele bi po pola ecstasyja i uživale u putu, uzbuđenju što idu tamo i naslućivanju vrhunske zabave koja ih čeka. Stigle su oko pet popodne i krenule tražiti kvart gdje živi prijateljica kod koje će prespavati.

Ubrzo su našle zgradu, a ona ih dočekala na vratima sa svojom djevojkom. Odmah je krenula dobra atmosfera, kuhala se kava i palio prvi joint, razgovor je išao u svim smjerovima, trebalo je dosta toga pohvatati jer nisu se dugo vidjele. Polako su raspremale stvari, palio se i drugi joint, pa su se odlučile otuširati. Nakon toga su se odjenule i počele šminkati, dobar house treštio je s cd-a, lomile su se nove tablete ecstasyja kojima su

počastile zbog toga ugodno iznenađene i razdragane domaćice, atmosfera je obećavala uvod u jednu nezaboravnu i ludu noć.

U jednom trenutku uzela je mobitel kako bi se javila majci da je sretno stigla i kako je sve u redu. Skoro je već stisnula tipku za poziv kad se sjetila da nje više nema. *Hahahahaha* – nasmijala se potihlo sama sebi – *prošla je godina dana, a ja joj se još uvijek javljam s mora. Hahahaha, koja sam ja ludakinja!* – pomisli i vrati se zabavljati s curama.

* * *

Bilo je ljeto, upravo je prekinula svoju trogodišnju vezu. Bila je to fatalna ljubav, ona u kojoj ne možeš misliti, ne možeš postojati, ne možeš disati, ako ne dišeš Njega. I sada je gotova. Htjela je nekog nazvati, otići na kavu, pojadati se, ali sve je prijateljice izgubila zbog svoje opsesivne ljubavi, nijedna više nije htjela slušati njene beskonačne analize Njegova ponašanja, sadržaje SMS poruka, beskrajna vraćanja i odlaženja.

No dobro – rekla je sama sebi – *sigurno se možeš nečim zabaviti.*

Podigla je pogled prema suprotnom zidu, spustila ga niže, lijevo, desno, zatim je okrenula pogled po cijeloj prostoriji koja joj je odjednom izgledala užasno. Komoda na kojoj je stajao televizor, ispod nje gvalje prašine i dlaka, stolić na kojem je pila kavu, iza njega krevet koji je mjesecima, godinama stajao raspredjen jedino za spavanje. – *Pa zar ja stvarno ovdje živim?!* – pogleda još jednom u nevjerici. – *U ovom malom i zapuštenom, prljavom sobičku? A imam cijeli stan na raspolaganju!* – kao da ju je netko šamarom trgnuo iz kome. I druga pitanja prolazila su joj kroz misli, a onda je shvatila da je nakon njene smrti samo legla u njen krevet i sad se probudila, sad shvaća. Nje više *stvarno* nema, sama je i to je ok. Završila je kavu do kraja, a onda se bacila u veliko pospremanje.

KARANFILI ZA MAKYJA

Ženo, sretan ti 8. *mart, pusa!* – poslala je istu SMS poruku na nekoliko adresa. Voljela je to raditi svake godine, iako je taj praznik već odavno izgubio smisao, neka je zadovoljština bila u tom činu, nešto lijepo, pomalo ironično i samo njihovo. Dobila je nekoliko zabavnih odgovora od svojih iznenađenih prijateljica i nastavila piti drugu jutarnju kavu, prebirući po internetskim stranicama.

Zazvonio je mobitel, Marija, frendica iz djetinjstva. Nasmijala se i pritisnula tipku za odgovor, očekujući sprdanje na račun osmog marta. Javila se veselim *Halo?*, a Marija je mučnim glasom rekla:

Jel ti ne znaš što se desilo?

Nemam pojma – odgovorila je iznenađeno.

Maky je umro, danas je sprovod – čula je glas s druge strane. Muk. Nekoliko trenutaka.

Kako, kad, što je bilo? – upitala je čim se snašla.

A, jebi ga, heroin, našli su ga u podrumu neke kuće. Je l' možeš doći na sprovod? – pitala je nestrpljivo. Zatim je objasnila gdje i kad je sahrana i na brzinu prekinula razgovor.

Sjedila je iznenađeno i šokirano, pokušavajući shvatiti što je upravo čula. Sva jutarnja veselost nestala je brzo, prebrzo. Maky je bio dečko njene prijateljice iz djetinjstva, živjeli su zajedno već nekoliko godina, znalo se da tu i tamo koketira s heroinom, ali kako sad ovo?! *Trebali su se vjenčati uskoro, pa Marijana je... trudna!!!* – tek tada joj sinu. Bila je trudna dva mjeseca i vjenčanje je zakazano za sljedeći. Prošli su je srsi, počela se ježiti i to je ježenje sljedećih dana neprestano trajalo...

* * *

Sprovod je bio kao na filmu. Tmurno vrijeme i rominjajuća kišica, gomila tužnih mladih ljudi, svi s knedlom u grlu. Lijes zatvoren. *Budala, ubit ću ga! Kako mi je to mogao napraviti, i to baš sad!?* – neprestano se javljalo u Marijaninoj glavi između odzdravljanja, primanja saučešća i odgovaranja na pitanja. Sve je prolazilo u nekom maglovitom stanju, automatski, svi ti ljudi, pitanja-odgovori, svećenikov govor, ispraćaj. Bila je svjesna jedino kad su ga spuštali u raku, tu više nije mogla izdržati, čvrsto je zagrlila oca i plakala, plakala.

* * *

Stajala je sa strane, mamurna i umorna od puta. Nije bio problem u cugi, navikla se već na svakodnevni mamurluk, ali put od Rijeke bio je dosta naporan. Kao i svi, bila je dosta iznenađena i zapanjena ovim događajem, iako je možda više nego drugi bila upućena u sve, pa nekoliko su puta ona i Maky to zajedno radili. No čista je već neko vrijeme, samo puno pije, shvaća to i sama, al' riješit će i to uskoro, *ako je mogla ono...* Prišla je grobu baciti grumen zemlje i pogled joj zastane na prijateljici iz djetinjstva s kojom nije pričala već neko vrijeme, zbog droge, svog čudnog ponašanja, svega. Ona joj je uzvratila pogled i čula je kako joj taj pogled govori isto što je u tom trenutku rekao i glas u njenoj glavi: *Ovo si mogla biti ti.* Žestoka jeza protresla joj je cijelo tijelo.

* * *

Sjedili su svi zajedno u Marijaninom dnevnom boravku, donedavno *njihovom zajedničkom*, pijuckali i pričali. Atmosfera je bila posve prikladna, udisali su i izdisali tugu, svi u crnom, čak se nisu ni pokušavali praviti veseli. Samo se šaputalo:

Našli su ga u podrumu kuće, svog izvrnutog, zato je i bio zatvoren lijes.

Kupio je to od nekog lošeg dilera, bilo je nečisto, zato je umro.

Jadna Marijana, što će sad? Još je i bez majke rano ostala.

Marijana je sjedila s rukama u krilu, dostojanstvena poput slike neke Bogorodice, rezignirano gledajući negdje pored svih, kao da ju se to uopće ne tiče.

Ivan Katičić

Kratke priče

HANA

Pregledavam naslove knjiga, one između D i E, one koje još nisam čitao, a takvih je malo.

Primjećujem je. Uzima onu od Christiane F.

“Odlična knjiga”, kažem.

“Molim?!”

Začudeno me gleda crnim očima.

“To ti je odlična knjiga”, ponavljam glasnije.

“Stvarno; čita si je?”

“Jesam, ali prvo sam gledao film. Eto, toliko mi se svidio! Inače, ja sam Nenad!”

“Hana”, bojažljivo se smješka dok prihvaća moj znojni dlan.

“Čuj, ako ti se sviđa, možemo popričat jednom o njoj, na nekoj kavi ili tako nešto. Mislim, ako želiš...”

“Da, da, naravno, javim ti se svakako”, odvrća uz takav osmijeh da laktom kačim nekoliko knjiga, koje uz tresak padaju po panelu.

To je samo još jedno u nizu mojih sanjarenja o upoznavanju Hane. Ali nemam šanse. Pa što ću ja curi kao što je ona?! Pogledajte me samo: imam blijedo lice puno prišteva. Male, velike, one pune gnoja i one pune krvi... Kao da i to nije dovoljno, nego još uz to imam i crvenkastu kosu. Ponekad se uplašim samog sebe kad se ujutro ugledam u ogledalu kupaonice. Ružan sam, ali objektivno ružan.

Čak mi je i ime ružno. Pa tko se danas, dovraga, zove Nenad?! Kakvo je to uopće ime?! Nenad???

A ona... Ona je tako lijepa. Crne kose, uvijek tako čiste da joj pojedine vlasi letaju kao niti svile. Oči su joj crne! Jeste li ikad u koga vidjeli crne oči? Ali baš ono crne, crne, da se ne razlikuje ni zjenica ni šarenica?

A tek njen glas... Ne znam, ali mislim da nije odavde. Možda je Zagrepčanka ili tamo Slavonka.

Ima nešto posebno u njenom glasu kad kaže: "Jednu pizzu, molim. Bez kečapa."

Ali, daleko najljepše na njoj su usne. Onako pune i ispupčene, kao pupoljak divlje ruže. Vjerojatno ću je za koju godinu vidati na megapanoima uz slogan "Nitko ne ljubi bolje".

U mojim mislima, ja je ne zloupotrebljavam. Samo je gledam kako mi se se smije. Kako se smije samo meni. Kad je vidam na ulici, hodniku škole, ili onda kad sklopim oči, treperim kao prvog dana škole, kao na Božić i rođendan, kao kad me nastavnica pohvali ispred cijelog razreda. Cijeli se tresem kao kad se tuširam, a ponestaje tople vode u bojleru. Možda je to zbog onih silnih romantičnih djela koje čitam, ali jednostavno si ne mogu pomoći. Ne mogu si pomoći da ne čitam ili ne gledam nju.

Kao i obično, ulazim među trule stalaže knjiga koje samo što se ne raspuknu. Pogledom tražim i u sebi slovkam "Ljubav u doba kolere". Saginjem se kako bih je dohvatio. Kroz međuprazninu knjiga, na drugoj strani ukazuju mi se ljubičaste starke. Utroba mi skače u grlo; to je ONA! Uzima nekakvu žučkastu knjigu. Rastvara je po sredini i miriše, baš kao i ja, pa tek onda čita zadnju koranicu. Skupljam hrabrost i približavam joj se. U rukama ima knjigu za koju znam i tko joj je pogovor napisao i tko je ilustrirao naslovnice. Sve, apsolutno sve. Otvaram usta, a ona me mrko gleda uvijajući onu svoju punu gornju usnu.

Iz mojih usta izlazi samo zrak. Okrećem se i odlazim. Ne poduzimam ništa jer ne bih mogao podnijeti njeno odbijanje. Knjige i sanjarenja o Hani sve su mi što imam.

VRAGOLASTI DJEČAK

Domar Pajo strogo brani ikome da se zadržava u dvorani izvan termina treninga. Brani nam bilo kakvo muvanje tu, čak i prije utakmice, kao da ćemo nešto ukrasti iz dvorane, kao da ćemo cijelu dvoranu iščupati i ponijeti kući. Bez obzira kako naši razlozi bili uvjerljivi, s Pajom nema rasprave. Ako je uljez dovoljno brz, samo ga probije nogom u trticu, ali jao ako ga uhvati, onda mu ne gine seoska brojalica. Hvata za bafe i lagano vuče prema gore, istovremeno nabrajajući sva sela šibenske zagore, počevši od onih bližih, uz more, prema onim daljima što su u unutrašnjosti. Murići, Kremeno, Vrsnica, Vinovac, Vitlo, Konjevrate, Zaplanje... Kod Ljubostinica sam već na prstima, Brnjica, Pokrovnik – svaki živac u glavi me boli, Prtimiši, Planjane – suze mi idu na oči, Zamelica – jaučem, Pokrovnik, Sedramić... Kod Žitnica me konačno pušta. Letim doma preskačući pet

skalina odjednom, s nabubrenom lijevom stranom glave, glavom prepunom neto prikupljenog znanja iz zemljopisa.

Ali, nije problem samo u domaru Paji...

"Trči nazad u obranu, šta čekaš?!" viče trener.

Vodimo tridesetak razlike, do kraja je još pet minuta, ali Rabotka svejedno urla na svojih petero pulena kao da je ta razlika znatno tanja.

"Kakva je to obrana?! Ajde, fauliraj ga! Ma ne tako, glupane, sad si osobnu dobija..."

Lice mu je crveno, skoro uvijek je tako, osim onda kada gubimo i igra-mo katastrofalno; tada mu obrazi poprimaju purpurnu nijansu. Niz njega se cijedi znoj, kiselkast i oštar - onaj najgore vrste; krši ruke, trčkara uz aut liniju, udara nogom o klupu. A klupa je dugačka, poduplana čak. Na njoj je nas dvadesetak. Sjedimo i strpljivo čekamo svoju priliku, svoj trenutak koji se može usporediti s hvatanjem čuperka boga Kairosa; neuhvatljiv je i bajkovit, jer petorka je uvijek i cijelo vrijeme ista. Trener ih skoro nikada ne mijenja, jedino ako se baš iscrpe, a i tada ih ne zamjenjuje sve, nego u igru ulaze jedan ili maksimalno dvojica.

Sudac svira kraj, pobijedili smo. Kako to *mi* glupo zvuči, jer je očigledno zasluga samo njih petorice, prve i jedine petorke. Mi ostali smo samo statisti, voštane figure u narančastim dresovima s crnim porubima. Odlazimo na tuširanje čisti, uredni i bez kapi znoja.

Sutradan prvi dolazim na Baldekin. Kroz gornje prozore se probijaju prve zrake sunca, osvjetljavaju kovitlanje čestica prašine. Tišina je, sasvim neuobičajena stvar za jedno ovakvo mjesto. Iz kofe u kantunu biram najbolji balun, onaj što miriše po koži i što najbolje leži u ruci. Počinjem driblati, trčati na dvokorak. Taj zvuk udaranja baluna o parket i tablu u praznoj dvorani je tako primamljiv, tako usamljen, pomalo i mističan, poput jeke je u kakvoj napuštenoj kući. Ti udarci i odskakanje baluna nisu svugdje isti. Na nekim mjestima parket kao da je šupalj, izjedena bižom, pa kada balun udre na takvo mjesto, ne odbija se nego ostaje na podu. Te crne rupe, kako ih volimo zvati, idealne su za ukrast balun protivničkim igračima, igračima koji ne poznaju svaki kantun Baldekina. Šutiram na koš, sam, bez smetnji. Teško je uopće opisati ugodu koju stvara postignuti koš, kad se mrežica zanjše u stranu i zasuče, ili poskoči prema gore. Tko bi rekao da tako jedna banalna stvar kao što je puko šutiranje, može donositi takvu radost? Ali, to veselje je kratka vijeka. Čujem tresak vrata, još je netko u dvorani. Nije valjda domar Pajo?!

Na parket izlazi jedan mladić. Nije baš previsok, možda onako visine kao što su neki malo veći bekovi – šuteri. Nimalo ne nalikuje na našeg zdepastog domara. Osjećam olakšanje, na trenutak mi se kosa naježila, a živci kraj ušiju počeli pulsirati. Tip je mršav, upečatljivo čupave kose. Smije se otvorenih usta.

"Ej, šta ima", kaže nonšalantno.

"A evo ništa, šutiram malo..."

Sjeda na zapisnički stol, prebacuje nogu preko noge. Promatra me kako izvodim slobodna bacanja.

"Ne valja to ništa", kaže nakon nekog vremena.

"Tako nas je trener učia..."

"Puca se nogama a ne rukama", nastavlja kao da me ne čuje.

Ovaj je totalno poludio. Pa nismo na nogometu nego na košarci!

"Moraš nogama raditi ko' da si na federima. Pripremaš se za skok, za spust skijama dolje niz padinu. Ali umjesto spuštanja, ti ćeš skočiti i u zraku opucat. To se zove skok šut", objašnjava strpljivo, ne pomičući se sa zapisničke katedre.

No dobro, pokušat ću, samo da mi više ne kvoca nad glavom. Čvrsto se ukopavam nogama, čučim, pa se preko prstiju nogu naglo odrazujem i pucam. Pogađam prvi obruč, što i nije loše s obzirom da sam do sada s distance pogađao uglavnom samo tablu, a nešto češće i švedske ljestve iza nje.

"Dobro, nije loše za početak. Vježbat ćeš... Kad pucaš, pusti nek ti balun prolazi kroz prste, nek' ga jagodice nježno isprate. Mora kliznit ko' kroz topovsku cijev! Balun moraš tretirati ko' da je živ inače te neće slušati."

Čupavi mi pokazuje i kako ću dodavati balun, ali onako jako, junački, da se mogu dobiti sve do suprotne strane terena. Istupam lijevom nogom, desnom rukom grabim balun čvrsto ga priljubljujući za podlakticu, i kao boksač zavrćem prste desne noge prema unutra. Baš to boksačko zavrćanje stopala prema unutra, kaže, baš to daje šutu snagu. Sve dolazi iz nogu, nastavlja s lekcijom, ruke su tu samo da isprate balun, one su tu samo za finesu.

"Šta igraš? Koju poziciju?" pita me upirući tamne oči u mene.

"A nikoju. Trener me uopće ne stavlja igrati. Ni mene ni ostale. Uvijek igra jedna te ista petorka."

"To nije dobro", kaže zabrinuto, "nema ništa gore od grijanja klupe. Nikakav trening ne može nadožuntati ono što se stiče stalnim igranjem." Malo šuti, pa nastavlja: "No ja ću te naučiti da onda kad jednom dobiješ priliku i uđeš u igru, da onda tu priliku i maksimalno iskoristiš."

Po cijele dane treniram s tim čupavim a da zapravo ni ne znam tko je on u stvari. Većinu vremena ga ni nema u dvorani, samo se povremeno pojavljuje i to baš u trenucima kada ga ne očekujem, kao na primjer na piš pauzi. Zadaje mi i po 200 šuteva! I to pravilnih, iz nogu, naravno. Tek kada to ispucam, mogu ići kući. Uvijek zna koliko sam ih opucao, ne baš točno u koš, ali otprilike. Vjerojatno mu je poznato koliko se može maksimalno opucati za sat vremena, pa tako i računa... Valjda, ne znam.

Često njegovi treninzi uopće nemaju veze s košarkom. Kaže mi da uzmem tenisku lopticu i da je vodim, da driblam i sve što god mogu zamisliti s njom, i to cijelo vrijeme, dok god mogu; dok sam na ulici i idem u školu, kad se vraćam iz škole, čak i na satu da je lagano vodim, ispod klupe. Smiješno! Kao da sam ja tamo neki tenisač ili rukometaš... No, tko mu može proturječiti kad me pogleda onim svojim tamnim očima bez sjaja, sitnima i nepomičnima, poput mrtvačkih.

"Dobro je to, samo tako nastavi", često me pohvaljuje, "sve će doć s vježbom... S dovoljno treninga i debil bi zaigra za prvu ekipu."

Usta su mu uvijek poluotvorena, plete jezikom po zubima, pogotovo onda kad je uzbuđen, kad vidi da mi dobro ide.

Stavlja nekoliko stolica oko reketa.

"Ajde, driblaj stolice! Na kraju dvokorak i polaganje. Ako oćeš bit netko, moraš vježbat dvaput dnevno. Sad je 6:00. Počni!"

Bez obzira što mi se ne da baš trčkarat najranije ujutro, s tim zvonkim osmijehom ipak dobivam neki vjetar u leđa, poticaj od kojeg mi se čini kako ćemo obojica imati koristi. Odmah se i meni smije, odmah je i meni jutro veselije.

Naskok u reketu, pirueta, dodavanje kroz noge, napad s perimetra, pogled ispred sebe... Sve su to stvari koje nas naš klupski trener Rabotka ne uči. Zapravo, nisam ga nikad niti čuo da izgovara tako stručne izraze. Njegove rečenice su stroge zapovijedi, okrnjeni krici i psovke. Način komuniciranja zapovjednika vojske. Ne služe ničemu osim za stvaranje bespotrebnog presinga.

"Ajde, ajde, nema odmaranja. Trudi se, daj sve od sebe i posli nećeš osjećat krivnju ako izgubiš. Znat ćeš da si dá svoj maksimum."

Čupavi mi ne otkriva samo tajne košarke, nego i one što se tiču dvorane i njenih skrivenih draži.

Navečer tijekom treninga kod Rabotke, tiho mi kaže: "Aj pusti malo ta slobodna bacanja, dođi minut sa mnom u svlačionicu. Pokazat ću ti nešto."

U svlačionici nema nikoga, samo ostavljene, nabrzinu odbačene stvari. Izvrnuti rukavi jaketa i nogavice tuta, tužno vise na vješalicama. Dolje, niže niz hodnik, u donjem dijelu svlačionice gdje su zahodi, čuje se klotanje vode i čika. U našoj, muškoj, svlačionici ima procijep, jedva čujno mi objašnjava Čupavi, procijep što zapravo ne razdvaja nego spaja muško i žensko odjeljenje. Penjem se na klupu, priljubljujem obraz uz hladni zid. Doslovno ispred nosa mi se gurka nekoliko cura. Ne mogu me vidjeti tako lako, možda jednino ako se malo popnu na prste i zagledaju u mrak. Glasno hihoću, prepričavaju dogodovštine upadajući jedna drugoj u riječ. Imale su trening prije nas, dolazim taman u vrijeme kad se skiđaju. Dosta njih samo mijenja majicu na špaline, ne i znojne grudnjake. Šteta što se tuširaju samo kod kuće... No, ona najstarija, pogrbljena Cvita, ona se voli golacati po svlačionici. Mirno se prešetava od zida do zida filozofirajući nešto o taktici i igri s dva centra. Kako se samo ne prehladi dok tako bosa paradira po hladnim i mokrim pločicama? Ne znam, samo vidim da su joj bradavice poprilično nabrekle.

No tih nekoliko kratkih čirenja je sva zabava koju imam, jer dok se drugi kupaju i vrijeme provode na plaži, ja se tjednima kupam u znoju. A zbog čega? Da bi me trener stavio u igru nekoliko minuta, ako i toliko...

Konačno dolazi i dan utakmice. Veliko otvaranje prvenstva s prošlogodišnjim prvcima, Zadrom. Iako znam da su mi šanse mizerne, ipak sam

nekako uzbuđen. Šansa uvijek postoji, ma kako sićušna i neuhvatljiva bila.

Prije utakmice se svi okupljamo u svlačionici. Rabotka uza se drži kutiju s dresovima. Vadi jedan po jedan, oprezno i nježno. Prvo ih daje, naravno, početnoj postavi. Potom ih redom dijeli prvim zamjenama, pa najredovitijima, najkulturnijima... Podjela se vrši prema vladanju, kao u školi ili na vjeronauku gdje znanje pada u drugi plan. Kod nas preostalih se tada javlja strah, strah da ne ponestane dresova dok kutija dogmiže do nas. Sa strepnjom zagledavamo u nju, već koliko nam dopuštaju trenerove šape. Nagađamo koliko ih je preostalo. Ti dresovi su od grube tkanine, od materijala što izaziva svrbež, hlače su preuske, a na leđima ili na bilo kojem drugom mjestu, nema ni broja ni imena kluba za koji igramo. Jedino klupsko obilježje narančasta su boja i crni porub. Čak pomalo vonjaju i po onom Robotkinom kiselkastom mirisu. Totalna su suprotnost dresu Chicago Bullsa, od fine tkanine nalik svili, jarke crvene boje što se presijava, dresu kojeg mi je tata donio iz Amerike. No i tako neugledni Rabotkini dresovi daju nam na važnosti. Oni su naša nada da ćemo možda ipak zaigrati, nada sićušna kao što je ta da će netko od nas jednoga dana zaigrati u NBA ligi. Ja je dobivam, dobivam svoj dres!

"Eto, to je sve", kaže Rabotka.

Pokazuje praznu kutiju preostaloj nekolicini, onim pegulama... Tužni su, samo što ne plaču. Čak je i Rabotki neugodno što ih nema više, pomalo mu je i žao. Pegule će morati obući crne kratke hlače i narančastu ili crvenu majicu, robu koju su ponijeli od kuće.

Tribine su krcate, na njima nemirno sjede uglavnom naši roditelji, ali ima i cura iz razreda. Pogledom tražim Čupavog, ali on nije danas tu. Nemoguće je ne uočiti onu njegovu grivu.

Utakmica počinje uzbuđljivo, s brzih par koševa. Ali, uzbuđljiva je samo toj petorici sretnika. Mi ostali se na klupi dosađujemo. Klupa je duga. Sjedimo i čekamo svoj red, svatko na svoj način. Matoč i Joca igraju briškulu, Toto glasno žvače sendvič s mortadelom, Joško igra Tetris... Koliko smo vremena proveli tu na klupi, mogao sam proživjeti još jedno djetinjstvo.

Pogledavam na semafor, još je samo koja minuta do kraja. Ustajem se i odlazim prema svlačionici.

"Peta osobna?! Jesi li ti normalan, pa ne moš mu dat petu osobnu minut prije kraja?!"

Trener ustaje i uz crtu trči prema sucu. Lamata rukama, prijeti. Sudac ga uopće ne šljivi, a faulirani igrač već puca. Prvo bacanje pogađa. Primjećujem da na terenu imamo samo četiri igrača. Drugo bacanje također pogađa, i to je već vodstvo od dva razlike.

"Ajme, zamjena!" trener se trza iz ludila.

Hvata me za rame i gura u teren. Noge su mi odsječene, ne trčim svojom voljom. Pogledavam prema zapisničkom stolu. Tamo sjedi Čupavi, namiguje mi.

Trenera uopće ne čujem što mi viče, a možda je tako i bolje, jer vje-

rojatno govori nešto ružno o meni, o mojim roditeljim i većini svetaca s katoličkog kalendara. Uostalom, Čupavi je moj pravi trener.

"Pridi ga! Ajde, moš ti to!"

Trčim ko u transu, automatizirano i ne ramišljajući. Do mene se dokotrljava balun. Uzimam ga; znojani je i klizavi.

Pucaj! Šut! Šut! Tutnji mi u glavi.

Istupam lijevom nogom, okrećem desno stopalo prema unutra, trzam kukovima i ispaljujem. Balun leti visoko, u parabolastom luku.

Dvorana se trese, suigrači me grle, nose na ramenima. Pobijedili smo!

Gledam prema zapisničkom stolu, no tamo nema Čupavog. Pogledavam prema Rabotki, ne izgleda nimalo sretan. Lice mu je purpurne boje, na usnama su mu balunčići pljuvačke.

"Jesam ti reka dodaj Paši! DODAJ, a ne pucaj!"

Podiže glas sve više, počinje urlati, izbacivati okrnjene rečenice, krikove. Toliko galami, da ga ništa ne razumijem.

"Ajde, čuješ ga, dodaj mu!" čujem Čupavoga iza leđa.

Grabim balun, tijesno ga priljubljujem uz podlakticu, sve do udubljenja na sredini ruke. Uzimam zalet, izbacujem lijevu nogu naprijed, izvrćem desno stopalo prema unutra, kao kad boksači upućuju snažan udarac, baš onako kako me je Čupavi učio.

Balun oštro leti, suigrači me gledaju u čudu, jedino me Rabotka ne vidi, on i dalje sere, galami i pljuca, i ne vidi da mu balun topovskom silinom juri prema licu, od svoje gluposti ne vidi ono što mu je ispred nosa.

Ulazim u svlačionicu, po drugi put primam čestitke suigrača. Moji me maloprijašnji drugovi s klupe grle, ne mogu vjerovati da sam to napravio. Sretniji su nego da su oni sami zaigrali i zabilježili za pobjedu. Iako, vjerojatno sam s tim ozljeđivanjem Rabotkinog nosa izbačen iz kluba. Ali nije me briga, to i nije više važno, jer dočekao sam svoj kairosovski trenutak. Dokazao sam mu da mogu i znam igrati, da se bilo tko od nas s klupe, od nas odbačenih i zaboravljenih, može nositi s prvom petorkom.

Dok otvaram torbu, iz nje ispada komad robe. Razmotavam. Blijedonarančasti dres s crnim porubom, brojem 4 i natpisom "ŠIBENKA". Na njemu je zataknut i cedulja; piše: "Sutra u 6:00, nemoj se umisliti, tek smo počeli. D.P."

Tihomir Mraović

Kratke priče

PISANJE

Evo, kako me mogu lako ubiti. Svaki dan pišem između ponoći i dva sata ujutro. Netko tko zna za tu moju naviku može naručiti snajper i, vrlo smireno i odmjereno, čekati kada će me „ukokati“, jer ja sam pred kompjuterom izuzetno vidljiva meta, obasjana malom noćnom lampom moćnog svjetla.

Zamišljajući sve to, nervozno se osvrćem i po nekoliko puta u navedeno vrijeme. Nadam se da nikom neće pasti na pamet ta suluda ideja. Ili me neki paparazzo slobodno može slikati. S krova susjedne zgrade pruža mu se lijep pogled na moj stan, i radni stol za kojim pišem.

No, nema se što vidjeti, samo čovjek koji zaokupljen svojom maštom, u nemogućnosti da se igra s nečim drugim, a volio bi, igra se sa slovima na tastaturi kompjutera, stvarajući nevjerojatne svjetove. Prizivajući pri tom djetinjstvo, i prisjećajući da se slična igra događala tada.

No, međutim, tada je bilo više kretanja, ovdje je samo u igri mentalni ulog, ovdje je samo mentalno u pokretu, sve drugo miruje. A tada je i mentalno i duhovno i fizičko - bilo aktivno. Ovdje se kroz mentalnu aktivnost očito nastoji nadoknaditi sva druga aktivnost.

Da, to vam je pisanje...

NAVIJANJE

Kada pišem, zamišljam da iza mojih ramena stoje Dostojevski i Proust i navijaju za mene. Tako mi je lakše pisati. A onda kada se oni umore od navijanja, zamijene ih Kafka i Borges. Kako Borges slabije vidi on stalno navija u krivom smjeru, a Kafka ga stalno ispravlja. Kada se taj tim umori

tu su i drugi „dečki za navijanje“: Burroughs, Vonnegut, Pynchon; u tandemu Joyce i Beckett. Ima i žena: Virginia Woolf i Emily Dickinson. I one vatreno navijaju za mene. Kada pišem, i kada osjetim sve to „literarno“ komešanje iza sebe, dobijem vjetar u leđa. Ja sam izuzetno sretan čovjek, što jedan takav literarni tim navija za mene. Hvala im na bodrenju...

PROMJENA

Svojom osobnošću želim promijeniti svijet. Promijenjenom osobnošću svijeta želim promijeniti samoga sebe. Netko bi rekao zar ne bi bilo jednostavnije da odmah promijeniš sebe i time uštediš na vremenu?

EMPATIJA

Brinem o najmanjoj sitnici, metem ispred sebe cestu da ne bih nagazio na nekog mikroba ili sitno biće koje ne vidimo. Imam razvijenu empatiju i suosjećam sa svima i svime. Suosjećam sa svemirom, nadajući se da on suosjeća sa mojom sudbinom.

DEKLINACIJA

Svi umiru. Ti umireš. Ja umirem. Svi umiremo. Umoran sam od tolikih smrti.

LIJENOST

Sve je ubrzano. Jedva uspijemo zijevnuti od prevelikog posla kojeg imamo, a kamoli još čitati nekog pisca i to još filozofa. Razmišljanje je u naše vrijeme nemoguće, postaje luksuz. Sve je tako ubrzano da nemamo vremena razmišljati. I kada trebamo o nečem razmišljati, tada to odgađamo sve više, samo da bi, za tu „jednostavnu radnju uma“, dobili što više vremena, koliko je sve ubrzano i koliko je sve protiv naše urođene prirode. A u temelju naše urođene prirode čuči sporost i svojevrsna lijenost, ali u onom pozitivnom smislu. Lijenost je dobar lijek protiv stresa. Lijeni ljudi nisu pod stresom, nikuda ne žure. Budimo i mi lijeni! Borimo se za prava lijenih! Borimo se na pravi način protiv stresa. A jedini lijek protiv stresa je – lijenost.

VJEČNOST

Pod pritiskom još i dobro pišem. Pišem zato jer sam svjestan da imamo malo vremena. Da imamo sasvim malo vremena na raspolaganju, i da ćemo se „dobro odmoriti“ u našim kovčezima. „Odmoriti“ ćemo se, bogme, za vječnost. Nije nas bilo na životu nekoliko milijardi godina, čitavu vječnost nas nije bilo, a zatim rodimo se iz „vedrog neba“. Živimo na Zemlji u prosjeku sedamdesetak godina, i zatim nas ponovo nema „na sceni“ čitavu vječnost. Dobar je to „nastup“ od „nekoliko sekundi“, gledajući na cjelokupno vrijeme svemira. Nad time se stvarno možemo dobro zamisliti.

UŽIVAJMO

Uvijek se sjetite da su najbolje stvari besplatne. Evo, recimo, sunce i zrak besplatni su, a oni su nešto najbolje što nam se može dogoditi. Vidite, za vodu i zemlju već moramo plaćati. Šteta. Uživajmo u stvarima koje su besplatne.

KONDICIJA

Kako bih bio u zadovoljavajućoj književnoj kondiciji, u tu svrhu počeo sam boksati sa sjenama, ali sa sjenama nekadašnjih pisaca. To je dobrodošla vježba za sve pisce koji žele ući u spisateljsku formu. Boksam sa sjenama Dostojevskog, Borgesa, Kafke, Prousta, a naši mečevi traju i po 15 rundi. Ponekad pobijedim ja, ponekad pobijede sjene. Toplo preporučujem svim piscima.

TEHNOLOGIJA

Tehnologija je pravi vladar svijeta, ali ona toliko suptilno vlada, i toliko nas je suptilno opčinila, preko sublimiranih poruka koje nam upućuje preko računala, tableta, mobitela, pametnih telefona, da nas je uvjerila da je drugačije. A mi smo zaslijepljeni „prekrasnim“ digitalnim glasom, kojim nam se tehnologija obraća, povjerovali u sve. Povjerovali smo da smo mi i dalje vladari svijeta. Postavlja se pitanje jesmo li to uistinu ikada bili?

U DRVENOJ UTROBI PRIČE

Možemo li zamisliti priču kao Trojanskog konja u kojoj počiva pisac, koji čeka svoj trenutak da izađe van priče, objavi rat „bogovima stvarnosti“ te ih porazi dok oni ne poraze njega? Vjerojatno možemo. U drvenoj utrobi priče, dok ju vi čitate, počiva pisac. U onom trenutku dok vi prestajete

s čitanjem, i dok krenete raditi nešto drugo (zaklapate korice knjige ili slično), pisac izlazi van i kreće u svoju borbu. Tko li će pobijediti? Pisac ili stvarnost? Teško je pogoditi...

LAKU NOĆ

Ponekad s nekom namjerom izgubimo pamćenje. Zašto? Samo zato da bi se prisjetili ne onoga čega se trebamo prisjetiti (toga se nikako ne možemo prisjetiti), već da bi se prisjetili nekog sasvim drugog pojma, koji čak eventualno ima veze s onim pojmom kojeg se trebamo prisjetiti.

Zvuči komplicirano, ali za naš mozak to nije. Ovakve "probleme" on rješava zijevajući i za njega je sve ovo mačji kašalj, prejednostavno. I on pola toga što se nama događa jednostavno prespava, jer sve mu je prejednostavno i iz tog razloga dosadno. On se istinski probudi tek u rijetkim trenucima našeg života, kada shvati ili doživi da mu je nešto uistinu intrigantno i zanimljivo za rješavati.

A to buđenje mozga mi itekako osjetimo. I mi tada iznenada živnemo i življi smo nego ikada u životu. Te trenutke pamtimo zato što toliko živi nikada nismo bili, i što će nam se takvi trenuci ponoviti još možda jedva nekoliko puta u životu.

Eto, to samo govori koliko je za naš mozak život interesantan. Toliko je interesantan da ga 98 posto prespava i radi na 2 posto minimuma. Naš je mozak očito dizajniran za izuzetne, kompleksne bravure života, u kojima se on, poput kakvog mislećeg „Jamesa Bonda“, može istaknuti, i u kojem može doći do punog izražaja.

Vidimo da je do sada živjelo puno ljudi na zemlji, no ni u jednoj generaciji nijedan kroničar nije zapisao da je došlo do nekakve „revolucije i buđenja mozga“. Još ćemo očito pričekati da neka od budućih generacija iznjedri sličan zapis. A dotle spavajmo.

Laku noć.

ZAMJENA TEZA

Nekada mi je bilo puno ljepše u snovima nego u stvarnosti. Danas mi je puno ljepše u stvarnosti. Zato što stvarnost mogu mijenjati, a snove ne.

DAN KADA SU UBILI MALOG PRINCA

Stariji ljudi su mi pričali kako se sjećaju gdje su bili kada je ubijen američki predsjednik J.F. Kennedy. Ja ću generacijama koje dođu poslije mene moći pričati gdje sam bio i što sam radio kada je ubijen Mali princ, kada

je izvršen atentat na njega.

Sjećam se kao da je bilo jučer.

Mali princ se je nalazio u svome stanu. Davno je bio opjevan u knjizi Exuperyja i živio je na staroj slavi. Živio je dobro od tantijema prodaje knjiga, od prava na razne slikovnice, igračke i animirane filmove. Živio je mirnim, povučenim životom. Nikome nije smetao, no netko ga je ipak ubio iz tko zna kojih razloga.

Dogodio se bespotrebni radikalizam i terorizam. Posve nepotrebna smrt. Neka mu je vječna slava.

To sve samo govori u kojem nesigurnom svijetu živimo, i dokle sve to ide – da su počeli ubijati i književne likove, a ne samo ljude od krvi i mesa.

A jednom kada se to počelo događati, sve govori da je ovoj civilizaciji nastupio *kraj*...

Ivo Runtić

Poštovanje!

Jedan pridjev – po svoj prilici više opisan nego gradivan – u suvremenoj uporabi hrvatskog jezika guraju danas odveć u prvi plan: naime *poštovan*, i to tako da on otale istisne bar još dva do tri jednakovrijedna, kao što su ‘cijenjen’, ‘uvažen’, pa i ‘častan’ (koji se u priličnoj mjeri i sam otisnuo u vjersku uporabnu domenu, vidi izrijeke «velečasni», «časni oče»). No u biti su oni svi jednakopravne inačice za vrstan prikaz osobina ili svojstava imenica, kojima opisno služe, pa se tako za nekog dobrog čovjeka (u osnovanoj vjeri, da je takav) može ravnopravno reći da je *poštovan*, kao i da je uvažen ili cijenjen, odnosno častan. – No ova stvar postaje dvojbena, nakon što pridjev ostane bez imenice, ili ako se i sam nominalizira u «*poštovani*», odnosno pri izričaju riječi «*poštovanje*». Tad ispadaju iz upotrebe imenice kao uvažavanje, cijenje, pa i častost, da se ne kaže kako nam ni ne padaju na pamet, štoviše rijetko ih bilježe i sami jezikoslovci.

Bilo kako da naglasili onu riječ – jer i to je nejedinstveno – krivo je upotrebljavaju svi oni, koji je kao u trku bace prolazniku u lice, bubnu u telefonsku slušalicu, nalijepe taj naslov preko titravog ekrana nekom nepoznatom čovjeku, oni naime, koji ga ni ne poznaju. «*Poštovani*», tituliraju oni čovjeka u svojevrstnom poimeničenju pridjeva, a banke će ići i dalje: formalno će tako u pismu označiti komitenta, pa to odmah sadržajno i poreći, utjerujući od njega kao klijenta podmirenje kakve obaveze, gdje neimenovani *poštovani* kao dužnik ne zaslužuje nikakvo njihovo *poštovanje*, već naprotiv opomenu. Njih ustvari i nije briga, čime se on bavi, pojma nemaju niti o njegovim godinama, a nemaju ni uvida u njegov zdravstveni karton. No ako je u međuvremenu podmirio svoj dug, on opet može biti *poštovan*, kao što u potraživanju i stoji odmah ispod nadnevka.

Posvud gdje znanje nije ozbiljna prepreka divljem rastu nekulture, mislimo da se događa isto: pojedinac prestaje biti sukladan sebi, budući da je s drugima sjaćen u mnoštvo. I njegove navike postaju od masovne potrošačke potrebe i primjene, te tako biva i sa služenjem jezikom radi razumi-

jevanja mase. Budući da mu niži komunikacijski kanali televizije rijetko pružaju obrazovne ili kulturne sadržaje (štoviše, skoro svaki njezin govor o kulturi je neprav), on jezik prodaje, pošto ga i kupuje. Tako, riječ ondje nije na višoj cijeni od slike kao ilustracije poruke. Zato – i ne smećući s uma, da su naše osjetljivosti možda i melem nekome, tko je svoje izgubio u ekranskoj i uopće medijskoj premreženosti čitave nacije – ne treba bez borbe gubiti bitke oko jezika. Naime, teško da ćemo s tom elektronskom hobotnicom dobiti i jednu. Svejedno, jer sve drugo bilo bi predaja.

Zato, bez sarkazma ili, nedajbože, cinizma slijedimo samo onaj svjetlokrak dalekovidnice, za koji nam se učini da bi mogao ponuditi kulturni hepiend. Jer, tu jamstava nema. Zato, evo jednog takvog: dvije bistre, mlade i ushodane Splićanke *ispoštivale* nedavno su – umjesto pozdrava i predstavljanja – opremljene mikrofonom i kamerom jednog južnjačkog TV-programa, dobar broj skroz nepoznatih prolaznika kao ispitanika, nudeći nagrade za točne odgovore na postavljena pitanja. Ni s kakvim ishodom – sve dok jedna ispitanica nije na isključni stih poznate pjesme ne samo prepoznala Cesarića kao traženog autora, već naizust izgovorila i obje kitice one njegove impresionističke «Vočke poslije kiše». Eto njoj je, i to tek na kraju, a ne onako izverglano na početku, trebalo iskazati *poštovanje*, jer ga je zaslužila možda i više od same novčane nagrade. No, dogodilo se upravo obrnuto.

Svejedno ostaje poučak da *poštovanje* uistinu valja zaslužiti, ono se ne daruje, niti kupuje, niti nudi na cesti, već se naprotiv opravdano postiže i posjeduje jednom od nabrojivih vrsta izvrsnosti ili čestitosti, uključujući tu i zasluženu poštedu u starosti ili bolesti. Smiono i s pouzdanjem vjerujemo da *poštovanje* zavređuju najprije oni od rijetkih i urođenih sposobnosti (pogotovo kad ih ti obdarenici dalje razvijaju), zatim takvi koji opisano priznanje stiču obrazovanošću i spoznajama, sve do učenosti. Nadalje, u toj bliskoj skupini pripadaju i oni od prirodene i dakako nenaučljive mudrosti i otmjenosti, kakvu često srećemo i u priprostih ljudi. Zar, uostalom, toj opisanoj skupini ne pripadaju i oni šutljivci od poznih godina, napose kad su usto i u stanjima zdravstvene ugroženosti? – Posebnu, takoreći poštednu kategoriju pažnje, obzirnosti i zaštitništva zaslužuje od muškoga drugi, nježni spol, i to uglavnom bez dobnih ograničenja... Na kraju: nisu li to otprilike iste one vrste ljudi, kojima poradi njihove važnosti, prednosti ili našeg obzira i ustupamo mjesto u tramvaju?

Pa, ipak se unatoč prethodno nazrijetoj razložnosti oko iskazivog *poštovanja* nedavno s jednim od naših, i to u tramvaju što je dolazio s Črno-merca, zbilo zakučast slučaj, koji je poremetio red što se razabirao i u trčecim slovima videovrpce za nevidljivim vozačevim leđima. Jer, našem je u znak *poštovanja* na groteskni način i u isto vrijeme htio prepustiti mjesto netko vidno stariji od njega, usto i pomnije odjeven, primjerice s pustanim šeširom, prema čemu se ono pokrivalo u našijenca moglo nazvati – i nazivalo se riječima njegove žene – običnim klobukom i još gore zvanim ruglom, još otkako ga je bez nje kupio negdje vani prije tridesetak godina

kao doduše vodootporan irski model. A gdje pada više kiše nego tamo... Osim toga, s time na glavi izgledao je očigledno mlađe od ovog pristojnika visokih godina, a niskih ili bar nejasnih namjera, čiju je ponudu najprije učtivo odbio, a onda se i nešto porječkao s njim. U sebi je srećom prešutio ono ponešto tašto objašnjenje, da ga je onaj drugi valjda prepoznao kao hrvatskog pisca. Tako je naime jednom tješio Zlatka (Tomičića) riječima: «Jao si ga narodu, koji u tramvaju ne prepoznaje svoje odličnike.» - Poradi prethodne raspre naš čovjek mora da je upao u oči mladoj dami, koja mu je onda ponudila svoje mjesto. Otklonio je i drugi put, ali s primišlju kako mu se takvo što u zadnje vrijeme ipak sve češće događa. Glasno je i galantno zato ipak odgovorio kako će drugi put kad se sretnu, on njoj ustupiti mjesto. «Dogovoreno», uzvratila je prije spremno nego li koketno, otkrivajući pritom jamačno živahnu ćud, koja ju je činila još pristalijom. Mahnuo joj je, izašavši na Trgu.

Na istoj stanici sišao je i onaj stariji čudni svat, propustivši ga strpljivo pred sobom. «Čovječe, otkrijte mi tajnu», nagovorio ga je naš na izlasku, stupivši s njim preko tračnica na pločastu stranu prema Dolcu, s onim njenim pojedinačnim rebusno izbušenim kockama s rupama, vijcima i instalacijskim priključcima njemu nedokučiva sklopa (kao i sve ono maloprije), jasnima valjda samo onima od biznisa u Poglavarstvu, na kojima preko noći iznikne grad od šatora usred grada od kuća. Nije baš razumijevao svijet nakon prijepodneva u 'Dnevnoj bolnici' i ovog starca. «Odakle me znate, ako me znate?», rezignirao je. «I je li baš trebalo da mi date još i prednost na izlasku kao starijem, gdje ja to nisam?» Onaj koga je sve to već bilo prestalo zabavljati, uzvratio je: «Jednostavno je; to me je samog činilo mlađim. Ne poznam vas inače, no sebe znam dobro. Ne podnosim, što staram. I na toj osnovi ne žudim za tuđim *poštovanjem*, niti želim da me žale. Rađe nudim samilost okolo, eto.» – Sve su rupe naprosto i po definiciji crne i leglo tajni, pomislio je naš čovjek, koji je za sebe cijelo vrijeme držao da je u medicinskom pogledu neispisan list, a sad se odjednom vraća iz Vinogradske bolnice, doduše pješke i skoro kao posjetilac, ili bar kao lakši ili sretan slučaj, a ne taksijem ili štoviše čak ambulantom kolima, odnosno možda i nikako.

No, još uvijek to nije značilo da je najgore prošlo, jer došavši kući našao je pred vratima nepoznatog mladića sa sićušnom značkom Crvenog križa u zapučku i velikim sloganom preko čitavog prsišta: SAMO JEDNA KAPSULA JE DOVOLJNA kao svojevrsnom vjerodajnicom neke nove i divlje farmaceutske tvrtke. Ovo danas nikako da prestane, rekne za sebe, čuteći još jednu nevolju.

Poštovanje, rekne našem čovjeku onaj, koji pritom jedva ostade sasvim živ, isprepadan ionako svih ovih radnih dana, naprosto zatrt sve samim odbijenicama, smućen riječima i rečenicama, na kakve još nije bio navikao, primjerice kao sad od ovog potpuno stranoga gospodina, kako ne želi nikakvu kontakt-emisiju između *poštovatelja* i *poštovanog*, kako je starijemu dosta zatiranja i vlastitog te tuđeg imena i prezimena na užtrb tako nemu-

štog čašćenja *poštovanjima*. «Recite rađe 'dobar dan', recite kako se zovete, bilo što, umjesto da nominalizirate verb», kontrolirano je ludio našijenac. Sve da se i nije prestrašio onih nerazumljivih riječi na kraju zadnje rečenice, mladi bi ponuđač rekao, što je i rekao: «Franjo».

«Ni to ne ide», navali stariji, «ne možete se na hrvatskom predstavljati samo imenom, treba reći i prezime, doduše možete i samo prezimenom. Takve i još teže rečenice mu je govorio, primjerice da za sve ovo on kao momak nije kriv, već konzumni kapitalizam u Hrvata koji sve pripravnike za prodavače uči da hodaju bez prezimena, kao mala djeca bez hodalice. Novi naučnici su to prihvatili poput svih onih, koji nešto drukčije nisu ni čuli ni doživjeli, pa to ni ne znaju. Utoliko prije, što im ime obično i stoji na reveru. Mladić se ni kriv ni dužan već bio počeo okretati u odlasku, kad je stariji gospodin taj razlaz još i ubrzao, pozvavši mlađeg da s njim slobodno uđe u stan, jer da ondje drži netom nabavljenu knjigu s popisom štetnih lijekova. Knjiga je o tome, da apotekari ne govore, da liječnici šute, ali da je sad, po odlasku u mirovinu, progovorila glavna odjelna sestra jedne viđene hrvatske bolnice... Mladić je nestao kao da ga gone, pa je odjednom onaj uistinu *poštovani*, ozbiljni stariji gospodin ostao sam u foajeu i s bolnim sjećanjem pomislio na strelovitu smrt, koja se dokopala jednog drugog i mlađeg iz njihove klape, svog i njihovog zajedničkog prijatelja Branka Bošnjaka.

Ovaj je kao pravi vitez od pera i mača svekolike uljudbe jednoj knjizi na svoj osebujni kavalirski način valjda stavio skoro paradoksalni podnaslov 'Kultura i televizija'. Nasuprot njemu, držimo, međutim, da televizija s kulturom nema skoro ničeg zajedničkog. Tu nije presudno samo, što kultura nikad i nije bila masovna, nego što je svaki govor televizije (ili o televiziji) prvenstveno ispadao nekako neprav. I inače je televizija u prvom redu civilizacijski, a ne kulturni fenomen, gdje je njezina vlast nad ljudima obrnuto proporcionalna njihovom niskom obrazovanju. I zasnovana je na toj disproporciji, a njen rast stvar je onog takozvanog pridnenog širenja; nipošto stremljenja višem. Ni puk se ne uspinje, već sve samo razgaca u niziji. Utopijski bi bilo i pomisliti, da je uopće išta na svijetu svačija aspiracija, nego je svako uzdizanje stvar napora i žrtve, na što prosječni ljudi nerado pristaju. Puno se rađe «opuštaju» i tako predaju sveltosti televizije. – A ona je utoliko lakše provediva stvar, što taj moćni elektronski medij ima vlastite masovne tehnološke i civilizacijske pretpostavke, i to baš onog spomenutog razvoja u širinu, na strani mase i njenih širokih potrošačkih prohtjeva kao potreba. U stanju ih je poslužiti utoliko prije, što sama na taj način uopće i opstaje – naime na industrijski i u masovnom pokretu ljudske osrednjosti.

Isto se događa i s jezikom, bilo kao sa sredstvom onog jednako «opuštenog» saobraćajnog općenja, kao i s onim od umjetnički zahtjevne, napregnute čovjekove tvorbe. Jer, jezik je isključiv sustav. Na televiziji, on nije kreacijski, već komunikacijski, od kategorije slobodnog vremena neslobodnog čovjeka, kojem je dozvoljen odmor od (minulog) rada. Naravno,

kao takav je i pretežno umirovljenički i od lakih muza. – Zato, kad stotine medijskih emisara po nekoliko puta dnevno u eter odašilju riječ *poštovanje* kao kakav utisnuti žig, onda se radi o nadrivlasništvu iz svojevrsne tvornice riječi, koja proizvodi robu, za koju postoje potrebni distribucijski kanali kao i kupci takve slušnosti i gledivosti njihovih programa. Ovdje nije usputno ako spomenemo, da su upravo političari kao najčešći medijski korisnici hrvatske javne riječi ti, koji su u pravilu i njezini najlošiji govornici. Umjesto da tom jeziku budu dični emisari, oni zagađuju njegov kulturni prostor. Zar onda čudi, što kod takvih njegovih «graditelja» niti nema lijepe kuće od slova, odnosno jezika?

Spremni smo stoga i priseći da prije deset godina, kako je otprilike tiskana spomenuta Bošnjakova knjiga, nije u eter još slan «lijep pozdrav» kao ružno uspravljena nominalna povijuša verbalne pozdravne floskule iz staklenika televizijskih novozametaka, isto kao što ni pred nekih dvadeset godina nitko nije nepoznatog dotičnika mogao osloviti s *poštovanjem* kao kakvog doličnika.

I zato se ovaj put naš prilog o *poštovanju* iz niske o upotrebno nepozdanim riječima prelomio u nekoliko ulančenih zgoda te tako narastao nešto preko opsega, što smo mu ga sami zadali.

Guido Quien

Život umjetnosti

Moj prvi radni dan

Moj prvi radni dan protekao je u upoznavanju Muzeja. Tajnik je dobio zadatak da novog kustosa provede kroz prebogate depoe Muzeja za umjetnost i obrt. Bio je onižeg rasta, oštrog profila i šepav. No, govorili su, držao je konce u rukama. Već u prvom susretu, prisposodobio sam ga s kobcem. Istini za volju, uljudno i tečno me vodio iz depoa u depo, uz poneki ležerni komentar: *To Vam je to, to Vam je to ...* Međutim, činilo mi se, osobito u depou namještaja, prebrzo to prolaženje uz tolike naslage predmeta. No mnoge komade kao da sam prepoznao. Rekao sam mu: *Ovo me podsjeća na kući.* Odgovorio je: *Da, da.* No, nije bilo kao kući. Osjetio sam određenu, još nemuštu, gorčinu. Raspareni, a gdje gdje i rasporeni, dijelovi nekadašnjih cjelina bili su ovdje natiskani kojekako. No najgore je bilo, i to me nekako jezilo, bili su bez svojih ljudi, napušteni.

Znam da je sav taj namještaj došao na pravo mjesto, u muzej. Tu će biti čuvan, restauriran, te dolično prezentiran, služiti će, u odgovarajuće koncipiranom muzejskom postavu, ilustrirati će određene stilske epohe. Postav će povremeno, koliko prostor dopušta, nuditi poneku ambijentalnu natuknicu, neka se vidi kako je to nekad izgledalo. K tome, na zidovima su legende koje primjereno tumače segmente cjeline. Međutim, pitam se, a već na prvom zakoraku u tu riznicu proteklog vremena žuljalo me isto pitanje, gdje je duša tih predmeta i plaču li duše za njima? Gdje su, kažimo, tajne, gdje su prisnosti? Jednostavnije: Gdje je tu sve ono što su ti predmeti proživjeli, dok su živjeli, dok su živi s njima disali?

U prvom susretu s muzejskim depoom namještaja, prva asocijacija bio je moj krevet iz djetinjstva. Krevet bez naslona, ali zato s određenom pregradom. Bio je, u pomanjkanju zasebne dječje sobe, poprečno priljubljen uz donji dio kreveta mog djeda i bake. Kada je trebalo spavati, ja često nisam mogao odmah zaspati. Ali morao sam u mraku, tako odijeljen,

šutjeti. I, sjećam se, tješio sam se, da ne kažem nalazio se, na onim rubnjacima kreveta uz koje je moj krevet bio priljubljen. Naime, u tom mraku, za nesanice, prelazio sam prstima po izrezbarenim ploham, pratio tijekom linija, ocrtavao i pojašnjavao njima moje priče, priče za laku noć, (majka je tada bila daleko), i tako polagano tonuo u san. Mnogo kasnije doznao sam, posebno u Muzeju, da je ta moja utjeha, to pismo u mraku, da su ta slova koja sam zorno očitavao jagodicama prstiju, zapravo secesiji svojstveni florealni motivi. No to je onda bila već druga priča.

Dvije pitalice

Ja?

Povremeno sam pokušavao pisati autobiografiju. Onu osobnu, ne javnu. Od djetinjstva (to naročito) naovamo. Kako vrijeme istječe, s time sam učestao. No, što se više trudim to češće tekst isklizne i zapravo ne znam kamo će, dok ne stigne do kraja svoje putanje. Pa nit vodilja nije sjećanje nego, čini se, nešto zapretano, možda neko prasjećanje. I pitam se gdje je tu istina, zapravo gdje sam ja, čime sam, ako jesam, zaustavio vrijeme: hodom tragom sjećanja ili ishodom priče?

Slikar s modelom

Gledam malu temperu na papiru Marijana Trepšea: *Slikar s modelom*, iz 1936. Očitavam sustegnuti temperament promišljenog slikara. U prvom planu sjedi model, mlada gola žena, nama okrenuta leđima, a diskretnim poluokretom izložena uspravljenom slikaru s kistom u ruci. Žena u poluprofilu smjerno je spustila pogled, dok je slikar pogled usmjerio ženi. Oba lica, premda znalački, s nekoliko mrlja, oblikovana, dana su više kao maske nego li prepoznatljivi portreti. Svojedobno, kada sam katalogizirao taj rad, odredio sam ga kao skicu, baš zbog odmaka u tek općenitu naznaku aktera. Danas ne mislim tako. Tu *skicu* (19 x 13 cm) smatram punim djelom. Dapače poticajnijim u svojoj *skicoznosti* od počesljane, realistički dotjerane, realizacije reprezentativnog (120 x 94 cm) ulja na platnu, skulptorski slivenih i ohlađenih likova, (proljetno)salonskog ogleđa rasnog slikara; djela određene i odrađene likovnosti, nastalog, očito, po nadahnutoj temperi. Osim oblikovnog umijeća, (kompozicija, prostorni planovi, suprotstavljanje svijetlog i tamnog, umijeće delikatnih namaza, prosijavanje taktilne podloge), kojeg i sada mogu potvrditi, riječ je, u tom malom formatu, o prisnom međuprostoru slikara i modela, omeđenog svjetlom nagošću žene i tamnom odjećom slikara, o pribranim likovima na živoj pozadini. O uhvaćenom trenutku lirske erotičnosti. Tu je Marijan Trepše, motivom slikara s modelom (ne slikara i modela), izgradio svoj duhovni prostor, izmaknuvši osobnom sitnopisu. No ponajprije, pitam se, što je tu posrije-

di: svojevrsan autoportret Marijana Trepšea, solilokvij, senzualni model, svojstven izraz, možda ipak tek predradnja, ili pak ja, koji upravo uranjam u to prisno očitovanje?

Autoportret – tertropotua

Čitam *Jutarnji* (26.7.2016.) i vidim tekst o Đuri Sederu, o njegovoj izložbi u Splitu. Novinarka uglavnom ponavlja opća mjesta o Sederu. Ipak, zaintrigirala me u tekstu spomenuta, k tome i reproducirana u malom formatu, slika *Autoportret s autoportretom*. Lik sučelice liku drži kompoziciju slike u čvrstoj ravnoteži, a čvrst Sederov potez sumarno oslikava likove i sve u svemu sliku čini ekspresivnom. No, više od likovnih osobina, privukla me osobitost prikaza kojega potvrđuje naslov, naime slikar je oblikovao identične likove, koji sučeljeni provjeravaju svoj identitet. Odmakao se i od sebe da bi se vidio, sljubio je svoju slikarsku sumnjičavost sa svojim slikarskim hedonizmom. To djelo nije ni bolje ni lošije od ostalih izloženih djela. Privuklo me je više od ostalih zbog njegove umnožene autoreferencijalnosti. U današnjemu novinskom tekstu istaknuto je da Seder preispituje medij, smisao slikarstva i slikanja i da to radi uvjerljivo, da mu u svakoj od tih različitih faza možemo vjerovati. Ja pak, vidim, on ne vjeruje ni sam sebi, te svoj lik sučeljava sa svojim likom. U tom ogledalnom prikazu Đuro Seder dao je svoj puni autoportret.

Između

Sa Brača sam pošao u Split da, među ostalim, posjetim izložbu Kažimira Hraste u Galeriji Meštrović. Izložbu je bila, igrom slučaja, inkorporiranu u posebnu instalaciju. Upravo su se pripremali rekviziti za predstavu koja se te večeri (ljetu 2016.) trebala održati u Galeriji. Hrastine radove, na stepenicama Galerije Meštrović, vidio sam, dakle, između tih kazališnih konstrukcija. Te slučajnosti, nazovimo ih interakcijama, svidjele su mi se. Kao da su umnožile kiparevu ludičku svojstvenost. Kupio sam katalog i pročitao u predgovoru, na više mjesta da je Hraste homo ludens. Eto, ne pristaje na *klasicizam* i *akademizam* nedostižnog Meštra, ne poriče ga, ali uzima razmak, izlaže na stepenicama. I zaista, na vrhu te kolosalne skalnade s kolonadom, ulaz je u stalni postav Meštrovićeve galerije, a dolje, stepenice silaze u vrt skulptura, također promišljeno uređen. A naš suvremeni kipar smjestio se na strmini, između ta dva muzeološki sredena prostora. Ili, kipar Kažimir Hraste odlučio je, kako u predgovoru bilježi kustosica izložbe, *izazivati*. S druge pak strane, to je položaj s kojega se mogu vidjeti, kako je slikovito zabilježila kustosica, *kumulusi na nebu iznad Bračkog kanala*. Sve u svemu, kritika će, zacijelo, ovaj kiparev iskorak iz izlagačkog standarda prepoznati kao (čak umnožen) oblik suvremene umjetničke prakse.

Predvečer je počelo grmjeti, munje su bljeskale nad Marjanom, (što znači nad Galerijom Meštrović), pa sam požurio natrag na Brač. Izašavši iz trajekta u Supetru, sjetio sam se da je Hraste rođen u Supetru, kao što je navedeno u katalogu i ove njegove izložbe. Tek što sam krenuo rivom, sinulo mi je: Hraste je rođen upravo u toj kući na rivi, (a to se nigdje ne navodi), arivao je u kući izmaknutoj iz fasade mjesta, ali zaustavljenoj i korak od kamenog obruba obale s kolonama. U kući između, na osami, izloženoj vjetru, između niza kuća i mora. Ni tamo ni vamo, nego, u međuprostoru, njegova je rodna kuća sama, kao, igrom slučaja, pala iz oblaka.

Dodite, zagrlit ću vas

Nakon kave u pitomoj Tkalčičevoj, odlučio sam i krenuo na izložbu Branka Ružića u Galeriji *Raga*, To nije fizički daleko mjesto, ali je osobito daleko ambijentalno. Treba stići do autobusnog kolodvora, pa onda zaći nekoliko blokova iza, kućama i kućicama nazubljenog, prvog reda uz glavnu prometnicu. Nekako Bogu iza leđa. Stigao sam, dohoda do Galerije ozeblom ulicom i krećem uz stepenice prema ulazu, kad li začujem glas: *Šta trebate?* Okrenem se i vidim ženu s lopatom za snijeg. Osim čistačice snijega, na ulici nema ni žive duše. Ja: *Idem na izložbu.* Ona: *Subota je, izložba je zatvorena u četiri sata, a sada je pet.* Ja: *Na internetu piše od ponedjeljka do subote od 10 do 18.* Ona: *Zatvoreno je.* Ja: *A bih li ja ipak mogao ući, došao sam izdaleka?* I pripustilo me. Uđem na izložbu Branka Ružića, pod tematskim nazivom *Portreti*. I zaista, riječ je o nizu portreta, uglavnom kiparenih suvremenika. Odmah zamjećujem vrstan postav, a to ponajprije znači da je već s ulaza svaki izložak vidljiv, šumova preklapanja nema. Rasvjeta je također primjerena skulpturi. Ističe sjekotine, hrapavu površinu, svjetlo i sjenu, otkriva izraz jednostavan a dovoljan, poput pragovora. Bio sam, dakako subota je, jedini posjetilac, sabrano sam razgledao izložbu, susreo poznatu Ružićevu lapidarnu formu i začudo prepoznao, bez detaljnih navoda, ugrubo uhvaćeno svojstvo pojedinog portretiranog. Mogu reći, svi ti portreti portreti su autora koliko i modela. Izašao sam na pustu ulicu, dohoda po izgaženom snijegu do tramvajske stanice, te ušao u šesticu, koja vozi do Jelačić placa. No ovog puta nije vozila. Nakon nekoliko stanica tramvajac je podviknuo da možemo izaći jer vozi u Remizu. Izlazeći, čuo sam za leđima više sirovih psovki mrzovoljnih putnika. Kako zlo nikad ne dolazi samo, još sam iz jednog tramvaja morao izaći, pa dijelom hodajući, opet po izgaženom snijegu, nakon neočekivanih putešestvija, došao do kuće. No dok sam mijenjao tramvaje i gacao po neželjenim ulicama, pa i kad su me okrnule one prizemne psovke, ja sam se utjecao tihom i pustom prostoru netom viđene izložbe. Zapravo, izložba nije ni tiha ni pusta. Vrlo je razložno koncipirana, pa kipareva energija upravo ispunjava prostor galerije. U tom imaginarnom salonu niz znanih i dragih likova. I kao da čujem pozdrav do zuba nasmijanog Sedera, Jordanov ujed-

načeni *da, da*, Hanzin nepeglan ali svojstven komentar, Ivančićev škuri ton, ili pak Ružićevu rečenicu upućenu meni. Nakon toliko vremena sada se (zima 2017.), na ovoj izložbi portreta, oglasila. Naime, svojedobno sam (1993.) navratio u Galeriju Forum na Ružićevu izložbu, dan nakon što sam se na Radio Zagrebu osvrnuo na izložbu. Još dok sam ulazio, Ružić je krenuo prema meni uzdignutih ruku govoreći: *Dodite, zagrlit ću Vas.*

Na središnjem, nešto povišenom mjestu izložbene dvorane s nizom portreta, postavljen je kiparski stalak i na njemu lik pod nazivom *Sam*. Autorica postava, osim cjeline, vrlo je dobro, evo, postavila i pojedine skulpture. Djelomično je odmaknula to djelo od ostalih, pa taj kiparev autolik posjela na jedino mu uporište, na kiparski stalak. Vidimo savinuta leđa i izdubena prsa gotovo snuđenog čovjeka, trenutak samoće (u kojemu se i sami možemo prepoznati), tog inače komunikativnog (poznavao sam ga) umjetnika jezgrovite energije. Uostalom, taj rad, nastao u godini umjetnikova odlaska (1997.) ostao je, kako u katalogu piše, nedovršen. Rekao bih, dotakla ga je sjena rastanka. U cijelosti, ponio sam afirmativan utisak s ove lijepe izložbe, iz prostora u kojemu Branko Ružić izrazom grli svoje ljude i srdačno im, bez traga dnevnih izgaženosti, i dalje čisto, punim glasom, govori: *Dodite, zagrlit ću vas.*

Zagreb – New York

Posjetio sam (Zagreb, listopad 2016.) izložbu slikarice koja u svoja nedoslikana platna uporno upliće rečenice (odnosno dvojbe, jamačno ohrabrena objektivnom subjektivnošću pjesnika u okruženju suvremenih imperativa) kojima pokriva svoja odgađanja, kao: *Prekosutra, prekosutra samo...*, ili *Provešću sutra misleći o prekosutra...* Horacije pak, pomislih, ne bi se složio s tim odgodama (*Carpe diem, quam minimum credula postero*). Bio sam jedini posjetilac a momak koji je čuvao izložbu, zlu ne trebalo, pratio me. Stoga sam, ne očitavši izložbu do kraja, krenuo prema izlazu s pokrićem: *Navratiti ću sutra, možda tu bude neki diskretniji čuvar*. Na izlazu momak me zadjene: *I onda, kako vam se sviđa izložba?* Ja: *Ne znam još*. On: *A kada ćete znati?* Ja uzvratim: *Prekosutra*. On: *Malo morgen!* – dobacio je sažetije od Horacija.

Ovaj odgođeni posjet izložbi prizvao mi je, ne znam zašto, sljedeće sjećanje. Poznati kritičar postao je, nakon svoje kultne dionice, direktor uglednog zagrebačkog muzeja. Bio je, ne samo po mom sudu, najnedjelotvorniji direktor. Kao da ga više nije bilo. Od njega nisam kao kustos ništa naučio, niti išta zanimljivo ponio. Kontakt nikakav. Ipak zapamtio sam, začudo, jednu beznačajnu stvar, koju je neočekivano ispričao, taj nekoć mjerodavan sudionik likovnih pokreta. Hodao je New Yorkom i na ulici vidio neku ženu kako stoji. Ta žena, oronula pojava, uređivala se, a onda kao da će krenuti, no opet bi zastala i uređivala se i opet kao da će krenuti i opet bi ostajala u mjestu uređujući se prije kretanja. I tako u nedogled.

Ribar

U maloju uvali živi ribar. Na moru je od najranijeg djetinjstva. Ujutro diže vrše, predvečer baca mreže. I tako iz dana u dan. Moj prijatelj jednom je, misleći na ribara, zadivljeno rekao: *Zamisli, on cijeli život isto! Uvijek isto.* Moj je prijatelj konceptualni umjetnik.

Blow-up

Svojedobno sam s ocem gledao film *Blow-Up*. Kad smo izašli iz kina rekao je: *Tenis bez loptice, pa to smo, još kao djeca, igrali u Trogiru.* Otac mi, nebržan prema praktičnim stvarima, često je u životu gubio gemove. Pomislio sam, nije li to stoga što mu je trogirski igra prešla u naviku, pa je nastavio igrati, premda uvjerljivom gestom, bez loptice. Najbolji su nam trenutci bili kad bih mu lopticu vraćao u teren.

Odzvoni

U Zagrebu postoji Zvonarnička ulica. Ta je ulica malo poznata i, naoko, nezanimljiva. Nema u njoj nijednog javnog prostora, osim otužnog kafića. Čak nije ni cijela: ima niz kuća samo s neparne strane. Druga joj strana tek rubi sjeverozapadni ugao parka Ribnjak. Međutim, ta polovičnost otvara joj pogled. Zvonarnička ulica gleda, zacijelo s nostalgijom, na visoke zvonike zagrebačke katedrale, gleda tu dostojanstvenu svečanost na širokoj pozornici neba. Naime, na mjestu te ulice djelovala je *Kaptolska zvonoljevaonica*, od 1457. godine do (uz prekide) pred Drugi svjetski rat, te je stoga današnja skromna ulica dobila časno spomen-ime.

Dok čekam autobus, na izmaku dvije tisuće šesnaeste, pogledavam na mjesto gdje je nekad stajala Kaptolska zvonoljevaonica. Živjela je više od četrsto godina. Na tom mjestu izgrađena je suvremena zgrada (Zvonarnička 3), u čijem prizemlju je kafić. I tako pogledavajući odlučio sam i krenuo u kafić, želeći baciti pogled na taj vremenit prostor. Na vratima su stajala dva čovjeka, vlasnik i neki mu znanac. Kako su zakrčili ulaz, pitao sam: *Može li se?* Vlasnik: *Pokušajte.* Provukao sam se između dva trbuha uvrećena u ofucane pulovere. Vlasnik me pita: *Šta trebate.* Ja: *Espresso.* Vlasnik: *Ne radi aparat. Hoćete Ožujsko?* Ja: *Ne hvala. Recite – počnem obzirno – ovdje je nekad bila zvonoljevaonica.* Vlasnik: *Ma kakva zvonoljevaonica, mogu vam naliti pivo.* Ja: *A bih li mogao pogledati podrum.* Vlasnik: *Zašto?* Ja: *Pa možda dolje ima neki ostatak, makar u zemlji neka zaostala rupa za lijevanje ...* Znanac se uključi: *Ko jebe zaostale rupe u podrumu!* Vlasnik: *Ako nećete pivo izadite kao što ste i ušli.* Shvatio sam da je i ovoj uspomeni odzvonilo. Inače, kafić se zove *Caffe bar Galerija*, ali od arta ni a. Pozdravim, nitko ne otpozdravi, otvorim vrata i izađem, krenem, ali se nakon nekoliko koraka

zaustavim i osvrnem. Zamjećujem, Zvonarničku ulicu, upravo na dijelu gdje ona pojačava uspon, gdje se upinje da se domogne Kaptola, podržava Degenova ulica, da se ne oklizne, da se ne otkotrlja preko puta, do obližnje *Male scene*. Henrik Degen, taj *celeberrimus campanarum fusor*, salio je (1843.) najveće zvono zagrebačke katedrale. I dok tako ulicama kružim, autobus mi, evo, stiže, potrčim i, vjerojatno, protresem dojmove, jer kao da sad čujem, čisto mi odzvanja, i osvijestim: Na odlasku iz kafića s pokvarenim aparatom, ipak me netko, zvonarnički, pozdravio. Naime, kad sam izlazeći otvorio vrata, sitno je zvonce nad vratima zvecnulo, samo meni, otpozdravilo, tiho, da mu ne opsuju.

Pruga

U svom tekstu *Pruga* (u knjizi *Ulica me odgojila*) Pavao Pavličić kaže da se književnost često vraća na motiv pruge i ceste pa se dalje pita *po čemu je taj dodir pruge toliko zanimljiv*. Mozgajući o tome dobiva uvijek isti odgovor: *ulica je nešto lokalno i domaće, a pruga nešto opće i svjetsko*. Pisac i dalje razglaba tu svojstvenu mu, obično-neobičnu, temu, no mene je već ovih nekoliko rečenica potaklo na razmišljanje, naime zaputio sam se stazom sjećanja, potražio moje iskustvo s takvim raskrižjem. I, začudo, nisam odmah uspio. A vlakom sam se naputovao. Najčešće od Zagreba do Splita, a potegao sam i do Pariza. Sigurno je tada preko mnogih ulica i cesta vlak prošao, no izgleda to me se nije osobito dojmilo. Brže asociram neke druge prijelaze. Primjerice, prijelaz od bjelogorice u crnogoricu, od zemlje na kamen. Sjećam se, za noćne vožnje od Zagreba do Splita, stajao bih na prozoru i čekao te dočekao poznat mi aromatični miris bilja koji mi je govorio da smo dosegнули Dalmaciju. Malo zatim znao se javiti neki tovar, a onda zaustavljanje u Kninu (i predugo čekanje na pustom kolodvoru). Pomišljajući na vožnju na obrnutoj relaciji, od Splita do Zagreba, (jer uvijek je to, kao i život, bilo doli pa gori), evo ipak se sjećam. Oдавno već uz prozor vlaka nije strujao miris kadulje, jer sve bliže smo Zagrebu. I vlak bi počeo ulaziti u grad, a onda je to trajalo, ali nisam bio nestrpljiv. Prije kolodvora vlak prolazi kroz mnoga predgrađa u kojima su skladišta i razni pogoni. Takav široki prsten predgrađa, ta logistika, uvjerljivo mi je govorio da se približavamo pravom gradu. Međutim, ja još ne bih u sebi priznao da smo stigli, što bi značilo da je more daleko. Znao sam da sam ušao u novu sezonu tek onda kada je vlak prošao preko Savske ceste. Kroz prozor vlaka vidio bih plave tramvaje i u tom trenutku, na toj razdjelnici, znao sam: ljetno, ono morsko, gotovo je, adio plavo more, okrenuli smo još jednu stranicu. I to je upravo onakvo presjecište za kojeg Pavličić kaže, (pa neka mu bude), da je *možda najljepše, ono kod kojega je ulica dolje, a pruga gore, gdje, dakle, postoji nadvožnjak ...* I konačno sjetim se: moje sjećanje je posebno vezano za križanje pruge i ulice, ali ne *najljepše*, nego ono bez nadvožnjaka, ukršteni pravci bili su u istoj ravni. Tek sad sam se sjetio, a bilo

mi je pod nosom. Gledao sam prugu preko ulice s terace, svakodnevno.

Dno ulice u kojoj sam odrastao u Splitu, presijecala je pruga. Nadvožnjaka, dakle, nije bilo, nego bi zvono brenčalo, rampa se spuštala, i uskoro bi vlak protutnjao. I tako sve do Mediteranskih igara, kad su oni na tračnicama vlasti odlučili da je sve to bez veze, naime kad su se, iznimno, približili poeziji. Shvatili su da *Sredinu grada para vlak / bez veze logičan i jak*, pa su tu opasnost zakopali, odnosno vlak strpali u tunel ispod ulice. Možda mi se stoga ta pruga (taj smo dio ulice i zvali *pruga*, a one koji su stanovali odmah uz prugu zvali smo *zdrmani*) zavukla u podsvijest, pa ponekad iz tog tunela i proviri.

Umrla je nona Marija, zapravo moja pranona. Sprovodi su tada išli kroz grad, od kuće žalosti do groblja. Moj otac posebno je bio vezan za svoju nonu i kad je primio tužnu vijest, krenuo je vlakom iz Zagreba u Split. No, vlak je, dakako, kasnio, pa na sprovod nije stigao, ali ga je vidio. Jer, sprovod je pred onom rampom na dnu naše ulice čekao da vlak prođe. A Kruno je stajao na prozoru i u trenutku tog križanja suprotnih smjerova, vidio ispraćaj drage mu none. I nešto ga je presjeklo, taj trenutak bio je za njega prijeloman, jedno je razdoblje završilo. Pa Pavličić, ja to znam, zaista ima pravo kad kaže: *Od sudbine se to presjecište sastoji...* Kruni, premda je ipak, na poseban način, proživio ispraćaj none, kao da je bilo malo. Ostao je, onako potresen, neposredno na tragu svoje nostalgije, zapeo je u Splitu, (na korak do Trogira). U Zagreb se vratio za nekoliko godina, no život je, za njega, pa tako i za obitelj, već bio, od onog presjecišta, krenuo nekim drugim smjerom.

Žnao sam predvečer izaći na teracu koja gleda na prugu. Teraca je bila okrenuta na zapad. Pogled se spuštao niz ulicu, prelazio preko pruge te uzdizao, jer u dnu tog prizora bio je Marjan. Za Marjanom je zalazilo sunce. Tu sliku, koju sam godinama gledao, na kraju sam i naslikao. Slikajući, imao sam osjećaj da se sunce zanjihalo kroz moju ulicu, očešalo o prugu, preskočilo Marjan i otišlo spavati. Dakako, uz osmijeh ozarenog neba, uz poruku: *Vidimo se sutra!* Na mojoj slici pruga je jedva naznačena, tek dvije tanke crne crte i ono zvono. Prevladavaju smeđi i zeleni tonovi, a nebo nad Marjanom smiješi se blagim rumenilom. To sam naslikao gotovo pred kraj mog splitskog razdoblja, prije odlaska po onim crtama, u smjeru suprotnom od prethodnog oćevog. Odlazeći, sa prozora vlaka, tamo gdje pruga presijeca ulicu, na trenutak sam vidio napuštenu teracu, nešto duže slijedilo me raštmano brenčanje uz spuštenu rampu, a zatim sam sjeo i počeo listati novine. Vedutu s rumenim osmijehom nad Marjanom i danas ćuvam, povremeno je pogledam i ne brinem o, rekli bi znalci, potrošenom ozračju.

Rani dani

U svojoj knjizi *Rani dani* Goran Tribuson bilježi: Nakon vodovoda i kanalizacije postavili su i nove kandelabre za uličnu rasvjetu, a zatim i betonske nogostupe koje je izveo moj otac sa svojim radnicima. I tako je naša ulica, umjesto pitomog sokaka, postala prava gradska ulica na kojoj se moglo sve teže i sve rjeđe mirno igrati. Taj tekst prizvao mi je, najprije, ulicu mog djetinjstva. I njoj je došlo vrijeme sa sve manje igre, pa zatim, a tako je i danas, nimalo. Međutim, moja ulica nije uljepšana, nije postala prava gradska ulica. Još i danas u njoj su s lijeve strane nezatrpane one tri rupe, a mjestimični asfalt još ispucaniji nego nekad. Prometa nema. Pa ipak, djeca su s te ulice nestala. To se dogodilo s dolaskom televizora. U početku je i to bilo veselo, svi smo predvečer odlazili u Frontu (jedan podrum u našoj ulici), lovili mjesto, a ako bi kasnili, stajali bismo na banku u zadnjem redu i nepomično gledali. Kad smo bili zadovoljni programom (to se uglavnom odnosilo na festival San Remo), pljeskali bismo. Zatim, počeli su stizati televizori u pojedina kućanstva, Fronta je opustjela, kao i ulica. (Mislim da se taj prostor poslije zvao Mjesna zajednica, ali na tom mjestu više nije bilo zajedništva). Za samostalne izlaske djeca su čekala da dovoljno odrastu, pa tek onda počela izlaziti, ne na svoju ulicu, nego u grad. Do tada, kratila su slobodno vrijeme, uglavnom, pred televizorom.

Čitajući Tribusona, bio sam, zapravo, u kontri, da ne kažem u svađi. Jer previše je tu, za moj ukus, našpanane manguparije, furanja mangupskog žargona, previše humornog htijenja bez predaha, adrenalinskih šarafića, pa čak i onih konkretnih, pronađenih u faširanim šniclima; previše oljuštenih sjemenki u kinu, čipsa, kikirikija, previše grickanja, žvakanja, cuclanja, lizanja, pa jelovnika od sarmice do tuceta kuhanih hrenovki i kajgane od osam jaja, pa do ispiranja želuca. I sve počesto zaliveno cugom (čak i za vrijeme slijetanja ljudi na mjesec). Odrastali smo, pisac i ja, u više-manje istom vremenu, ali, zasigurno, s različitim doživljajnim predznakom. Istina, mnogo od ikonografije (uključujući i glavnu ikonu) tog vremena prepoznao sam, dirnuli su me i neki lirski trenutci djetinjstva, kao onaj o reš pečenom novogodišnjem prasetu na sanjkama. Često sam se čitajući i glasno nasmijao, ali onda opet okrenuo, razložno, na svoju.

Čitajući *Rane dane* umnogome sam se složio s piscem kada se okomio na pojavu televizije, ustvari televizora. Međutim, bez obzira na to duhovito, a zapravo ironično evociranje dana pojave televizora, moje je sjećanje na tu pojavu i vrlo pozitivno. Naime, u mojoj uvali na Braču, stvar sam drugačije doživio. Svako ljetno predvečerje krenula bi šetnja po rivi, šetala su djeca s bakama, tetama, majkama, te se svi višekratno, svaki đir, pozdravljali. I stalno smo, mi djeca, bili na oku bakama, tetama, majkama ... A onda je televizor naprosto usisao šetnju. U sat od Vijesti, riva bi opustjela. Potom, djeca bi, većinom, ostajala dalje uz program. Ja pak, volio sam šetati po polupustoj rivi, izmijeniti koju riječ s ribarom, a njega televizijska mreža nije ulovila, i dalje je svake večeri staloženo krpao svoje mreže. Znao sam,

nakratko, skrenuti u škuricu, u obližnji vinograd, a vršnjaci bi mi dobacili: Ti si ostao aktivan. No, imam i ja jedan, poseban, događaj pred televizorom u mojoj uvali. Zajednički televizor bio je u prostranoj konobi. Te večeri svi su se tu okupili, i bake i tete... Sve je bilo puno, pa ja, kao mlađi, nisam imao mjesta. Sjeo sam na ulaz, na prag konobe. Čekalo se slijetanje ljudi na mjesec. U tom međuvremenu, bilo je i prosvjeda (Madonna mia, percosa tocano la luna?! – Addio poesia! – Addio l'incanto della luna ... ili, kako je lanuo naš mjesni noštromo, Boj meni ča činidu). I zaista, vidjeli smo prve korake na mjesecu. Na kraju, svi su ostali inkantani, tek uz rijetku primjedb (Ča je, tu je). No, moje iskustvo tog velikog događaja, zahvaljujući tome što sam sjedio na pragu, zapravo na granici, dvoznačno je. Gledao sam televizor, a onda opet mjesec na nebu. Mjesec na nebu bio je i dalje isti, nasmiješen pjesnicima, bez obzira što se na njemu u tom trenutku događao veliki korak za čovječanstvo.

Čitajući Tribusona, kao što sam već napomenuo, na svoj sam mu način kontrirao. Upravo odloživši *Rane dane* zamjećujem, vidi vraga, knjigu sam, i ne htijući, dvaput uzastopce pročitao. I kažem: “Daj Bog da se tako netko i sa mnom svađa, pa da me dvaput uzastopce čita. Pa još i napiše svoju priču.”

Navrh jezika

Gledam na *Trećem* jezičnu emisiju za mlade *Navrh jezika*. Danas je (13. 1. 2017.) na repertoaru *Automobil*. Vrlo suvremeno. Riječ je, podsjećaju nas, složenica od grčke i latinske riječi. Zatim se navodi niz sličnih kovanića kao: *hipomobil*, prometalo s konjskom zapregom, dakle riječ je o kočiji; mi smo riječ automobil skratili na *auto*; Skandinavci su se zadovoljili s ostatkom, od iste riječi preuzeli su *bil*. Pa tako, vrlo iscrpno, navedene su razne izvedenice od *autos* (grč. *sam*) ili *mobilis* (lat. *pokretan*). Dalje, slijedeći verbalne poveznice, gotovo da je automobil rastavljen na sastavne dijelove, jer svaki dio, osim hrvatskog naziva, ima, kao riječ, uvriježene posuđenice iz talijanskog, francuskog, njemačkog itd. Zatim, opet su nabrojene sve moguće riječi koje imaju značenje pokreta, one u koje je ugrađen onaj latinski *mobilis*. Sve osim one za koju sam najviše, autobiografski, vezan: *mobilja*. Hrvatski znači: *pokućstvo*, *namještaj*. Međutim, za mene je najtočniji dijalektizam *mobilja*. Mojoj hrvatskoj sudbini manje odgovara riječ *pokućstvo*, ili pak *namještaj*. Jer, *pokućstvo* označava predmete koji su po kući. A moji predmeti su, htio ja ne htio, mobilni. Kuća se izmakne i mi, ja i moja mobilja, na putu smo. U novom prostoru namjestim svoje predmete, no, netom moj namještaj počne puštati korijenje, čim se, dakle, kako tako, smjestim, ili po latinskome ambijentiram, pokret. Ili mobil(j) izacija. Moj je namještaj stvarno mobilja. Reklo bi se, imobilije me neće, suđeno mi je stanje između. (I s vremenom, sve mi je teža moja mobilja. Zaželim se, protivno uvaženoj sentenci, malo manje *naufragare*, pa malo duže *vivere*. Možda i uspijem, ako nađem kuplung, to jest mjenjač). Stoga,

bez obzira na svo zanimljivo tumačenje u emisiji *Navrh jezika*, iskustvo mi smjera, što se mobilnosti tiče, prema onom: *perpetuum mobile*, ili, da ipak završimo hrvatski, poslušnimo pjesnika: *Stalna na tom svijetu samo miena jest*. (Ako odvagamo ovu misao, vidjet ćemo da su i *sviet* i *miena*, u međuvremenu, otežali za po jedno *j*). Eto, nek ne zamjere automobilisti, rekao sam što je meni, jezično, navrh jezika.

Lektori

Nekad je bilo problema s prepisivačima i slagarima, a danas, pak, posebno s lektorima. Kako pisati u jeziku kad iskrivljuju riječi i ruše smisao. Sada (2015.) dopala me lektorica (koju mi nisu ni predstavili), koja tjera svoje. Ja pišem *tvarno* ona pegla *stvarno*; ja pišem *razuđen* ona okreće u *razbuđen*; ja *nujno* ona *čujno*, ja *realije* ona *realnije*, ja se *upinjem* ona se *uspinja*... Zažmirim kad mi sredi izmišljenicu, kad mi *prozornicu* vrati na *pozornicu*, ali mi je previše kad mi *posno* prefarba u *posebno*. Uglavnom, ja u gradaciji, ona u gravitaciji. Razumijevanje joj dolazi od glagola *ubi Bože*.

Već je tome davno, sjedio sam uz kavu s dragim čovjekom i poštovanim kolegom Josipom Depolom i izmjenjivali smo zajedničku brigu o greškama, dakle falsifikatima tekstova u tisku, odnosno u katalozima izložbi i novinama. Bepo je rekao kako razmišlja da jednom objavi knjigu o posljedicama tih grešaka. Bila je to i moja misao. Nisam je ostvario. I sad, kad se tekstovi ne prepisuju, nego šalju e-mailom, uz još niz pogodnosti rada na kompjuteru, opet sam u neprilici zbog nasilja nad tekstovima, zbog rutinske peg(u)le.

Šaptači

Danas (30. 4. 2016.) u *Jutarnjem listu* naišao sam na veliki intervju s damom koja je bila kazališna šaptačica. Nikad nije imala drugih ambicija u kazalištu, nije htjela biti ni glumica niti operna pjevačica. nego upravo šaptačica. (Koliko se sjećam, to nije slučaj svojedobnog šaptača Vlaha Paljetka). To je radila, kaže, jer voli kazalište, voli klasične tekstove, novo kazalište ne voli. Zanimljivo je pričala o svojoj profesiji koju je voljela i općenito o slijedu i atmosferi nastanka predstave. To mi je uvelike vratilo slike iz mog kazališta, u kojemu sam imao vesele snove i bio zaljubljen u tri naranče. Ja sam, eto, u školskim danima, glumio u dječjem kazalištu i sjećam se šaptača, u onoj maloj *školjci* na sredini dužine pozornice. Šaptač je bio jednostavan i drag čovjek, ozbiljan i nenametljiv izvan predstave. Imao je očale s tamnim naglašenim okvirima, te mi je u onoj školjki izgledao kao mudra sova. Dobro je radio svoj posao. Mogao je biti dovoljno glasan, jer je na tim dječjim predstavama u gledalištu bila uglavnom dječja, glasna, publika. Sjećam se kako je pogledavao rukopis, dok je pratio moju izved-

bu, te kako bi, naslutivši mogući zastoj, revno došapnuo šlagvort. Ja sam se uzdao u tu podršku i dobro smo se pratili. Sve do trenutka kad bih ušao u priču samostalno. Nije mi više trebao ni šlagvort niti poticajna mimika skrivene podrške, pa niti napamet naučeni tekst. Osluškivao sam publiku i govorio sebe. Sjećam se dobro, dvorana bi tada utihnula, ja odgađao caku i spuknuo bih je u trenutku krajnje napetosti i dvorana bi odjeknula od smijeha, kao balon dotaknut iglicom. Ovladavši pozornicom znao bih pogledati šaptača, trenutno je bio u neprilici, ali znao sam da je dobro dočim bi odložio svoj šalabahter i pratio me, taj inače ozbiljan čovjek, s osmijehom. Poslije predstave teta (redateljica) mene i ostale aktere nagradila bi paštama. I dobio bih novu ulogu.

Iz teksta u *Jutarnjem* zapamtio sam lijepu rečenicu šaptačice o glumcima: *Svi su oni različiti, šapćem njihovoj duši*. Pomišljam, likovni kritičar (posao koji sada radim) također je šaptač. Upućuje umjetnike u razložan slijed oblika, upozorava šlagvortima na opuštanje koncentracije. To zasigurno umjetnicima vrlo dobro dođe, dapače drago im je i korisno čuti riječ (ukoliko nije pravorijek) o sebi. No držim da su svoji onda kad se, premda okrijepljeni čujnom podrškom, tim mostom preko sumnje, otisnu od šlagvorta i uđu sami u svoju priču, kad zaplove tragom naslućenog zova.

Note

Sjedim na pijesku uz more. Valovi tiho šume, sunce zalazi. Ja na pijesku pišem note, melodija kreće, valovi prelaze preko nota, melodija sve je tiša. Opet iscrtavam po pijesku note, melodija još je ljepša, savršena. More oplakuje pijesak i odnosi note, melodija sve je tiša, šapne mi zbogom i mine. Pomislim, šteta da to tako odlazi, a ide mi. Smislim plan. Kupim cement, zamiješam ga i dok je još vlažan ucrtavam u njega note. Biti će to trajno djelo. Kad je cement okorio, gledam, divim se, note su tu. I osluškujem: Melodija kreće, ali zapinje. Do kraja notnog zapisa niz asonanci. Ponovim to s cementom i opet isto, melodija ne teče, taj rad je niz skorenih nota. Vraćam se na pijesak. Valovi tiho šume, sunce zalazi. I osluhnem bolje i čujem moju melodiju, savršenu.

Pjesma o Cidu (El Cantar de mío Cid)

Prvo pjevanje

(Povjesnica pripovijeda kako Cid poruči svima svojim prijateljima i rođacima i vazalima te im obznani da mu je kralj naredio izaći iz njegove zemlje u roku od devet dana. I reče im: „Prijatelji, želim od vas znati koji žele poći sa mnom. I koji sa mnom budete, neka vas Bog nagradi; a koji ovdje ostanete, želim otići zadovoljan s time.“ Tada progovori don Alvar Fáñez, prvi njegov rođak: „Svi ćemo s vama poći, Cide, kroz pustoši i naselja, i nikada vas ne ćemo iznevjeriti dok budemo živi i zdravi; s vama ćemo umarati mazge i konje, u dobru i u zlu; vazda ćemo vas služiti kao vjerni prijatelji i vazali.“ Tada svi potvrdiše što je rekao Alvar Fáñez i silno im zahvali moj Cid za sve što se ondje besjedilo. I pošto Cid uze svoja dobra, krenu s prijateljima iz Vivara i zapovjedi da se upute prema Burgosu. I kada vidje Cid svoje dvore, poharane i bez čeljadi, i lijegala bez jastrebova i trijemove bez ijedne klupe...)

1

Iz očiju tako gorke lijuć suze,¹
okretaše glavu, gledati ih uze.
Vidje otvorena bez zasuna vrata,
i klinove prazne, bez krzna i plašta,
i lijegala bez sokola, bez jastreba mitarena.² 5
Uzdahnu moj Cide,³ jer ga more jadi pusti,
prozbori moj Cide, dobro i s mjerom on zausti:

¹ Slika je klasično epska: junak u tišini jeca i proljeva suze pred svima. To se ne smije smatrati izrazom slabosti ili pomanjkanjem hrabrosti; naprotiv, to je iskazivanje herojske vrline, sposobnosti da se osjeti i pokaže duboka emocija.

² Plemići su imali običaj loviti uz pomoć ptica grabljivica, sačuvani su mnogi srednjovjekovni priučnici za lov koji se tretira kao vrsta zabave; *mitarenje* je mijenjanje perja kao znak da je ptica odrasla.

³ Glavni junak Rodrigo Diaz, kao i mnogi drugi kršćanski vojskovođe, nosi nadimak *Cid* što dolazi od arapske riječi *sayyid* (*gospodin, gospodar*) a u kastiljskom je jeziku još pojačan zamjenicom (*mío Cid*).

„Hvala tebi koji jesi na visini, Gospodine!
Oče višnji, ovo meni zli dušmani moji čine!“⁴

3

Moj Cid Ruy Díaz u Burgos ude zatim, 15
šezdeset je plamenaca u njegovoj pratnji.
Žene i muškarci da ga vide izlazili, 16b
varošani i varošanke na prozore dohodili;
od tolike boli suze iz očiju otočili,
a iz usta svi su redom iste riječi govorili:
„Bože, dobra li vazala, da je dobra gospodara!“ 20

18

Kada doznade moj Cide, onaj iz Vivara, 295
da družina raste, i s njom veća snaga,
žurno pojaha, u susret njima krenu;
čim ih okom spazi, smjesta se osmjehnu;
svi mu prilaze da ruku ljubnu njemu. 298b
Prozbori moj Cide iz dubine srca:
„Od Boga ja molim, od duhovnog Oca, 300
vi što s mene ostaviste baštinu i kuće,
da vam mognem bit na dobro, prije nego umrem,
da ono što izgubite dvostruko vam vrnem.“
Raduje se Campeador, sve je više gozbenika,
raduju se drugi ljudi, družina mu svakolika. 305
Šest dana od roka tu proboraviše;
tri imaju jošte proći, znajte da ih nema više.
Kralj poruči mojem Cidu neka dobro bdije:
ulove li ga u zemlji da se poslije roka krije,
ni za zlato ni za srebro spasa njemu nije. 310
Dan je istekao, noćca hoće pasti;
on naredi ljudstvu da se skupa sjati:
„Čujte, vitezovi, teško vam ne bilo,
malo novca nosim, dat ću vam vaš dio.
Što je vama činit, dobro znajte: 315
sutra ujutro će pijevci zapjevati,⁵
ne kasnite, konje osedlajte;
zvona Svetog Petra k jutrenjoj će zvati,
o Presvetom Trojstvu misu će nam opat reći;

⁴ Tipično opće mjesto u folklornim pričama: vladar kažnjava vjernog vazala po nagovoru podlih savjetnika i klevetnika.

⁵ Na više mjesta spominju se pijevci koji kukurijekanjem objavljuju kanonske ure: prvi u ponoć (*gallos primeros*), srednji ili drugi u tri sata ujutro (*gallos mediados*), treći u svanuće (*gallos del amanecer*).

kad se svrši misa, mislimo jahati, 320
 jer se bliži rok, a mnogo nam je teći.“
 Kako Cid naredi, tako čine redom.
 Noć prolazeć minu, zora stiže grêdom;
 o pijevcima drugim sedljaju već oni.
 U velikoj žurbi za jutrenju zvoni, 325
 u crkvu moj Cid sa svojom ženom hodi.
 Na stube doña Jimena pred oltarom pade,
 moleć Stvoritelja što najbolje znade,
 da Bog moga Cida od zla oslobodi.
 (...)

Molitva je izrečena, misa im je završena;
 izlaze iz crkve oni, i već hoće uzjahati.
 Pođe Cid k doña Jimeni i želi je zagrliti;
 a doña Jimena Cidu hoće ruku poljubiti,
 iz očiju suze roni, ne zna što da radi. 370
 A on tada povrati se djevojčice pogledati:
 „Predajem vas Bogu, kćeri, Ocu duhovnom s nebesa;
 mi ćemo se sada rastat, Bog zna kad ćemo se sastat.“
 Roneć suze iz očiju – ne vidjeste takva časa –
 jedni se od drugih dijele k'o nokat od mesa. 375
 Moj Cid već je s vazalima spreman odjahati;
 čekajući svekolike, glavu on okreće,
 a Minaya Alvar Fáñez vrlo mudro reče:
 „Cide, gdje je vaša hrabrost? U čas dobar rodila vas mati!
 To je puko dangubljenje, valja nama putovati. 380
 Ipak sve će ove boli veseljem postati,
 Bog koji nam dade duše lijeka će nam dati.“
 Opet opata don Sancha idu upozorit
 kako ima doña Jimenu i njezine kćeri dvorit,
 i njezine sve gospoje koje s njima stoje; 385
 da zna opat kako za to nagradu će dobru dobit.
 Obazre se opat Sancho, Alvar Fáñez reče njemu:
 „Vidite li ljude koji žele s nama ići,
 kažite im trag da slijede, opate, da krenu,
 u pustoši il' naselju lasno će nas stići.“ 390
 Spremaju se za polazak, uzde opuštaju;
 uskoro se rok primiće da kraljevstvo napuštaju.
 Cid moj na noćište u Espinaz de Can pane,
 te se noći mnogo ljudi pridruži sa svake strane. 395
 Drugog dana jutrom jahati nastavlja, 394
 Campeador vjerni zavičaj ostavlja; 396
 dobar grad je San Esteban slijeva njima,
 Alilón je zdesna, tornjeve mu Maur ima.
 Prođe pokraj Alcubille koja već je kraj Kastilje;

kolovoz Quineu polazi presjeći, 400
minuv Navapalos, Dueros će prijeći,
a kod Figueruele Cid će se odmarat;
idu oni primajući ljude sa svih strana.

19

Sada Cid moj liježe, čim je večerao; 405
san usnio sladak, drijemež ga je ophrvao.
Anđeo Gabriel u snu njemu dođe:
„Jaši, Cide, jaši, dobri Campeadore,
u čas bolji nikad junak pojahati ne odluči!
Pratit će te dobro sve dokle poživiš.“
Kad se Cid probudi, lice on prekriži, 410
znamenova lice, Bogu svom se preporuči.

20

Jako mu je ugodio san koji je snio.
Drugog dana jutrom jahati je nastavio,⁶
zadnji dan je roka, znajte da ih nema više;
u planinu Miedes odoše na taborište. 415

21

Još je bilo dana, sunce još ne minu,
a Cid Campeador sazva na smotru družinu;
ne računajući pješake, ljude svoje najvrjednije,
trista nabroji kopalja, a svako plamenac vije.

22

„Rano ječam dajte konjma, Stvoritelj vam dao sreće! 420
I tko hoće neka jede, a tko ne će neka kreće.
Prijeći ćemo tu planinu, veliku i divlju,
iz zemlje Alfonsa kralja noćas možemo izaći;
poslije toga tko nas traži, lasno će nas naći.“
Planinu su prešli noću, i stigla je zora, 425
po padini misle dolje sići odozgora.
Usred jedne šume, velike i čudne,
moj Cid htjede počinuti, da se ječam dade konjma.

⁶Počinje priča o Cidovim bitkama koje su isprva vođene radi pukog opstanka njegove družine. Za osvajanja duž Henaresa i Jalóna ne postoje historijske potvrde, ali poslije se poduzimaju pravi pohodi koji se zemljopisno i povijesno daju točno odrediti.

Reče svima kako hoće noću putovati;
 vazal dobri sve dojedan od srca prihvati, 430
 jer zapovijed gospodara vršiti se mora.
 Dok se nije sunočalo, pojahali prije,
 jerbo Cid učini tako da ga nitko ne otkrije;
 putovali noću, krzmati im dano nije.
 Vele da kod Castejóna, gdje Henares teče, 435
 Cid zasjede u busiju, s onima štono ih vodi.
 Svu noć leža u busiji onaj što se sretan rodi,
 a Minaya Alvar Fáñez njima savjet reče:

23

„Oj Cide, u dobar čas se opasaste mačem!
 Vi ostajte sa stotinom od družine naše, 440
 nakon što u Castejónu u zasjedu namamimo...“
 (...)
 „Vi pođite u poharu⁷ sa stotine dvije;
 Alvar Álvarez nek tamo i Alvar Salvadórez ide,
 neka i Galín García, kopljanik drzovit grede, 443b
 vitezovi dobri Minayu što slijede.
 Jurišajte da od straha ničega ne ostavite, 445
 kroz Guadalajaru, prošav podno Hite,
 sve do Alcalá pohara nek stigne; 446b
 i da se na hrpu dobro zgrne sve što zaplijenite,
 da od straha od Maura ničega ne ostavite.
 A ja ovdje sa stotinom ostat ću u zalaznici,
 Castejón ću zadržati, štit će nama snažan biti. 450
 Ako kakva pogibao u pohari vam zaprijeti,
 vrlo žurno meni javite u zalaznici;
 o toj pomoći će sva Španjolska govoriti!“
 Izabraše one što u poharu će ići,
 i one što s mojim Cidom ostat će u zalaznici. 455
 Već zarudi praskozorje i jutro je osvanulo,
 izašlo je sunce, Bože, što je lijepo ogranulo!
 Odmah ustadoše svi u Castejónu,
 otvaraju vrata, vani su u skoku,
 da obađu oranice i baštinu cijelu svoju. 460
 Svi izašli i pustili otvorena vrata,
 ostade u Castejónu malo ljudi sada:
 svi se ljudi razidoše izvan grada.
 A provali iz zasjede Campeador tada,

⁷Riječju *pohara* prevedena je *algara* — izraz arapskoga podrijetla koji je označavao pohod skupi-
 na konjanika na neprijateljski teritorij radi pljačke i paleža.

hita prema Castejónu, pouzdano, 464b
 Maure i Maurkinje zarobljuje mahom, 465
 i sva lutajuća naokolo stada.
 Moj Cid don Rodrigo spram vrata se puti;
 kad vidješe branitelji da su napadnuti,
 nebranjena ostaviše od golema straha.
 Moj je Cid Ruy Díaz ušao kroz vrata, 470
 s golim isukanim u desnici mačem,
 petnaest Maura ubi što dotàče;
 zadobi Castejón i zlato i srebro.
 I njegovi vitezovi dolaze mu s plijenom,
 ostave ga mojem Cidu, ali ništa on ne mari. 475
 Gle onijeh dvjesta i tri kojino su u pohari
 trkom tekli, bez krzmanja...
 (...) 477b
 sve do Alcalá dopriješe s Minayinim stijegom,
 i otamo stižu vraćajuć se s plijenom,
 uzvodno duž Henaresa, preko Guadalajare.
 Toliko donose silna plijena iz pohare, 480
 mnogo stada ovaca i krava,
 i odjeće i drugoga golema bogatstva. 481b
 Gdje god stijeg Minayin uzdignut se vio,
 nitko nije zalaznicu napasti mu smio.
 S tolikim dobitkom družina se vrati,
 eto ih u Castejónu gdjeno Campeador staja; 485
 ostavivši kaštel s ljudstvom, Campeador tad pojaha,
 izade ih dočekati, družina ga prati;
 raširenih ruku Alvaru Fáñezu kliče:
 „Dođoste, Minaya, drzoviti kopljaniče?
 Kamo god da vas odaslah, istomu se nadah! 490
 A od svega plijena, kad se ovo s onim spaja,
 petinu vam dajem, ako hoćete, Minaya.“

24

„Silno vama zahvaljujem, Campeadore proslavljeni,
 za petinu koju udijeliste meni;
 nek Alfonso Kastiljski se njome uspokoji; 495
 prepuštam je vama, ostavljam na volju.
 Pred Bogom sad obećavam, Onim što visoko stoji:
 dok se svega na zasitim na svom dobrom konju,
 boreći se s Maurima na bojnome polju,
 dokle koplje rabim, na mač ruku mećem, 500
 i niz lakat meni curkom krvca teče,

pred Ruyem Díazom, borcem proslavljenim –
ni prebite pare ne ću vam uzeti.
Dok od mene ne steknete nešto drugo vrijedno,
sve ostalo u vašoj ruci nek bude zajedno.“ 505

25

Sve što zadobiše, skupiše na hrpu tada.
Pomisli moj Cide koji mać u dobar čas pripasa:
kralj će don Alfonso s vojskom dohoditi,
sa svom svojom pratnjom na zlo će ga potražiti.
Naredi da stečevina sva se ima podijeliti,⁸ 510
i njegovi da časnici to na papir metnu:
da njegovi vitezovi prednost imaju pri dijelu,
sto maraka svakom od njih da bude u srebru,
a pješaci polovicu svakako da beru;
čitava petina Cidu mojemu pripade. 515

Tu ne može da je proda, niti da je na dar dade,
jer ni sužnje ni sužnjice ne uzima u družinu.
Pa govori s Castejónom, javi u Hitu i Guadalajaru,
za koliko njegovu bi kupili petinu,
veliku će dobit imat za ono što dadu. 520

Usve maraka u srebru tri tisuće procijeniše,
svidjelo se mojem Cidu što Mauri ponudiše;
to trećega dana pouzdano isplatiše.
Prosudi moj Cide s čitavom družinom
da se u kaštelu ne bi boravilo; 525

posjednik bi njegov bio, ali vode nije bilo:
„Mauri u miru stoje, povelja je potpisana,
al' nas traži kralj Alfonso, sa svom svojom silom;
Castejón ću napustiti; čujte, ljudi i Minaya,

26

ovo što ću vama reći za zlo meni ne uzmite: 530
Castejón ne može nama biti boravište,
jer je kralj Alfonso blizu, i doći će da nas ište;
ali nipošto ne želim ovaj kaštel opustiti,
sto Maura i sto hoću Maurkinja otpustiti,
jer ga od njih ja osvojih, da ne zbore zlo o meni. 535
Nikog nema da ga platim, svi ste isplaćeni;

⁸ Cid se žuri podijeliti plijen. Prema normama onoga doba, njegovi su časnici (*quiñoneros*) trebali ukupnu stečevinu razdijeliti na petine: prva je išla kralju, druga najistaknutijim vodama, a preostale tri vojsci. Ali vidi se da ništa nije predviđeno za kralja Alfonsa, jer prognanici nisu bili na to obvezni, pa Cid uzima čitavu petinu za sebe. Ponekad se i osvojena zemlja dijelila na sličan način.

sutradan ujutro mnimo pojezditi,
 jer s Alfonsom gospodarom ne bih htio bojak biti.“
 I što reče Cid, to svima bijaše po čudi;
 iz kaštela osvojena bogati su pošli ljudi. 540
 Mauri i Maurkinje blagoslov mu reknu.
 Putuju koliko mogu uz Henares rijeku,
 naprijed idu stalno, Alcarriju svu presijeku,
 kroz gudure Anguite prolazeći teku.
 Kad prijedše vode, stigoše na Taranz polje, 545
 putuju koliko mogu tim zemljama dolje,
 moj Cid između Arize i Cetine tabor diže;
 golem plijen je što ga steče zemljom kuda stiže.
 Mauri ne znadu kakvu nakanu imadu.
 Pokrenu se drugog dana moj Cid, onaj iz Vivara, 550
 i prođe Alhamu, i dolje kroz ždrijelo gazi,
 Bubiercu prođe, i Atecu, dalje se nalazi;
 ponad Alcocera moj Cid ide stati
 na brežuljku što je zaobljen i jak i velik;
 Jalón teče u blizini, vodu mu ne mogu kratit. 555
 Moj Cid don Rodrigo Alcocer osvojiti želi.

27

Dobro posjedne brežuljak, mjesto taborišta tvrda;
 jedni naspram vode, drugi naspram brda.
 Dobri Campeador, koji mač pripasa u čas dobar,
 okolo brežuljka, gdje je vrlo blizu voda, 560
 vojnicima svojim svima naredi da opkop grade,
 da po danu ni po noći njih ne iznenade;
 neka znadu da moj Cide na počinak ondje pade.

28

Po svim onim zemljama su pronijele se vijesti
 da moj Cide Campeador ondje tabor smjesti; 565
 kršćani ga izagnali, došao je k Maurima,
 zbog njega se ne usude ni raditi na poljima.
 Cid se moj veseli sa svim svojim vazalima,
 kaštel Alcocer se sprema plaćat danak njima.

32

Stoji Cid u Alcoceru s onim što zaplijeni,
 šalje da donesu šator ondje ostavljeni.

Teško pritišće Atecu, ni Terreru nije mio, 625
 ni puku iz Calatayuda nije omilio.
 Oni kralju Valencije jave preko poklisara,
 kako netko koga zovu Cid Ruy Díaz iz Vivara,
 što rasrdi kralja Alfonsa te iz zemlje ga izagna,
 dođe opsjesti Alcocer, s tvrda položaja, 630
 namami ih u zasjedu, tako kaštel on osvaja:
 „Ako li nam ne pomogneš, Atecu i Terror ti ćeš izgubiti,
 izgubit ćeš Calatayud, ne može se sam spasiti.
 Cijela obala Jalóna zlo će završiti,
 za Jilocu, s druge strane, jednako će biti.“ 635
 Kralj Tamin kad vijest je čuo, na srce mu teško pala:
 „Tri maurska emira su, vidim, oko mene stala.
 Nemojte mi oklijevati, dvojica nek tamo hite.
 Tri tisuće Maura u boj pod oružjem povedite;
 oni s granice vam ne će pomoći uskratit, 640
 živa mi ga uhvatite, preda me ga dovedite;
 jer u moju zemlju uđe, morat će mi za to platit.“
 Do tri tisuće Maura pojašu i poći kane,
 i dođoše oni obnoć u Segorbe da počinu.
 Drugog dana krenu jahat prije zore rane, 645
 dođoše u Cellu obnoć ondje da počinu;
 svim onima duž granice glasnike već šalju,
 ovi nimalo ne kasne, dolaze sa svake strane.
 Izadoše oni iz Celle, od Kanala zvane,
 putovali cijelog dana, ne da im se da krzmaju, 650
 stigoše u Calatayud iste noći da počinu.
 Kroz sve one zemlje proglas daju,
 a ljudi se uvelike prekomjerno zberu
 iza dva emira što se Galve i Fáriz nazivaju;
 idu moga dobrog Cida opsjesti u Alcoceru. 655

33

Šatore su razapeli, položaje zauzeli,
 raste vojska pusta, previše je ljudstva.
 Ophodnje su slati Mauri počeli,
 pod oružjem skupa idu i dnevne i noćne,
 mnogo je ophodnja porad vojske moćne; 660
 moga Cida i njegove od vode su već odsjekli.
 Družina mog Cida izaći u bitku hoće,
 onaj što se sretan rodi čvrst je, to im ne da;
 držali ga pod opsadom čitava tri tjedna.

Tri su tjedna prošla, četvrti da počne, 665
 moj se Cide sa svojima ide svjetovati:
 „Od vode su nas odsjekli, kruha će nam ponestati.
 Kušamo li poći noću, to nam ne će dati;
 snage su im prevelike da se s njima bitka vodi.
 Što vam je po volji činit, recite mi, vitezovi.“ 670
 Prvi prozbori Minaya, vitez uzoriti:
 „Iz Kastilje plemenite ovamo smo stigli;
 od Maura nema kruha, moramo se s njima biti.
 Imade nas dobrih šeststo, možda čak i više nešto;
 pa u ime Stvoritelja, jer nam druge nema, 675
 idemo u dan sutrašnji na njih udariti.“
 Reče njemu Campeador: „Po volji mi govorite,
 zaslužiste čast, Minaya, kako treba da činite.“
 Sve Maure i Maurkinje istjerati dade,
 da ne dozna nitko za njegove tajne; 680
 toga dana i te noći spremi se kane.
 Drugog dana jutrom, kada sunce grane,
 naoružan Cid sa svima koliko ih ima.
 Kako ćete čuti sada, govoriti moj Cide stane:
 „Izađimo svi napolje, neka nitko ne ostane, 685
 osim dvojice pješaka, neka vrata brane.
 Zginemo li na bojištu, kaštel će nam pasti;
 pobijedimo li u bitci, bogatstvo će naše rasti.
 A vi, Pedro Bermúdezu, vama stijeg moj slijedi;
 kako jeste vrlo hrabri, držite ga vjerno, 690
 s njim ne ćete pojezditi ako ja ne zapovjedim.“
 Poljubi on Cidu ruku, stijeg uzima revno.
 Otvoriše vrata, napolje u trku jure;
 vide maurske ophodnje, u vojsku se natrag žure.
 Kakva hitnja kod Maura! Idu da se oružaju, 695
 od bubnjeva silne buke zemlja samo što ne pukne;⁹
 Mauri se oružaju, u redove žurno staju.
 Mauri sa svoje strane glavna stijega dva ističu;
 a tko bi im prebrojio dva reda pješaka?
 Maurski se već redovi pomiješani naprijed miču, 700
 da moj Cide i njegovi dopadnu im šaka.
 „Budite mi mirni, druzi, na ovome mjestu stojte;
 dok vam ja ne zapovjedim napuštati red nemojte.“
 Ali onaj Pedro Bermúdez to ne može izdržati,

⁹ Bubnjevi nisu bili dijelom vojne opreme u europskom svijetu. Prva muslimanska provala na Iber-ski poluotok mogla je računati na iznenađujući učinak buke s golemih bubnjeva od kože vodenkonja.

stijeg u ruci drži, poče mamuzati: 705
 „Stvoritelj vam pomogao, Cide, Campeadore slavni!
 Vaš stijeg idem postaviti u red onaj glavni,
 da vidimo kako njega tko je dužan brani.“
 Reče na to Campeador: „Ne tako, za ljubav Božju!“
 Odgovori Pedro Bermúdez: „Drugačije ne će biti!“ 710
 Mamuzati konja stade i u glavni red upade.
 Mauri ga dočekaju, stijeg mu hoće ugrabiti;
 žestoko ga udaraju, ne mogu ga pokositi.
 Reče na to Campeador: „U pomoć, za ljubav Božju!“

35

Štitove pritežu na grudima ispred srca, 715
 i spuštaju koplja skupa s plamencima,
 i svima su lica prignuta nad oblucima,
 idu snažno udarati od sveg srca.
 Iza glasa zove onaj što u sretan čas se rodi:
 „Udarajte, vitezovi, ljubio vas Stvorac! 720
 Ja sam Cid Ruy Díaz, Campeador borac!“
 Svi navale na red gdje se Pedro sam nahodi;
 kopalja je tri stotine, sva su s plamencima,
 i dojedno po Maura udarcem dojednim ubi,
 a kad bilo na povrate,¹⁰ još toliko drugih. 725

36

Da vidjeste tolika koplja, stegnuta i podignuta,
 tolike štitove, napukle i probijene,
 tolike oklope, zgruhane i prosječene,
 tolike plamence bijele, od krvi crvene,
 mnogog dobra konja bez jahača kako luta! 730
 Mauri kliču „Muhamede!“ a kršćani „Santiago!“¹¹
 Tisuću i trista Maura na mjestu već mrtvo palo.

37

Kako dobro nad oblukom pozlaćenim on se bori,
 moj vam Cid Ruy Díaz, onaj borac dobru!

¹⁰Ta se tehnika ratovanja nazivala *carga de tornada*: napadači bi na konjima projurili kroz sve neprijateljske redove i zatim se vratili istim putem, nastojeći na prolasku i povratku nanijeti protivniku što veće gubitke.

¹¹Prizivanje Svetoga Jakova u pomoć na kastiljskom jeziku glasi *Santi Yagüe* što izravno potječe od latinskoga vokativa *Sancte Iacobe*; svečeva crkva u Composteli na sjeverozapadu Španjolske glasnovito je mjesto hodočašća još od 9. stoljeća.

Minaya Alvar Fáñez, koji Zoritom upravlja, 735
 Martín Antolínez, Burgošanin valjan,
 Muño Gustioz, svojta Campeadora,
 Martín Muñoz, gospodar Monte Mayora,
 Alvar Álvarez i Alvar Salvadórez,
 i Galín García, zatočnik od Aragóna, 740
 Félez Muñoz, nećak Campeadora,
 koliko ih god imade, od tog časa idu
 u pomoć svom stijegu i Campeadoru Cidu.

40

Toliki su Mauri mrtvi da ih malo živih osta, 785
 jer su ih bez dvojbe tukli u potjeri dosta.
 Vraćaju se ljudi onog što u sretan čas se rodi.
 Na svom dobrom konju moj Cide dohodi,
 zatiljnik mu nabran – Bože, kakvu bujnu bradu ima! –
 mač mu je u ruci, naglavnica na plećima, 790
 gleda kako okuplja se njegova družina:
 „Hvala dragom Bogu, Onomu s visina,
 kad smo takvu bitku mi izvojevali!“

(...)

„Počujte, Minaya, vi ste desna ruka meni: 810
 od bogatstva koje nama Stvoritelj udijeli
 uzmite po miloj volji svojom rukom.
 Poslati vas želim u Kastilju sa porukom
 kako smo u ovoj bitci pobjedu odnijeli;
 kralju pak Alfonsu, što se na me rasrdio, 815
 trideset bih konja na dar poslati mu htio,
 vrlo dobro zauzdani, sa sedlima svi će biti,
 o svaki će obluk jedan mač se objesiti.“
 A Minaya Alvar Fáñez: „To ću rado učiniti.“

41

„I evo vam ovdje čizma srebra i zlata, 820
 ništa joj ne manjka, puna je puncata;
 platite tisuću misa Majci Svetoj od Burgosa,
 mojoj ženi i kćerima dajte što preosta,
 i noćima i danima da se mole za me;
 ako im poživim, bogate će biti dame.“ 825

Alvar Fáñez zvan Minaya do Kastilje otišao
 da bi onih trideset konja kralju na dar dao.
 Kralj se lijepo nasmiješio kada ih je ugledao:
 „Tko li dade njih, Minaya, Bog vas pomogao?“
 „Moj vam Cid Ruy Díaz, što je mač u dobar čas pasao, 875
 dva emira od Maura pobijedi u bitci;
 obilni su, gospodaru, njegovi dobitci.
 Kralju poštovani, od njega vam evo dara,
 i ljubi vam noge, i cjeliva ruke obje;
 i da vam na pomoć bude, Stvoritelj se smilovao.“ 880
 Kralj mu reče: „Za čovjeka kojeg sam prognao,
 koji nije u milosti svoga gospodara,
 prerano je da se primi poslije tri tek tjedna.
 Ali kad su od Maura, ne odbijam dara;
 drago mi je što se Cide domogao takva plijena. 885
 Povrh svega toga vama, Minaya, oprostih;
 neka vam je sav imetak, i sva zemlja povraćena.
 Idite i dolazite, po mojoj milosti,
 a za Cida Campeadora ništa vam ne velim.
 Povrh svega tog, Minaya, reći vama želim: 890

Iz kraljevstva cijelog moga, svi koji bi htjeli,
 dobri i valjani, da pomognu mojem Cidu,
 imanja im sva ostavljam, slobodno nek idu.“
 Alvar Fáñez zvan Minaya ruku mu poljubi vruće:
 „Svaka čast i hvala, kralju, dobri gospodaru. 895
 Ovo sada učiniste, više ćete ubuduće.“

„Prolazite kroz Kastilju, nek vas propuste, Minaya,
 s mojim Cidom plijen tražiti idite bez straha.“
 Da vam kazujem o onom koji mač u dobar čas pripasa. 900
 Ono brdo, na kojemu zasta,
 dok maurskog bude sela i kršćanske čeljadi,
 Brdo moga Cida, tako će ga spisi zvati.
 Boraveći ondje, mnogu zemlju on pohara,
 svoj dolini duž Martina nametnuo danak.
 O njemu do Zaragoze stizali su glasi, 905
 Maurima nije drago, to im teško pada.

Ondje se moj Cide dva-tri tjedna skrasi.
 Kada junak vidje da Minaya kasni,
 sa svim svojim ljudima u noćni pohod pođe,
 cijelo brdo napustio, bez obrane ostavio; 910
 onkraj Teruela don Rodrigo prođe,
 u boriku kod Tévara don Ruy Díaz zasta,
 i sve one zemlje, sve ih on pohara,
 Zaragozi nametnuo danak.
 Dok je sve to učinio, do tri tjedna traje; 915
 kadli iz Kastilje dolazi Minaya,
 s njime dvjesta jaše, svaki mača paše,
 u tom zbroju, znajte, nisu mu pješaci.
 Kad vidje moj Cide da Minaya se pojavi,
 pojuri na konju, u zagrljaj mu se baci, 920
 pa mu ljubi usta i oči u glavi.
 Sve mu ovaj kaza, ništa nije skrio.
 Moj se Campeador lijepo nasmiješio:
 „Bogu i njegovim krjepostima svetim hvala,
 dok budete živi, dobro će mi ići, Minaya!“ 925

50

Bože, koliko veselja u čitavoj onoj vojsci
 što Minaya Alvar Fáñez tako k njima stiže,
 jer od braće i rođaka pozdrave im nosi,
 i od njihovih družina, onih koje ostaviše!

51

Bože, kad se lijepa brada stade radovati 930
 što Minaya Alvar Fáñez tisuću mu misa plati,
 i pozdrave donese mu od žene i dviju kćeri!
 Bože, moj Cid zadovoljan silno se veseli!
 „Ah, moj Alvare Fáñezu, mnogo dana poživjeli!“

52

Ne oklijeva onaj što u sretan čas se rodi, 935
 zemlje sve do Alcañiza ostavi u crnu,
 u pohari okolicu čitavu pohodi;
 trećeg dana, otkud pođe, onamo se vrnu.

55

Do grofa od Barcelone novosti su stigle potom,
da mu Cid Ruy Díaz harači po cijeloj zemlji;
to ga muči, i to drži velikom sramotom.

56

Grof je veliki kukavelj, tašto progovara: 960
„Nanese mi silne krivde moj Cid, onaj iz Vivara,
u mojem dvorištu pričini mi štete pritom,
nećaka mi rani, nigda ne htje to ublažit;
sad mi hara po zemljama koje su pod mojim štitom.
Niti sam ga izazvao, nit mu prijateljstva kratih, 965
ali kad me ište, neka ode ja ću tražit.“
Velike mu snage, i žurno se okupljaju,
od Maura i kršćana velika se vojska stvara.
Polaze za mojim Cidom, onim dobrim iz Vivara,
tri su dana i dvije noći putovali, ne prestaju, 970
i sustigli moga Cida u boriku kod Tévara;
grof se upinje toliko, misli da će ga zarobit.
Moj Cid don Rodrigo nosi silnu dobit;
silazio niz planinu i stigao u dolinu.
Od grofa mu don Ramóna glasnik se prikuči; 975
moj Cid, kad ga poču, onamo poruči:
„Recite svom grofu neka za zlo ne uzima,
nek me ostavi na miru, njemu ništa ne otimam.“
Grof uzvrat: „Uistinu ne će biti tako!
Sve od prije i od sada platit će mi podjednako; 980
koga dođe sramotiti, prognanik će znati!“
Koliko ga noge nose taj se glasnik vrati;
moj Cid, onaj iz Vivara, tada shvati
da bez bitke ne će otud otići nikako.

57

„Čujte, vitezovi, plijen na stranu ostavite, 985
žurno mi se pripremite i oružje pripašite!
Grof don Ramón na nas u veliku bitku kreće,
od Maura i kršćana preko mjere vodi ljude,
ako bitku ne bijemo, nipošto nas pustit ne će.
Da za nama ne bi išli, ovdje neka bitka bude; 990
dobro konje opravite, oružja se prihvatite.
Dolaze ovamo dolje, svi u čarapama,

lagana imadu sedla labavih kolana;
 mi jašemo na galješkim, s čizmama i čarapama,
 moramo sa sto konjika pobijediti one čete. 995
 Dok ne stignu na ravnicu, kad im koplja pokažete,
 tri će sedla ostat prazna za jednoga udarena.
 Vidjet će Ramón Berenguer u potjeru za kim krete,
 da me danas u boriku kod Tévara liši plijena.“

58

Pripravan je svatko bio kad je moj Cid to zborio, 1000
 oružje su već uzeli, na konje usjeli;
 niz padinu vide vojsku, snagu katalonsku.
 Na dnu one nizbrdice, a blizu ravnice,
 zapovjedi napad Cide što u sretan čas se rodi;
 njegovi to rado čine i od drage volje, 1005
 tako dobro rabe plamenac i koplje,
 jedne udaraju, druge iz sedla obaraju.
 Pobijedi u bitci onaj što u sretan čas se rodi,
 grofa don Ramóna u sužanjstvo vodi.

59

Tu dobi Coladu,¹² tisuć maraka i više vrijedi, 1010
 gdje na čast svojoj bradi u bitci pobijedi.
 I zarobi grofa, dovede ga pod svoj šator,
 i slugama vjernim da ga čuvaju naredi;
 izvan šatora se zatim prošetao malo. 1015
 Njegovi se ljudi sa svih strana okupljaju;
 drago mojem Cidu što toliki plijen zaplijeni.
 Mojem Cidu don Rodrigu gozbu pripravljavu,
 koju grof don Ramón nimalo ne cijeni;
 donose mu jela, preda nj ih stavljaju,
 on ne želi jesti, jela mu se gade: 1020
 „Ne ću zalogaj za sve što Španjolska imade!
 Prije ću izgubit tijelo i predati dušu svoju,
 kad me bogci bosonogi svladaše u boju.“

¹²Bio je običaj da se predmeti „personaliziraju“ kako bi se što jače istaknula važnost feudalnog gospodara. *Colada* je prvi Cidov mač; ne pojavljuje se u povijesnim dokumentima, kao ni drugi mač *Tizona*. Za razliku od Rolandova mača *Durendala*, kojemu se pripisuju magične moći, Cidovi su izvršno i skupo, ali obično oružje.

60

Što mu Cid Ruy Díaz na to reče, čujte:
„Pijte ovog vina, grofe, i kruha blagujte; 1025
ako činite što kažem, više sužanj nijeste,
ako ne, do sudnjeg dana kršćanina ne vidjeste.“

61

„Vi jedite, don Rodrigo, uživajte“, grof mu veli,
„ja ne želim jesti, jer je meni mrijeti.“
Šve do trećeg dana ne mogu ga privoljeti;
dok se među njima plijen veliki dijeli, 1030
ni mrvicu kruha ne htjede uzeti.

62

Reče moj Cid njemu: „Grofe, nešto pojedite;
ako ne jedete, kršćane već ne vidjeste; 1033b
ako pak budete jeli, i mene zadovoljite,
moći ćete slobodni otići, 1035
vi i ona dva plemića, jer ću od vas ruke dići.“ 1035b
Čim je grof to čuo već se razveseli:
„Ako ćete, Cide, što ste rekli i učinit,
koliko poživim, tomu ću se divit.“
„Pa blagujte onda, grofe; kad budete jeli,
od vas i dvojice drugih ja ću ruke dići. 1040
Ali što u boju stekoh, a vi izgubiste,
znajte, ne ću vama dati ni pare prebite, 1042
jer se moram skrbiti za se i za ove moje ljude 1044
koji svuda sa mnom nesretnici blude. 1045
Vama i drugim uzimljući, za nas ćemo namaknuti,
živjet ćemo tako dokle Svetog Oca volja bude,
kano prognanik iz zemlje i na koga kralj se ljuti.“
Radosno je grof za ruke vode zaiskao,¹³
a sluge je pred njim drže, brzo mu je pruže. 1050
S ona dva viteza koja mu je Cid moj dao
grof započe jesti. Bože, kako rado!
Pokraj njega stoji onaj što u sretan čas se rodi:
„Ako dobro ne jedete, grofe, i da meni godi,
ne ćemo se nas dva rastat, tu ćemo prebivat duže.“ 1055
Grof mu tada reče: „Od volje i rado!“

¹³Grof nakon tri dana gladovanja ipak ne zanemaruje dvorske navike; ujedno je to dokaz da u Cidovo vrijeme nije postojao pribor za jelo.

Te s dvojicom vitezova žurno jesti ide;
 a moj Cid je zadovoljan kada na to vidje
 kako grofa don Ramóna dobro ruke služe.
 „Mi smo spremni poći, ako hoćete, moj Cide; 1060
 jahat ćemo smjesta, neka dadu nam živine.
 Tako slatko nisam jeo od dana kad grofom postah,
 zaboravit neću okus, zauvijek će ostat.“
 Tri konjica njima daju, čestito ih osedlaju,
 a njih dobro odijevaju u krzna i plašte; 1065
 grof don Ramón u sredini među dvama jaše.
 Sve do kraja taborišta Kastiljac ih prati:
 „Ko slobodan čovjek, grofe, sada odlazite!
 Zahvalan sam za sve ono što mi ostaviste!
 Ako bi vam na um palo da se osvetite, 1070
 lako ćete mene naći kad me potražite –
 da još ostavite svoga, il' odnesete od moga.“ 1072-73
 „Možete u miru, Cide, i spokojstvu počivati;
 za čitavu ovu godinu vam platih, 1075
 a da vas potraži, nikom ne će na um pasti.“

Drugo pjevanje

64

Ovdje počinju junaštva moga Cida iz Vivara.¹⁴ 1085
 Zaposjede Campeador prijevoj iznad Alucanta, 1087
 a ostavi Zaragozu i zemlje u onom kraju,
 i ostavi Huesu i zemlje kod Montalbána;
 vojevati poče prema moru slanu, 1090
 s istoka izlazi sunce, okrenu se na tu stranu.
 Pod mojim su Cidom Onda, Jérica i Almenara,
 i pokori Burrianu s tamošnjim zemljama.

65

Stvoritelj pomože njemu, Bog što s neba gospoduje.
 Zauze kraj svega toga Murviedro tada; 1095
 već vidje moj Cide da mu Gospod pogoduje.
 A unutar Valencije strah nemali vlada.

¹⁴ Riječju *junaštva* preveden je izraz *gesta* koji na srednjovjekovnom kastiljskom znači *djela, pothvati*. Cidovo osvajanje istočnih dijelova Španjolske, posebice Valencije, jest potvrđena povijesna činjenica.

Da vidjeste gdje toliko konopa je popucalo,
 kolaca se polomilo i šatorskih krila palo.
 Maura je mnoštvo, uspješno se brane;
 tada Alvar Fáñez napade ih s druge strane:
 premda žale, morali su predati se il' rasuti, 1145
 ili, svi koji su mogli, navrat-nanos umaknuti. 1151
 Velika je radost na poprištu zavlada! 1146
 Dva maurska emira su u potjeri pala,
 sve do Valencije proganjanje teče.
 Velika li plijena što ga Cid moj steče!
 Cebollu i svekoliko dalje zauzeše; 1150
 poharali tabor, vraćaju se vedro, 1152
 noseći taj plijen veliki ulaze u Murviedro.
 O mojemu Cidu, znajte, odjeknu glasine;
 vlada strah u Valenciji, jer ne znaju što da čine. 1155
 Odjekuju te glasine preko mora u daljine.

72

U Valenciji su narod grdno zlostavljali; 1170
 izaći se ne usude, nit su s njim se ogledali.
 Nasade im pustošio, nanosio zla im velja,
 Cid je svih tih godina ih lišavao hljeba.
 Kukaju u Valenciji, ne znaju što činit treba,
 ni s jedne im strane ne dolazi hljeba. 1175
 Otac sinu ni sin ocu oslon ne zna dati,
 a ne može utješiti ni prijatelj prijatelja.
 Loša stvar je, oj gospodo, ne imati hljeba,
 djecu gledati i žene kako umiru od gladi!
 I buduće jade videć ne mogu ih olakšati; 1180
 kralju od Maroka valjalo je glase slati;
 veliki je rat vodio s onijem iz Svijetlih gora,
 pomoći im ne mogaše niti dati odgovora.
 Kad doznade to moj Cide, u srcu mu milo; 1185
 izađe iz Murviedra, putuje po noći,
 u zemljama Monreala, već se Cidu ojutriilo.
 Proglas ga po Aragónu i Navarri prati,
 i glasnike svoje šilje u zemlje Kastilje:
 tko napustit bijedu želi, do bogatstva doći,
 nek pristupi k mojem Cidu koji žudi pojahati, 1190
 opsjedat će Valenciju, kršćanima nju predati.

74

Proglasi su išli, znajte, na sve četiri strane,
zbog žudene hasne ne žele da kasne,
mnoštvo mu se pridružuje sve dobrih kršćana.
Bogatstvo se povećava moga Cida iz Vivara; 1200
videć ljude okupljene, mojem Cidu jako godi.
Moj Cid don Rodrigo ne oklijeva u prigodi,
uputi se k Valenciji da na nju udara,
opsjednu je dobro, tu nema prijevara;
zapriječi im da izlaze, i zapriječi da ulaze. 1205
Glasovi o njemu, znajte, odjekuju na sve strane;
k mojem Cidu tu dolaze, više nego što odlaze.
Da dobiju kakvu pomoć, primirje joj dade;
pod njom devet punih, znajte, mjeseci ostade,
deseti kad nastu, silom mu je predadoše. 1210
Veliko veselje u taboru svem nastade,
kad osvoji Valenciju i moj Cide u grad uđe.
Koji bijahu pješaci, konjanici postadoše;
a zlata i srebra, tko bi prebrojio?

75

Već moj Cide počinuo i vojska mu svakolika;
onom kralju od Sevilje glasi dolazili
da je pala Valencija, nisu mu je obranili.
Dođe na njih sa trideset tisuća vojnika, 1225
u blizini nasada se zametnula bitka;
pobijedi moj Cide, onaj duge brade,
predvodio do Játive žestoke napade.
Kad su Júcar prelazili, da vidjeste zgođe,
Mauri su protiv volje u pogibli pili vode.
Onaj kralj je iz Sevilje s tri udarca umakao. 1230
Cid se vrati sa svim plijenom što ga je sabrao;
dobra bješe dobit kadno Valenciju osvojiše,
ali ova pobjeda je unosna još više;
po sto maraka u srebru najmanji se svi podmire.
Sad vidite dokle vijesti o tom vitezu se šire! 1235

77

Naredi da svi se skupe, da mu dođu u dvorište;
kad ih ondje nađe, da se prebroje zaište:
tri tisuće šest stotina ima moj Cid iz Vivara. 1265

Nasmiješi se, zaigra mu srce iz njedara:
 „O Minaya, Bogu hvala, i Mariji Majci Svetoj,
 s manjim brojem izadōsmo iz grada Vivara!
 Sada imamo bogatstvo, a još više ubuduće.
 Ako voljni ste, Minaya, ako ne pada vam teško, 1270
 slao bih vas u Kastilju gdje imamo kuće,
 do Alfonsa kralja, moga dobrog gospodara;
 od ovoga plijena što ga ovdje dadoh zbrati,
 odvest ćete do sto konja, što mu želim dati,
 i ruku mu ljubnut za me, i revno ga preklinjati 1275
 da dopusti da izvedem svoju ženu i svoje kćeri;
 s porukom ću po njih slati, vi ćete je znati:
 po Cidovu ženu i po nejake mu kćeri
 na takav će način doći da s velikom časti 1280
 u tuđinske stignu zemlje što će nam pripasti.“
 Tada uzvratī Minaya: „Drage volje.“
 Nakon takva razgovora spremaju se brže-bolje;
 moj Cid Alvaru Fáñezu sto ljudi izreda
 da ga slušaju na putu (...) 1284b
 i Svetomu Petru posla tisuću maraka srebra, 1285
 da ih opatu don Sanchu odnese i preda.

78

Dok su ovim novostima svi se radovali,
 dođe jedan postrizenik od istočne strane,
 biskup koga po imenu don Jerónimom su zvali;¹⁵
 vrlo mudar bješe, upućen u knjigu mnogu, 1290
 vrlo srčan k tomu i s konja i s nogu.
 Za pothvate moga Cida raspitivati se stane,
 žudi biskup da na polju ogleda se s Maurima,
 i da zasiti se boja udarajući po njima,
 da ga potkraj vijeka kršten svijet ne oplakuje. 1295
 A moj Cid je zadovoljan kad to čuje:
 „Počujte, Minaya, Bogu što se gore stani,
 zahvalimo Njemu, kada pomoći nam kani!
 U zemljama Valencije osnovat ću biskupiju
 i dati je ovom vrlom kršćaninu. 1300
 Odnijet ćete dobre vijesti, kad pođete u Kastilju.“

¹⁵ Francuski svećenik Jérôme iz Périgorda (umro 1120.) postao je biskupom nekoliko dijeceza u Španjolskoj; čini se da je bio istaknut ratnik, ljuti neprijatelj Maura i učen čovjek.

79

Voli čuti Alvar Fáñez što mu don Rodrigo veli.
Oni toga Jerónima za biskupa već potvrde,
u Valenciji mu dali toliko da bogat bude.
Bože, kako puk kršćanski radova se cijeli, 1305
što u zemlje Valencije taj gospodin biskup dođe!
Raduje se i Minaya, pa se oprostí i pođe.

80

Zemlje Valencije ostavi u miru,
uputi se Alvar Fáñez u Kastilju;
počinke vam izostavljam, brojiti ih ne bih htio. 1310
Raspita se za Alfonsa, gdje bi mogao ga naći;
kralj mu je u Sahagúnu sve do malo prije bio,
vratio se u Carrión, ondje bi ga mogao naći.
Minaya se Alvar Fáñez stoga obraduje,
pa sa svojim darom onamo se upućuje. 1315

81

Kralj Alfonso tada bješe izašao s mise,
kad Minaya Alvar Fáñez stiže kako valja;
koljeno pred cijelim pukom prignu, pokloni se,
u dubokoj tuzi pade pred noge Alfonsa kralja,
poljubi mu ruke i prozbori kako valja: 1320

82

„Gospodaru Alfonso, milost, ljubio vas Stvorac!
Ljubio bi vama ruke moj Cid, srčan borac,
noge i ruke gospodaru dobrom cjelivao,
da se smilujete, Stvoritelj vam pomogao. 1325
Prognali ste ga iz zemlje, bez ljubavi vaše osta;
premda je u tuđoj zemlji, obavio posla dosta:
po imenu Ondu i Jéricu on pokori,
i zauze Almenaru, i Murviedro, što je bolje,
to učini s Castejónom i Cebollom prije, 1330
ni planina Benicadell, tvrda stijena ne odolje;
povrh svega toga gospodar je Valencije.
Svojom rukom Campeador biskupa zaredi,
i povede pet bitaka, u svima pobijedi.
Velike dobitke njemu Stvoritelj udijeli,

dokazi su evo ovdje, istinu vam velim: 1335
 stotinu je konja, svi su brzi i stameni,
 sedlima su redom i uzdama opremljeni,
 uzmite ih, kralju, jer vam ruke ljubi harno,
 vašim smatra se vazalom i drži vas gospodarom.“
 Kralj podiže desnu ruku, prekrižit se mora: 1340
 „Zbog tolikog divna plijena što zapade Campeadora,
 srcu mi je drago, svetoga mi Izidora,
 drago mi je i zbog vijesti o djelima Campeadora;
 primam ove konje što mi na dar šalje.“
 (...) 1350
 Tu Minaya junačina progovori dalje:
 „Milost od vas prosi Cide, ako vas zamolit smije,
 za ženu doña Jimenu i za kćeri dvije,
 da izađu iz samostana gdje s njima se razdruži,
 u Valenciju da pođu do dobrog Campeadora.“
 Kralj mu tada reče: „Srcu mi je drago; 1355
 poputbinu ću im dati moju zemlju dok ne prijeđu,
 naredit ću da ih brane od sramote i zla svakog;
 ali kad te gospe izađu na moju među,
 budite im na usluzi vi i Campeador.
 Nek me čuje pratnja i moj cijeli dvor! 1360
 Ne želim da išta izgubi Campeador;
 svakom sljedbeniku što ga gospodarom zove,
 zato što ih razbaštinih, sad im vraćam sve po želji,
 da baštinom njemu služe, gdje god Campeador bio;
 za njihova tijela jamčim protiv zla i pogibelji, 1365
 da služe svom gospodaru to sam učinio.“
 Tad Minaya Alvar Fáñez ruke mu je poljubio;
 nasmiješi se kralj i tako lijepo mu proslavi:
 „Koji htjednu poći služiti Campeadora,
 prosto im bilo, neka idu u milosti Stvoritelja; 1370
 tako ćemo dobit više nego s poniženjem novim.“
 Tu se počnu došaptavat infanti od Carrióna:
 „Uvelike raste slava moga Cida Campeadora,
 valja nam se oženiti kćerima mu rad dobiti.
 Ne bismo se ipak smjeli u te stvari upustiti, 1375
 Cid je iz Vivara, a mi grofovi od Carrióna.“
 To ne kažu nikom, o tom nema zbora dalje.
 A Minaya Alvar Fáñez oprašta se s kraljem.
 „Idete, Minaya? Sretno u milosti Stvoritelja!
 Povedite i dvornika, koristan će biti: 1380
 ako gospe povedete, neka im na volju služe,
 dok ne stignu u Medinu, sve što treba da im pruže;

a odande neka budu na skrbi Campeadora.“
Oprosti se tad Minaya i otiđe s dvora.

83

Infanti od Carrióna (...) 1385
pošli s Alvarom Fáñezom da ga malo prate: 1385b
„Vi ste izvrsni u svemu, pa nam ovo učinite:
moga Cida iz Vivara od nas pozdravite;
mi smo mu na službu, koliko se može biti,
ako Cid nam dobro želi, ništa ne će izgubiti.“
Minaya im odgovori: „Ničim to ne tišti mene.“ 1390
Minaya je otišao, infanti se vrate;
uputi se k Svetom Petru, gdje stanuju one žene,
kad vidješe da dolazi, veliko veselje bješe!
Sjahao Minaya, ide u crkvi se pomoliti;
kad molitvu završio, prema gospođama krene. 1395
„Klanjam se, doña Jimena, neka Bog vas od zla štiti,
neka zaklon bude vašim nejakim kćerima.
Moj Cid s mjesta gdje prebiva pozdrav šalje svima,
ostaviv ga ondje zdrava u velikim bogatstvima.
Kralj mi vas u svojem milosrđu oslobodi, 1400
u naš posjed Valenciju da vas vodim;
da vas sada moj Cid vidi, tako zdrave, bez nevolja,
silno bi se radovao, kamen bi mu s srca pao.“
A doña Jimena reče: „Nek se vrši Božja volja.“
Tad Minaya Alvar Fáñez konjanika tri izdvoji, 1405
pa ih šalje k mojem Cidu u Valenciju gdje stoji:
„Recite Campeadoru, Bog ga od zla sačuvaovao,
ženu njegovu i kćeri slobodne mi kralj predao;
dok na njegovoj smo zemlji, davat će nam poputbinu;
odsada za petnaest dana, ako Bog nas od zla štiti, 1410
ja i žena mu i kćeri tamo ćemo biti,
i gospođe što su s njima, koliko ih dobrih ima.“
Odjezdili konjanici, o tome se brinu.
Minaya u Svetom Petru osta i počinu.

Treće pjevanje

152.

(...)

A moj Cid je Campeador s ovog svijeta otišao
na Pedèsetnicu, Krist mu oprost dao!
Pravednima i grješnima tako nam priliči.
To je povjesnica moga Cida Campeadora,
na ovom je mjestu konac ovoj priči.¹⁶

3730

Tko napisa ovu knjigu, Bog mu dao raja. Amen!
Napisa je Per Abbat u mjesecu svibnju
tisuću dvjesto četrdeset petog ljeta našeg doba.¹⁷
Kad je pjesan otpjevana,¹⁸
dajte pehar vina nama;
ako novca ne imate,
komad ruha nama dajte,
dobro će nam doći, znajte.

3734b

3734c

3735

3735b

BILJEŠKA O SPJEVU

Pjesma o Cidu (*Cantar de mio Cid*) temeljno je djelo španjolske književnosti, epski spjev koji pripovijeda o životu i djelima legendarnoga naslovnog lika s kraja uzburkanoga 11. stoljeća. Rodrigo Ruy Díaz bio je karizmatična i dobro poznata figura za života, što je potvrđeno u mnogim povijesnim poveljama (*diploimas*). Rođen je vjerojatno oko 1040. u Vivaru, seocetu blizu Burgosa, u obitelji kastiljskih vlastelina (*infanzones*), ali odgojio se na kraljevskom dvoru.

Postoji jedan jedini primjerak rukopisa *Cida* koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Madridu i s pravom se smatra nacionalnim blagom. Riječ je o pergamentnom kodeksu quarto-formata iz sredine 14. stoljeća, koji sadrži 3.730 stihova, raspoređenih u 152 kitice (*tiradas*); stihovi su nejednake dužine (od 9 do 18 slogova) i sastoje se od dva polustiha (od 3 do 12 slogova).

Radnja spjeva razdijeljena je na tri pjevanja u kojima se opisuje život i djelo naslovnoga junaka. Pokoravajući se zapovijedi kralja Alfonsa, Cid kreće u progonstvo i prolazi kroz Burgos; stanovnicima toga grada strogo je naređeno da mu ne pomognu, ali on uspijeva okupiti četu boraca i s pomoću lukavštine domoći se novca od dvojice lihvara. Poslije rastanka sa ženom Jimenom i kćerima Elvirom i Sol, koje ostaju u samostanu u nedalekoj Cardeñi, Cid s družinom odlazi na maurski teritorij i uskoro osvaja nekoliko gradova te zarobljuje grofa od Barcelone. Od plijena šalje trideset

¹⁶Kao što je spjev počeo *in medias res* tako se i završava s oskudnim napomenama o Cidovim posljednjim danima.

¹⁷Po španjolskom srednjovjekovnom računanju vremena, godine su se brojile od toboznjega datuma kad je Julije Cezar razdijelio *Hispaniju* na provincije (godine 38. prije Krista). Stoga od zapisanoga broja 1245 treba oduzeti 38 da bi se dobila godina 1207. kada je zapisana *Pjesma o Cidu* (jedini sačuvani prijepis toga teksta potječe pak iz sredine 14. stoljeća).

¹⁸Posljednjih pet stihova napisala je druga ruka, vjerojatno u 14. stoljeću.

konja na dar kralju Alfonsu koji mu još ne dopušta da se vrati u Kastilju. S još većom vojskom Cid ponovno kreće u bitke, osvaja Valenciju i svjedoči porazu marokanskoga kralja. Opet šalje don Alfonsu dar, ovaj put dvjesta konja, i uspijeva zadobiti kraljevski oprost. Kad je Cid povratio čast, moć i bogatstvo, kralj predlaže da se njegove kćeri udaju za grofove (*infantes*) od Carrióna. Iako se čini da je Cid nesklon tomu zbog razlike u dobi i društvenom položaju, vjenčanje se obavi. Poslije, u epizodi sa Cidovim lavom koji pobjegne iz kaveza, infanti se kukavički ponašaju i javno se osramote. Tražeći potajno načina da se osvete, odlučuju se vratiti sa ženama u Carrión. Prvu noć na povratku provedu u domu bogatoga Maura Abengalbóna, Cidova prinosnog prijatelja; infanti odluče ubiti domaćina ali ih netko čuje kako se dogovaraju pa odustanu. Drugu noć provedu u šumi kod Corpesa te ujutro pošalju pratnju da nastavi put a oni se sa ženama zadrže; potom ih namrtvo istuku i ostave da bi se tako napokon osvetili Cidu. Međutim, jedan Cidov vitez nađe mlade žene i povrati ih k svijesti, te javi gospodaru što se dogodilo. Gnjevan zbog takva obrata zbivanja, Cid zahtijeva pravdu od kralja koji saziva suđenje (*cortes*) u Toledu. Naposljetku su infanti proglašeni krivima, prisiljeni su vratiti darove, miraz i protumiraz, te prihvatiti izazov na dvoboj u kojem će biti poraženi. Kad je tako osvjetlao čast, Cid dobiva ponudu da uda kćeri za knezove od Navarre i Aragóna. Spjev završava spokojnom smrću glavnoga junaka u Valenciji.

Preveo Mate MARAS

Smrt na šest načina

Mirko Ćurić: *Smrt Pétera Esterházya. Šest priča o smrti*, Đakovo, Đakovački kulturni krug, 2016.

Đakovački književnik te jedan od značajnijih recentnih hrvatskih književnika kako na stvaralačkom tako i na planu kulturno-društvenoga djelovanja (napose u odnosu na područje Slavonije, Baranje te Zapadnoga Srijema), Mirko Ćurić¹, u studenom je prošle godine objavio svoju novu zbirku priča naslovljenu *Smrt Pétera Esterházya* uz podnaslov šest priča o smrti, a kojoj, za nadati se, zaslužena recepcija čitateljskih krugova tek predstoji (čemu bi trebao pripomoći i ovaj osvrt). Kao autoru rođenom 1964. godine koji se okušao u svim trima književnim vrstama, a kojega je primijetiti primarno kao vrsnoga prozaika ovo je, uz pet objavljenih romana, tri zbirke pjesama, četiri zbirke priča, dvije knjige književnih kritika te jednu knjigu eseja dodatnom potvrdom autorove razmjerne plodnosti uz već fusnotno naznačenu paralelnu funkciju obnašatelja jedne sasvim kompleksne funkcije koja, bez daljnjega, iziskuje podosta vremena². Pa ipak, ono što je posebnim za naglasiti, a što iznimno

¹Naime, Ćurić već izvjesno vrijeme obnaša funkciju predsjednika slavonsko-baranjsko-srijemskoga ogranka Društva hrvatskih književnika, osobito važnu i osjetljivu s obzirom na aktualno, gotovo katastrofično demografsko, a posljedično i kulturološko stanje danoga prostora.

²Pri tom valja napomenuti kako se Ćurić, uz navedeno, bavi i uredničkim radom pa je tako aktualnim urednikom *Revije Đakovačkih vezova*.

potvrđuje i novoobjavljena zbirka priča, jest kako Ćurićevo pismo biva razmjerno netipičnim za aktualnu književnu proizvodnju slavonsko-baranjsko-srijemskoga književnoga prostora premda sam siguran kako se s navedenom tvrdnjom neki književni kritičari možda i ne bi mogli složiti. Kakogod, intencija ovoga osvrta i nije toliko povlačiti danu vrstu paralela koliko pozabaviti se izricanjem vrjednosnoga suda u odnosu na primarno estetski doseg knjige koja je predmetom ovoga osvrta.

Zbirka priča koja je pred nama podijeljena je, vidljivim je i iz podnaslova, na šest priča konceptijski lako uočljivo složenih na način da prvu, treću i petu priču čine kraći, dok drugu, četvrtu i šestu priču čine dulji tekstovi. Utoliko je, premda je to teško detektirati s obzirom na tematsko-sadržajni kontekst, prvu, treću i petu priču čitati dijelom i kao uvode u one parne, ospežnije te unutarstrukturno kompleksnije tekstove. Međutim, semantička je razina tekstova takva da ih je vrjednosno vrlo teško rangirati, a isto vrijedi i za sam estetski kriterij – naime, u Ćurićevo pismo nema značajnijih kvalitativnih oscilacija te je, shodno navedenom, mogućim zaključiti kako su svih šest tekstova podjednake, podcrtati je izrazito respektabilne kvalitete. Pritom je, ovako uvodničarski, istaknuti očiti trag Ćurićeva čitateljskoga iskustva vezanoga uz Borgesa i magijski realizam, napose na planu dokumentarističko-biografskih dionica teksta koji biva potvrđen onom fantastičnom, magičnom komponentom u službi nenametljivoga, a ipak vrlo snažnoga poantiranja³.

³Pripremajući se za pisanje osvrta, posve usputno, upustio sam se u kraću e-prepisku s Ćurićem spomenuvši mu Borgesa na što je isti odgovorio kako ga je rado čitao, ali kako je trag

Prva priča nosi glavni naslov istovjetan glavnom naslovu zbirke, dakle *Smrt Pétera Esterházya*, uz podnaslov *Prva priča o smrti*. Podnaslovi danih šest priča, kao jednom domišljatom varijantom numeriranja istih, pritom kategoriju smrti stavljaju u prvi plan te ju, kao univerzalnu vrijednost (ili negaciju vrijednosti), predstavljaju neraskidivom sponom tekstova koji, na strogom tematsko-sadržajnom planu, nemaju toliko međusobno jakih dodirnih točaka (izuzev, recimo, biskupa Josipa Jurja Strossmayera čija je smrt zasebno razrađena u posljednjoj, šestoj priči zbirke). Već pri prvom čitanju uvodnoga teksta lako je uočiti netom naznačenu osobinu djelomično dokumentarističkoga stila pisanja. Rečenice su jasne, stilski uredne, razmjerno jednostavne te kao takve lišene tendencioznosti kakva je ne tako rijetkom prijatnom literarnoj proizvodnji čak i nekih primjetnih imena recentne hrvatske književnosti. Premda je teško reći je li to primarnom namjerom, uvodnu je priču čitati i kao kritiku općedruštvene nezainteresiranosti za kulturno značajne događaje, osobito one čije postojanje utječe na samu hrvatsku kulturu pa nas tako autor upozna s podatkom kako su domaći mediji, povodom smrti velikana mađarske pisane riječi druge polovice dvadesetoga stoljeća, izvijestili kako je njegovo posljednje pojavljivanje u javnosti bilo pri otvaranju Sajma knjige u Budimpešti u šestom mjesecu, dakle nekih mjesec dana prije njegove smrti, a što je neprovjerenim i posve pogrešnim podatkom s obzirom da se navedeni za hrvatsku književnost također značajan Sajam odvija u mjesecu travnju⁴. Tomu je pridodati i konstataciju

njegova utjecaja, ukoliko je isti mogućim potvrditi, nenamjerne, dakle podsvjesne prirode. Dakako, ništa što se ne događa manje-više svim književnicima i što se, sasvim sigurno, događalo i Borgesu samom, pritom nemajući namjere isticati bilo kakvu kvalitativnu usporedbu samoga Borgesa te Mirka Čurića.

⁴Naime, Esterházy je umro 14. srpnja 2016., a Sajam knjige u Budimpešti, kao što je već naznačeno, odvijao se u travnju mjesecu iste godine te su Čurić i Kristijan Novak, saznajemo iz priče, bili predstavnicima hrvatske književnosti na danom Sajmu te kao takvi neposrednim svjedocima famoznoga posljednjeg javnog pojavljivanja mađarskoga velikana koji je svo-

kako, unatoč bogatom interaktivnom iskustvu, praktički nema izravnih javnoprivezovaničkih poveznica slavonsko-baranjsko-srijemskoga prostora s prostorom Mađarske, a što potvrđuje, te je itekako bitnim za istaknuti, djelomičnu prometnu izoliranost istoka Države, što pak pridonosi njegovu neupitnom propadanju⁵.

Osobito su dojmivi oni dijelovi teksta u kojima je istaknuta fascinacija nadasve iznimno dostojanstvenim, i dalje aristokratskim držanjem velikoga mađarskoga pisca koji je, reklo bi se, znao umirati ne spuštajući glavu (osim kada se, dakako, potpisuje). Dana je napomena kako čak niti to potpisivanje nije bilo strogo formalne prirode – Esterházy bi, naime, kratko porazgovarao sa svakom osobom kojoj bi potpisao knjigu. Teško se bolestan čovjek držao, reklo bi se, kao da je pred njim sve vrijeme ovoga svijeta. Za ručkom će, dalje saznajemo, autor sa svojim sugovornicima voditi raspravu o njegovoj aristokratskoj prirodi te je li ista razlogom više njegova slavljenja u književnom svijetu. Pa ipak, ironijski naglašena završnica teksta onim

jim čitateljima potpisivao *Pankreasov intimni dnevnik*, njegov način suočavanja sa skorom i neminovnom smrću, a s obzirom da je bolovao od raka gušterače koji je tada već bio, lako je zaključiti s obzirom na kronologiju, u terminalnoj fazi. Autorovo čuđenje medijskim nepoznavanjem činjenica proizlazi iz bitnosti Sajma za čitavu regionalnu književnu te kulturnu scenu, a iz čega je zaključiti kako je posrijedi prilična nezainteresiranost medija, čak i onih iz mainstreama, pa i javno-servisnih, za kulturna događanja uopće, sve u skladu s civilizacijski naglašeno regresivnim držanjem postkomunističkih, što tragičnost slike čini izraženijom, društava ovoga dijela Europe. Onih, dakle, kojima nikako da dozlogrdi tranzicija, napose ona duhovna.

⁵Nužnom je istaknuti digresiju: potpisnik je ovih redaka, razmjerno nedavno, trebao gostovati kao hrvatski književnik u Pečuha, a u sklopu aktivnosti hrvatske nacionalne manjine na danomu prostoru. Stvari su se zakomplicirale nakon što je utvrđeno kako ne postoji niti jedna izravna javnoprivezovnička veza između regionalnih središta toga prostora, Pečuha i Osijeka, centara koji su nadasve kulturološki međusobno gravitirali, a što je bitnim spomenuti, kada se već ne spominje na nekim važnijim mjestima, makar ovdje, fusnotno, u okviru jednoga primarno književno-kritičarskoga osvrtu.

je što je posebno dopadljivo te vrijedno pohvale: autor ističe žaljenje što nije uhvatio trenutak za druženje s Esterházyem, za pritom kakvu zajedničku fotografiju, a sve ne bi li, barem u šali, nekim kasnijim sugovornicima pričao kako je jedan od najznačajnijih pisaca druge polovice dvadesetoga stoljeća bio njegov prijatelj, njegov intimus, njegova, ovdje je također našaliti se, bolesna gušterača. Poantiranje usmjereno prokazivanju licemjernoga držanja konzumentskoga dijela kulturne scene time je, valja istaknuti, u potpunosti uspjelo.

Naslov je druge priče *Smrt Vjere Biller* uz podnaslov *Druga priča o smrti*, a govori o životu, djelu te tragičnoj smrti međunarodno afirmirane avangardne umjetnice o kojoj se, uzgred budi rečeno, unutar ovdašnjih kulturnih krugova ni danas ne govori uz dostatno poznavanje njezina rada. Motiv je, dakle, sudbina davno umrle slikarice rođene 1903. godine u Đakovu, autorovu rodnom gradu, Židovke ubijene na samom početku holokausta 1940. godine i to na osobito okrutan način koji je također, premda natuknički, iznesen dokumentarističkom uvjerljivošću, što samu priču čini vjerojatno i najpotresnijom u čitavoj zbirci, a k tomu i vrijednom posebne pozornosti s obzirom na izrazito polemičke tonove skupina današnjega društva u odnosu na pitanja danoga razdoblja hrvatske, europske te svjetske povijesti dvadesetoga stoljeća⁶. U

⁶Iz priče, naime, doznajemo kako je Vjera Biller, kao Židovka i nepoćudna autorica, 1932. godine, uslijed rastućega nacizma u Njemačkoj, Austriji, ali i šire, prvo završila u duševnoj bolnici s dijagnozom shizofrenije da bi, nakon što je bila podvrgnuta medicinskim pokusima u sklopu nacističkoga programa T 4 koji se bavio eksperimentiranjem nad ljudima, 1940. godine bila ubijena u sklopu programa eutanazije duševnih bolesnika i invalida karbonskim monoksidom u jednom od eutanazijskih centara koji su u sklopu Trećega Reicha djelovali. Osim toga, kao jednoj od okupljenica oko avangardnoga časopisa *der Sturm* koji je snažno utjecao i na hrvatske avangardne tendencije (čak i na planu časopisne prakse, a pri čemu je dovoljno prisjetiti se Šimićevih časopisnih projekata) Režim je izrekao svojevrstnu neformalnu osudu proglašivši umjetnost vezanom uz dani časopis *degeneriranom*. Nije zgorega usputno posegnuti za digresijom te podvući kako umjetnost možda i nije moguće

prvom dijelu priče subjekt iste putuje vlakom za Beograd, a u namjeri da se susretne s tamošnjom povjesničarkom umjetnosti Irinom Subotić koja se istom javila putem elektroničke pošte pročitavši njegovu ranije napisanu priču o Vjeri Biller. Ona, kao velika poznavateljica života i djela avangardne slikarice, biva oduševljenom tom pričom te izražava želju za susretom. Uz to mu je pripremila i primjerak kataloga s nekim njezinim radovima pronađenim u ostavštini osnivača i ključne figure avangardnoga pokreta *Zenit* Ljubomira Micića⁷ zbog čega je njegov odlazak u Beograd i predstojeći susret s Irinom nešto što ga je veselilo. No, kroz razmišljanja o smrti Vjere Biller paralelno se javljaju i razmišljanja o njegovu zdravstvenom stanju (sumnja na tumor te iščekivanje telefonskoga poziva njegova liječnika koji bi mu trebao priopćiti rezultate pregleda) što priči daje prihvatljivu natruhu nenametljive filozofičnosti.

Drugi dio ovoga teksta predstavlja svojevrstnu priču u priči koju je autor spomenutoj povjesničarki umjetnosti svojedobno poslao putem elektroničke pošte, a koja je iznimno dokumentarističko-biografskoga

ubiti, ali ju je iznimno lako osuditi, koliko god takav sud besmislen bio. U odnosu na slobodnu misao, nerijetko, režimska je opravdanost kao takva posve besmislenom te to, čak i pri ovakvim osvrtima, valja uvijek iznova isticati.

⁷Utjecaj je Ljubomira Micića na avangardne tendencije u hrvatskoj umjetnosti, pa i književnosti samoj, bitan. Čak štoviše, Micićevu literarnu akciju dio hrvatskih teoretičara i povjesničara književnosti dijelom pripisuju i hrvatskoj književnoj baštini. Primjera radi, pozvati se na Milanjine osvrtne u odnosu na ekspresionizam u hrvatskoj književnosti kao i na dvosveščano ukoričenje Gorana Rema s temom intermedijalnosti u hrvatskoj književnosti kao primarnom (*Koreografija teksta 1 i 2*). I ovdje je bitnim dodati kratku digresiju – stav je, naime, potpisnika ovih redaka kako se o Miciću danas ne govori s dostatnom spremnošću u prvom redu zbog njegovih političkih stavova koje se, donekle, može tumačiti snažno proturječnima hrvatskim nacionalnim interesima. Potpisniku ovih redaka, pak, nije odveć poznato koji su razlozi književnoteorijske marginalizacije vinkovačkoga počinitelja pjesničkih dadaističkih napora Dragana Aleksića, a kojega se također dotiču i Milanja i Rem, kao, vrijedno je spomena, i Branimir Donat.

karaktera⁸. U priči je dana i poveznica na prve koncentracijske logore, one namijenjene Burima na jugu Afrike početkom dvadesetoga stoljeća što je, ružno je reći zgodno, povezano s Đakovom 1903. odnosno mjestom i trenutkom Vjerina rođenja. Pritom doznajemo kako su Židovi u Đakovo došli sredinom devetnaestoga stoljeća i to mahom iz Mađarske, Slovačke i Moravske. Saznajemo i kako se o njezinoj obitelji razmjerno malo zna stoga što su se Billeri, u odnosu na ostale židovske obitelji, kratko zadržali u Đakovu. S njezinih devet godina, naime, obitelj seli u Budimpeštu te će ta selidba možebitno biti i presudna za njezinu kasniju umjetničku afirmaciju. Vjera tako izlaže već sa šesnaest godina, a onaj dio ondašnje likovne kritike sklon avangardnim tendencijama biva oduševljen njezinim talentom⁹. Kasnije postaje jednom od okupljenika oko časopisa *der Sturm* izlažući i u istoimenoj galeriji adresiranoj na Berlin zajedno s nizom velikana europske i svjetske avangarde poput Kleeja, Kokoschke, Picassa ili Kandinskog. Seli u Opatiju. Upoznaje se s Micićem čijim posredstvom, zajedno s Kandinskim, izlaže u Beogradu gdje ostavlja značajan trag. Kasnije završava u Beču nakon čega slijedi, kako je već napomenuto, užasno finale njezina života. U tom dijelu priče, sasvim zgodno, autor ističe kako su joj roditelji dodijelili staro hrvatsko ime kao izraz povjerenja u integraciju s većinskim narodom (ne zvuči li ova misao svevremenski!), a svakako valja primijetiti i način na koji subjekt priče zamišlja Vjeru u fizičkom pogledu, daka-ko, u nedostatku detaljnijih informacija vezanih uz dani aspekt njezine svojevremene egzistencije, a koji, naglašeno neoromantičarskoga predznaka, u odnosu na dokumentaristički kontekst uspostavlja estetski visokoosjetljivi balans¹⁰. Ona,

⁸Zasebno je objavljena u Ćurićevoj priči *Braća u nevolji* 2012. godine.

⁹Da je tomu tako moglo bi se zaključiti i iz saznanja kako je Mađari svojataju kao svoju umjetnicu što nama, gotovo tradicionalno sklonima zaboravu, očito ne predstavlja problem.

¹⁰*Naša Vjera prijateljuje s velikanima! Ne znamo kako izgleda, ali vjerujem kako je bila lijepa: muškarci, napose slavni, rado se druže s lijepim ženama. Lude su dvadesete, vjerujem kako je moderno odjevena, ima bubi frizuru, kao ženski likovi na njenim*

dakle, završava na već spomenuti način, a uz jezivu informaciju kako je njezino ime i prezime moguće naći na popisu koji glasi *List of persons murdered by german medical doctors between 1939. and 1945.*¹¹ autor se takoreći retorički pita bi li prošla drugačije da je s obitelji ostala u Đakovu – retorički, naime, stoga što je u Đakovu, za vrijeme NDH, postojao ženski logor te taj zaključak, iako istim priča ne završava, predstavlja izravnu poveznicu na tekst *Kolbova lista*, treću priču iz same zbirke. Ujedno, završnicu je danoga dijela priče između redaka čitati i kao strah od mogućega ponavljanja takvoga scenarija s obzirom na ideju cikličnosti povijesti odnosno vremena. Pritom slijedi efektna sintagmatska igra – *ostaje Vjera* – s naglaskom na iracionalnost oslonca za kojim poseže kako subjekt tako i društvo u cijelosti.

Treći se dio priče temelji na dijelu elektroničke prepiske koji se odnosi na odgovor Irine Subotić iz kojega subjekt doznaje potankosti vezane uz Vjerinu smrt (a o čemu je nešto ranije već pisano). Pritom, na temelju informacija kojim raspolaže, dodaje kako je njezin materinski jezik bio hrvatski te se pita je li, odlazeći u smrt, duh svoje majke zazivao upravo jezikom kojim je prvi put progovorila. Bitnim je istaknuti kako je autor, unatoč opasnosti od patetike i banalizacije, stilskom pribranošću zadržao kvalitativno visoko postavljenu letvicu te nije došlo do oscilacije kakva je pri tako radikalnom kontrastiranju stilova možebitnom. U četvrtom, pak, dijelu priče opisan je njegov susret s Irinom te njezinim suprugom, uz opuštenjački opis proljetnoga ugođaja Beograda, te razgovor koji je vođen o

sačuvanim linorezima, vozi se u kabrioletu s maramom oko vrata koja leprša na vjetru, voli jazz, obožava plesati do jutra, opija se životom i šampanjcem. Vjerujem da je sretna, da se često i lako zaljubljuje, da muškarci luduju za njom, oćarani njenim talentom i ljepotom... (str. 20).

¹¹Lista je ovako navedena, doznao sam iz prepiske s Ćurićem, na temelju sugestije Irine Subotić kao, prema njegovoj tvrdnji, vjerojatno najbolje poznavateljice života i djela Vjere Biller uopće. Ovo je bitno spomenuti s obzirom da se na stranicama Memorijalnoga centra žrtava holokausta u Sjedinjenim Državama govori o listi spomenutih žrtava, ali u razdoblju od 1939. pa sve do 1948. godine (www.ushmm.org., 03. 03. 2017.).

Vjeri Biller. Pritom kao jedino oružje ludilu poput totalitarističkih izama čijom je i Vjera bila žrtvom subjekt vidi suosjećanje, a na povratku kući, nakon telefonskoga poziva pri kojem mu njegov liječnik kaže kako su nalazi u redu, doživljava relaksaciju što je, pak, autorski izvedeno iznimno upečatljivom završnicom priče čija je semantostilska dimenzija primjetno katarzične, a ipak i dalje nenametljive prirode.¹² Priča o Vjeri Biller jednom je od dviju priča koje se dotiču mučne tematike holokausta, pri čemu jednostavna, prohodna naracija pomaže pri realizaciji dojmovnoga efekta danoga pojma kao činjeničnoga, nadasve ponovljivoga, pa je tu i priču koja predstoji čitati ujedno i kao nenametljiva, ali i neskrivena autorska upozorenja – doduše, u vremenu razvidnoga pada čitateljskih navika, poglavito na ovim prostorima, logično dvojbene djelotvornosti.

Treća priča naslovljena je, kako je prethodno natuknuto, *Kolbova lista*¹³ uz podnaslov *Treća priča o smrti*, tematski se, kroz užas holokausta, oslanja o prethodnu priču, s tom razlikom što je u drugoj priči Vjera Biller, kao središnja točka razmatranja, putujući svijetom „nabasala“ na holokaust dok se u trećoj priči holokaust, ali i postratovski nikada od kraja ispričani užas, pojavljuju u samom Đakovu kao ishodištu svih šest priča. Dakako, već je spomenuta autorska sumnja u drugačiji rasplet po život same Vjere Biller u alternativnoj stvarno-

¹² *Napustio sam Beograd obasjan popodnevnim suncem. Bio je manje stran i manje tuđ. Negdje kod Srijemske Mitrovice zazvonio je telefon. Doktor javlja: „Sve je u redu. Zdrav si... nije ništa opasno.“ Nesvjesno sam se počeo smijeti. Izvukli su me iz reda. Još nije kucnuo moj čas. Sve ima svoje vrijeme, rekao je Propovjednik: „Ne dobivaju trku hitri, ni boj hrabri; nema kruha za mudraca, ni bogatstva za razumne, ni milosti za učene, jer vrijeme i kob sve ih dostiže.“ Pa ipak, nismo bez nade. Jer ništa se ne gubi. I to što smo se našli jednog travanjskog dana i što nas je povezala jedna napaćena duša, mora nešto značiti... (str. 27).*

¹³ Valja naglasiti kako je navedena priča objavljena i u Zborniku književnih te esejističkih radova članova Društva hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemskoga, 2015. godine, a u sklopu Đakovačkih susreta književnih kritičara te uspješne suradnje Ogranaka s đakovačkim ogranakom Matice hrvatske.

sti prema kojoj bi njezina obitelj ostala u Đakovu, a što je trećom pričom potvrđeno. Ona nam, naime, govori kako je u Đakovu u razdoblju od 05. prosinca 1941. do 15. srpnja 1942. u sklopu napuštenoga mli-*na Cereale* Đakovačke biskupije djelovao ženski logor kroz koji je prošlo oko dvije tisuće žena i djevojčica uglavnom židovske i srpske nacionalnosti, od čega ih je oko šest stotina skončalo. Sama priča počinje misliti kako su sretni gradovi oni koji nisu imali logor te kako Đakovo, samim tim, ne pripada toj kategoriji gradova dok je logor ocijenjen kao mjesto bezuvjetnoga te potpunoga gubitka čovjekova dostojanstva. *Kolbova lista*, idejno osmišljena kao neka vrsta đakovačke Schindlerove liste, temelji se na povijesnim činjenicama vezanim uz život i djelo ondašnjega đakovačkoga grobara Stjepana Kolba, Nijemca podrijetlom, s tom razlikom što njegova lista, za razliku od one Schindlerove, jest listom mrtvih. No, ta lista utoliko ne gubi na značaju, naprotiv: ona daje nadu u obnovu narušene ljudskosti društva kojemu je Kolb pripadao, a koje je u danim okolnostima bilo grubo narušeno. Stjepan je Kolb, na svoj vlastiti rizik, a protivno nuputcima nadređenih, radio popise umrlih u navedenom logoru, te ih je umatao i pokapao na grobna mjesta koja je pritom numerirao kako se žrtvama ne bi izgubio trag odnosno kako bi im bilo moguće, u budućnosti, neupitno utvrditi posljednje počivalište. Kolbova ljudskost, međutim, njemu samom nije bila od koristi kada je, po svršetku Drugoga svjetskog rata na prostoru ondašnje države, uslijedio komunistički progon Folksdojčera – tako je krajem te kobne 1945. godine Kolb i sam preminuo od posljedica tortura koje su ga zadesile, a na što ne slijedi donekle očekivano autorsko, slobodno je reći, oplakivanje nesretnoga protagonista ove priče. Umjesto navedenoga imamo vrlo trezvenu i vrlo efektanu konstataciju kako bi svijet bio bolje mjesto ukoliko bi naprosto svatko radio svoj posao. Kolb je, kaže autor, jednostavno radio ono što mu je dano, radio je svoj posao i time svijet koji ga okružuje učinio barem malo boljim. Pritom je ujedno spomenuto i prilično prešućivanje iznimne hrabrosti i nedvojbene ljudskosti toga, uvjetno rečeno, maloga čovjeka o čijem bi djelu, dodati je, u nekoj

amerikaniziranoj sredini jamačno bio snimljen film, ništa manje dramatičan i ništa manje u svoj svojoj boli, a u odnosu na budućnost optimističan od filma o Schindleru, jednom od rijetkih koji u trenucima zla vlastitu ljudskost ne podvrgava kompromisima već sve svoje kompromise stavlja u službu očuvanja ljudskosti.

Slijedi potom tekst naslovljen *Božić Vjekoslava Karasa* s podnaslovnim dodatkom *Peta priča o smrti* koja govori o egzistenciji protkanoj općedruštvenim nerazumijevanjem u odnosu na jednoga od, stav je većine suvremenih povjesničara umjetnosti, začetnika modernoga slikarstva u Hrvatskoj koji će, saznajemo kroz priču, u jednom trenutku doći i u Đakovo na poziv biskupa Josipa Jurja Strossmayera ne bi li radio na oslikavanju unutrašnjosti katedrale odnosno biskupskoga dvora. Po principu koji je osobito viđen u drugoj priči primjetnom je dominacija biografskih elemenata u rasponu od takoreći umjetnikova rođenja do tragične smrti¹⁴. Karasa, sina nižega srednjeg sloja, kao vrlo mladoga prepoznaje ondašnji karlovački intelektualac Franjo Koss koji s oduševljenjem za Danicu Ilirsku piše o Karasovu neizrecivom talentu te koristi svoj utjecaj u društvu kako bi se izborio za financiranje Karasova školovanja u inozemstvu. Karas tako odlazi u Italiju gdje, međutim, ne završava škole na koje je poslan te, na veliko razočaranje društva koje je u njega polagalo ogromne

¹⁴Vjekoslav je Karas, dakle, jednim od začetnika modernoga slikarstva u hrvatskoj umjetnosti, a dio ga je suvremenika nazivao *prvim ilirskim slikarom*, osobom od koje se očekivalo da u jednom trenutku, na području slikarstva, bude svojevrsnim predvodnikom slikarskih stremljenja vezanih uz sam ilirski pokret. Rođen je u Karlovcu 1821. gdje je i umro. Preciznije, slomljen turobnim životom te brojnim po njega negativnim raspletima samih životnih situacija počinio je samoubojstvo skočivši u rijeku Koranu. Problem je Vjekoslava Karasa primarno bio taj što njegovo shvaćanje umjetnosti nije bilo sukladno očekivanjima društva koje je u njega polagalo velike nade, a koje je slikarstvo ilirskoga pokreta, u duhu nacionalnoga buđenja, tumačilo grandioznim zahvatima kakvi su bili u dijametralnoj suprotnosti u odnosu na Karasovu nenametljivu likovnost lišenu ikakve epske siline.

nade, dolazi u Hrvatsku boreći se s izrazitom materijalnom oskudicom: ovdje je posebno napomenuti kako je njegovo preživljavanje, pokušaji prodaje klišeiziranih slika po narudžbi, uzme li se u obzir umjetnikova percepcija, nešto što je tumačiti kao djelatnost lišenu dostojanstva povezanu, prije svega, s pukom milostinjom društva, a što je autor priče stilski pribranim, čistim te semantički iznimno jakim rečenicama izvrsno detektirao.¹⁵ Novu mu šansu, pak, pruža Ivan Kukuljević Sakcinski koji ga šalje, a pritom je napomenuti kako se autor oslanja na zapise Ive Andrića, u Bosnu, u Sarajevo, gdje je imao portretirati Omar pašu Latasa i njegovu obitelj. Uz Andrića autor se poziva i na Grgu Martića te tako navodi kako je tamo zarađivao i više nego solidno no njegova priroda sklona likovnosti kao sredstvu intimizacije, ali i jedna od brojnih nesretnih ljubavi pridonijele su novu umjetnikovu sunovratu. Sve vrijeme primjetnim je kako Čurić ne pokazuje onu vrstu empatije prema Karasu kakvu je pokazivao prema, primjerice, Vjeri Biller. Suzdržava se izricanja osude, ali jednako tako ne staje mu eksplicitno u obranu što ovu priču, dokumentaristički-biografski gledano, čini vjerojatno najčistijom u čitavoj zbirci.

U završnom dijelu priče saznajemo, i tu se iznova javlja Đakovo kao poveznica na razini rukopisne cjeline, kako je biskup Strossmayer, što je i ranije naznačeno, pozvao Karasa ne bi li ga angažirao na poslovima oslikavanja biskupskoga dvora te unutrašnjosti katedrale. Karas, međutim, nije vjerovao u Strossmayerovu viziju kulturnoga uzdizanja jedne posve zaostale provincije te je, moglo bi se reći, Strossmayerovoj ponudi pristupio pomalo šarlatanski. Usput je, pod teretom vlastite beznađem opterećene prirode, u Đakovo pokušao izvršiti samoubojstvo te je to bila kap koja je za biskupa Strossmayera preli-la čašu – on ga, ne želeći skandal, otpušta

¹⁵*Njegov talent nije iščeknuo, još je znao stvoriti zanimljivu i vrijednu sliku, ali horizonti očekivanja oko njega su se promijenili. Sve što uradi nije dovoljno dobro, on zauvijek ostaje propali slikar, čovjek koji je iznevjerio očekivanja. Kad mu dajesh posla, da te portretira ili naslika neku kompoziciju, ti ne angažiraš velikog majstora već pomažesh posrnutom čovjeku, dajesh mu, zapravo, milostinju.*, (str. 43).

s dogovorenih poslova te se Karas vraća u rodni Karlovac gdje naposljetku, kako je i fusnotno naznačeno, skače u Koranu te se ubija. Autor pritom izvještava, i dalje vrlo hladnim stilom, kako sumještani prema Karasu pritom nisu osjećali niti najmanje žaljenje smatrajući ga čovjekom kojem je u životu pruženo previše prilika da bi se za takav ishod moglo krivim smatrati ikoga osim njega samog. Završnica priče u duhu magijskog realizma, pak, temelji se na jednoj staroj narodnoj đakovačkoj bajci kao ilustraciji Karasova (i ne samo njegova) pada, a uz konačnu konstataciju kako je priča o Karasu često pričana priča o čovjeku koji se nije mogao nositi s očekivanjima okoline¹⁶. Efekt u nekoliko rečenica sažete bajke ubačene u jedno gotovo posve dokumentarističko pismo začudan je i svakako estetski djelotvoran dok kvaliteti priče pridonosi i autorska suzdržanost u odnosu na možebitno nametanje zaključaka vezanih uz prirodu opisane sudbine. Naime, takav pretencioznosti lišen tekst nedvosmisleno potiče na ponovljeno gusto čitanje kao i na traženje dodatnih informacija vezanih uz život i djelo, kako je rečeno, jednoga od začetnika modernoga slikarstva u hrvatskoj umjetnosti čija je prva polovica devetnaestog stoljeća, uzme li se samo slikarstvo u obzir, bila tmurna te kvalitativno oskudna, svakako na distanci u odnosu na tendencije ondašnjih zapadnoeuropskih umjetničkih krugova tada već značajno otvorenih posve novim estetskim iskustvima.

U petom tekstu zbirke pod nazivom *Adela mea, ora pro me*, a uz podnaslovni zapis *Peta priča o smrti*, već na samom otvaranju, vidljivom je parafraza Barthesove teze o smrti autora, ovdje primarno transmedijalno transferirane u okvire semantike medija metalikovnosti¹⁷. Uvod-

¹⁶ *On nije bio Omer paša, ni Strossmayer, koji su se znali uzdići iako su bili skromna podrijetla, i još su se više znali nositi s vlastitim uzdignućem. Za to je potrebno nešto više od oštra oka i vještih ruku.*, (str. 50).

¹⁷ *Gotovo je. Slika, velika i sjajna, prestaje biti samo tova. Ljudi je omjeraju, procjenjuju, nalaze joj vrline i mane. Detalje koje si pomno ugrađivao, i koji ti znače više od cjeline, sada nitko ne primjećuje (...). A ti si ovdje ostavio dušu, ti si godinama proživljavao svaku figuru, svaki zaku-tak ovih velikih kompozicija.*, (str. 54)

ni dio priče otvara prostor kratkom osvrtu na đakovačku epizodu njemačkoga slikara Alexandra Maximilliana Seitz (1811. – 1888.) koji je, zajedno sa sinom Ludovicom (1844. – 1908.), prema naredbi biskupa Strossmayera oslikao veći dio unutrašnjosti đakovačke katedrale. Pismo je i ove priče pritom primarno biografsko-dokumentarističkoga predznaka, ali s izraženim naglaskom na detalju slike *Krunjenje Bogorodice*, Seitzove, dakako, a zbog činjenice da je isti vezan uz smrt njegove neprežaljene supruge Adele – naime, na Bogodoričinoj je haljini, razmjerno nezamjetno, upisano *Adela mea, ora pro me!*¹⁸ Kao podsjetnik upućenijih na silnu ljubav koju je umjetnik osjećao prema svojoj supruzi koja je, pak, umrla upravo u vrijeme dok je Seitz radio na oslikavanju unutrašnjosti katedrale. Dakako da i ovdje doznajemo ponešto o protagonistu priče, poglavito o njegovim rimskim danima kao i o audijenciji kod tadašnjega Pape Lava XIII. koji nije skrivao oduševljenje poslom obavljenim u Đakovu. Adela odnosno Adelheide umire 1879. godine, dakle, za vrijeme njegova đakovanja, a nastavak priče donosi ponešto o Seitzovoj težnji povezivanju različitih kultura što će mu se, kasnije doznajemo, činiti posve uzaludnim. Na jednom se mjestu, shodno njegovu zanimanju za različite kulture, religije te filozofska iskustva, neizravno dotiče i suodnosa istočnih filozofskih promišljanja kombiniranih s nešto tradicionalnijim, ovdajšnjim, reklo bi se, utješnim zaključcima¹⁹.

Završni tekst zbirke nosi naziv *Smrt posljednjeg hrvatskog kralja*²⁰ uz podnaslov *Šesta priča o smrti*, a govori o posljednjim mjesecima života biskupa Josipa Jurja Stro-

¹⁸ *Adela moja, moli za mene!*

¹⁹ *Bilo bi lijepo, Sveti Oče, kada bi svatko od nas mogao izabrati hoće li se roditi, živjeti i umrijeti na ovoj Zemlji. A onda se sjetio svoje Adele. Da se nije rodio nikada je ne bi upoznao, nikada ne bi doživio zanos i ljepotu prvih godina ljubavi, udobnost i smirenje zrelih godina s Adelom. Nikada ne bi doživio nadzemaljsku sreću kao kod rođenja sina Ludovica... Nikada ne bi oslikao đakovačku katedralu...*, (str. 57).

²⁰ Iz priče pritom razaznajemo i semantičku logiku naslova – naime, *posljednjim hrvatskim kraljem* biskupa Strossmayera, povodom njegove smrti, nekrološki je proglasio Antun Gustav Matoš.

ssmayera, jedne od središnjih figura, kako je ranije napomenuto, rukopisne cjeline. Odabir je teme, dojam je, logičan i očekivan. No ono što možda nije u prvi mah toliko očekivano jest način na koji su posljednji mjeseci biskupova života opisani. Naime, posve je jasna prosvjetiteljska, kulturna i kulturološka uloga biskupa Strossmayera, kako za sredinu u kojoj je djelovao, tako i za cjelokupni hrvatski korpus, uz ostalo njegovim djelovanjem, podvrgnut procesu nacionalnoga osviještenja. Autor, sukladno poetici zbirke, naglasak stavlja na smrti samoj, na posljednjim biskupovim trenucima, a kako je realnost umiranja lišena metapoetskih karakteristika ili epske siline, razumjeti je, pristup je temi jednako stilski pribiran, uredan, lišen ikakvih natruha preveličavanja, sukladno, dakle, estetskim odrednicama rukopisa u cijelosti. Unatoč tomu, valja istaknuti spomen na biskupov veliki jubilej – pedeset godina stolovanja u Đakovu, čijim je povodom animirana cjelokupna domaća javnost s ciljem dostojnoga obilježavanja jednoga tako svečanog trenutka u čast čovjeku kozmopolitskih nazora zahvaljujući čijem je djelovanju, uz ostale, hrvatsko nacionalno biće, nanovo uhvatilo korak s civilizacijskom progresivnošću ondašnjega Zapada²¹. Također, autor ne propušta spomenuti kako je taj jubilejski prelazak u novo stoljeće svojevrsan kraj biskupa Strossmayera kao čovjeka koji svojim likom i djelom pripada devetnaestom stoljeću²², a od kojega je u posljednjim

²¹ Iz *Đakova oglašuju cijelom svijetu da se dostojno proslavi ovaj jubilej* „Dan je to znamenit za našu biskupiju, za hrvatski narod, za slavenski svijet: dan koji pobuđuje pažnju cijele civilizirane Europe“, zapisano je u proglasu odbora za obilježavanje ovoga jubileja. Nižu se velike riječi: sve što smo postigli na polju kulture i prosvjete „to je njegova zasluga, njegov dar“, on je (s njemačkim prezimenom) „sinteza slavenske duše“, on je čovjek koji se „broji među prve ljude Europe.“ (str. 61)

²² *Hrvatska budućnost, u ozračju proslave Strossmayerovog jubileja, izgledala je, ako ne puna blistavih nada, ono barem ugodno izvjesna pred stoljećem konačnog napretka i mira koje je sjalo pod prvim električnim svjetlima, pred stoljećem koje su suzili i skratili motori i letjelice što su ih umni ljudi užurbano otkrivali i usavršavali.*“ (str. 62). Dakako, ne treba posebno niti isticati autorsku rezigniranost s obzirom na diskrepan-

godinama života ostala tek intelektualna sjenka za koju je valjalo skrbiti danonoćno.

Drugi je dio priče tako fokusiran na dokumentarističke zapise biskupovih posljednjih ovezemaljskih trenutaka, ali prema brošuri (suprotno zadanim monografskim nacrtima) njegova bivšega ceremonijara Matije Vidinovića *Život zadnjih šest mjeseci i zadnji časovi biskupa Josipa Jurja Strossmayera*, pri čemu autor ističe kako je u ruci držao jedanaesto izdanje dane brošure otisnuto 1905. godine u zavidnoj nakladi od deset tisuća primjeraka, što samo pobuđuje interes naroda za onim nešto intimnijim detaljima iz života jedne slavne osobe koja je, k tomu, i njihovim suvremenikom – autor pritom ne propušta povući usporedbu s današnjim žutim tiskom ili, recimo, reality-show programskim sadržajima stvarnosnoga predznaka čija se marketinška isplativost temelji na stalnoj potrebi za zadovoljenjem širokodruštvene znatiželje te zaokupljenošću nečim što je tumačiti, uz ostalo, i kao trač (a uz dodatak kako „žrtvama trača“ bivaju i velikani, često idolizirani, javnoga života u čiju se apsolutnu izvrsnost, unutar službenih priopćajnih kanala, nipošto ne sumnja)²³. Knjiga, dakle, predstavlja biskupa Strossmayera sa svim manama te je kao takva izrasla u općepozeljnu literaturnu jedinicu²⁴. Nadalje, Čurić govori i

ciju koju je, u odnosu na očekivanja s prijelaza stoljeća, izazvalo događanje stoljeća sa svim svojim do tada na razini čovječanstva nezabilježnim tragedijama.

²³ Širokodruštveni slojevi nipošto glasno ne artikuliraju bilo kakav vid skepse u odnosu na biskupove javne zasluge, no njihovo je zanimanje za prikaz Strossmayera kao čangrizavoga starca, s obzirom na svu silu rasprodanih primjeraka brošure, a pored konvencionalnih monografija u kojima nema mjesta šaputanjima, i to ne samo zbog ekonomske prirode vezane uz nabavku materijala, unutar četiriju zidova središnjim pitanjem raščlambi biskupova života i djela. Što, pak, svjedoči određenim kontinuitetima na planu čovjekove prirode netaknutim stoljećima te znanstveno-umjetničkim spoznajama koje uz dana stoljeća nedvosmisleno dolaze na vidjelo.

²⁴ *Ovdje nije pred nama dostojanstveni velikan, biskup i kralj svoga naroda, čiju smrt sa zebnjom svi očekuju jer su svjesni da s njim odlazi i jedna epoha napretka i sigurnosti. Strossmayer je opisan*

o samom Vidinoviću koji je 1904. godine poslan u Đakovo kako bi, prema službenoj dužnosti, danonoćno bdio nad psihofizički onemoćalim biskupom, a pri čemu bi biskupa usrećio obično onda kada bi mu čitao ulomke iz službene Pavić-Cepelićeve monografije iz čega autor izvlači zaključak kako je u to vrijeme biskup, za razliku od prijašnjih godina stolovanja, prestao misliti na budućnost. Drugim riječima, iščekivanje je smrti, autorska je sugestija, započelo s godinom biskupova jubileja odnosno na prijelazu stoljeća.

U trećem dijelu priče spominje se i posljednji vitalistički biskupov javni istup koji se, prema Vidinoviću, zbilo na proslavi biskupova imendana 19. ožujka 1905. godine. 31. ožujka umalo umire, 2. travnja stanje mu se ponovno pogoršava, a konačni se kraj zbiva u poslijepodnevnim satima dana 8. travnja 1905. godine, uz razmjerno detaljan opis svega što se u tim trenucima događalo oko biskupove smrtnne postelje. Valja naglasiti, a što ionako turobnu atmosferu čini još težom, izrazito dokumentaristički opis tih doista posljednjih biskupovih trenutaka, bez i najmanje potrebe za stilskim pojačivačima koji bi priču jamačno izložili opasnosti od banalizacije²⁵.

Naglasak je, međutim, samoga finala priče na dostojanstvu naroda koju je kao ultimativnu vrijednost biskup ostavio svom stadi, a što je postigao kulturnim uzdizanjem istoga te približavanjem naroda tekovinama moderne civilizacije kruga zapadne provenijencije. U to slijedi i vrlo domišljata, u duhu magijskoga realizma,

kao čangrizavi i tvrdoglavi starac koji se navečer zaključava u sobu, opsesivno pere zube, čita gomile novina, fanatično se drži dnevnoga rasporeda, malo-pomalo prestaje komunicirati s okolinom i živi u svojem staračkom svijetu u kojem ga se može ganuti samo kad mu se čita knjiga o njemu samom., (str. 66).

²⁵ Vani je bilo hladno i od jutra je padala kiša. Sve je bilo tmurno i tužno: osjećao se posvuda dodir smrti. Vidinović je pomno opisao zadnje sekunde biskupova života. Nakon što je prestala osjećati biskupov puls „časna Marina je rekla: 'Sad!' Časna majka mu je stavila u ruke svijetlu, a ja sam zavapio po dijecezanskom obredniku: 'Isuse! Isuse! Isuse! U Tvoje ruke Gospode, preporučam dušu svoju! U to je u ¼ 4 sata po podne izdahnulo...“ (str. 73).

ispisana usporedna mini-priča o usponu kralja Davida, a sukladno Matoševoj ocjeni Strossmayera kao posljednjega hrvatskog kralja. Pa ipak, usprkos Strossmayerovoj ostavštini autorov je zaključak pesimističan: *Onoga dana kada je umro, dok su zvonila hrvatska zvana od najmanjeg do najvećega što je ikada izliveno, i dok je snijeg zasipao đakovačke ulice, svatko je u srcu znao: umro je hrvatski kralj. Posljednji obzorje, osjećamo da nema svjetla. Lampa se ugasila. Nestalo je stupa vodioca...“* *Stiglo je novo vrijeme, onakvo kakvo smo zaslužili.*, (podcrtao F. N.).

Po završetku priče slijedi vrlo kratki pogovor autora koji pritom daje naznačiti kako su ispričane priče o smrti danih junaka ujedno i pričama o smrti svakoga od nas, također pribrano, zbog čega je iznimno bitnim osvrnuti se i na nepunu karticu efektanoga pogovornog teksta.

Zaključno, novoobjavljena zbirka priča *Smrt Pétera Esterházya*, pisana dokumentarističko-biografskim stilom, a uz vrlo čiste, uredne, jasne i ne odveć duge rečenice, prohodnoga teksta dakle, uz dodirne točke s poetikom magijskoga realizma, vrijednim je štivom koje apsolutno premašuje zainteresiranost za postmodernističko slavensko literarno pismo. Ne treba smetnuti s uma niti to kako je, shodno dokumentarističkoj prirodi teksta, zbirka svojevrsnom riznicom zanimljivih informacija o životima šestero stvarnih ličnosti, a uz osobiti naglasak na život i djelo, kako je ranije napisano, Vjere Biller čiji umjetnički značaj nedvosmisleno premašuje recepcijske dosege društva u odnosu na njezin rad. Isto tako, a u kontekstu određenih zabrinjavajućih negativno izmičkih revitalizacijskih nastojanja, priča o Biller, kao i priča o Kolbu, ima potaknuti snažno moralno preispitivanje uz, dakako, pitanje koje je rezignirano postaviti: Što, naime, s onom apsolutnom većinom koja nikada ili gotovo nikada ne čita? Naime, upravo je čitanje možebitno učinkovitim mehanizmom obrane od manipulativna djelovanja različitih interesnih struktura koje svoju šansu vide u dugotrajnim egzistencijalno nesigurnim vremenima, a čemu nas, baš kao i u ovim pričama, podučava povijest, napose ona dvadesetoga stoljeća koja je, uz ostalo, iznjedrila dvije zasigurno

najužasnije pojave koju ljudski rod pamti – *nacizam/fasizam* i *komunizam*. U danom kontekstu, bez obzira što se pritom može govoriti o nepotrebnoj te književno-kritičarski irelevantnoj digresiji, radikalizacija društvene bipolarnosti, uz nešto pomniji uvid, čini se potencijalno pogubnom po društvo samo. Utoliko je pismo Mirka Čurića čitati i kao opomenu.

Estetski, pak, gledano govoriti je o izvanrednom dostignuću vrijednom snažne percepcije onih rijetkih, osobito osjetljivih čitateljskih krugova koji bi knjigom mogli ostati iznimno ugodno iznenađeni, poglavito ukoliko nisu primarno upoznati s dosadašnjim književnim radom Mirka Čurića.

Franjo NAGULOV

Mrvice s narativnog stola

Stjepan Tomaš, *Razgovori s obraćenikom, i druge priče*, Zagreb, Alfa, 2016.

Ratne i poratne okolnosti, točnije: lomljenje ratnih događaja i posljedica Domovinskog rata kroz ljudske sudbine, jedna je od markiranih tema suvremene hrvatske fikcionalne proze. Od prvih ozbiljnih tematizacija ratne zbilje u Cvetnićevu *Kratkom izletu* i memoara Alenke Mirković *Glasom protiv topova* u drugoj polovici 1990-ih, objavljen je do danas veći broj radova u različitim proznim žanrovima o hrvatskim ratnim i poratnim godinama. (Poeziju o ovoj temi ostavimo na miru!). U uvjetno zadanim i prihvaćenim žanrovskim okvirima kratke priče istaknut ću zasad i ovdje dva autora koji su na meni prihvatljiv, a to znači estetički opravdani način, progovorili o ratu i njegovim posljedicama. Naglasak je, dakako, na posljedicama.

Demonizmu ratne i poratne zbilje, deformiranom svijetu isprazne svakodnevnice, Zoran Malkoč u svojoj zbirci priča *Groblje manjih careva* (2010) suprotstavlja moćno oružje obrane – grotesku i crni humor kao estetički spasonosni štit.

Mramorni smijeh koji nastaje na njihovim rubovima hladi i obuzdava prijeteću zbilju. Crnilo prelazi u sivilo, a život, dotad opasniji od smrti, postaje podnošljiviji. Groteskni su oblici filtera preživljavanja i matrica opstanka, način da se posve ne potone u beznade svijeta u kojem, kako se to kaže na jednom mjestu, «za nas nema dobrih vijesti». Malkočevi su groteskni oblici u obzoru tzv. modernističke (pesimistične) groteske koju je teorijski razradio Wolfgang Kayser, a preko europske avangarde estetika groteske, uz kompatibilne fenomene crnog humora i bizarnoga, širi svoju zonu djelovanja do suvremene književnosti. Iako Malkočeva kratka proza pripovjedački i smisaono nije utemeljena na alogizmima i krajnjem apsurd, bizarnost «slučajeva» pojedinih njegovih likova i situacija poetički doziva prozne minijature Daniila Harnsa. To je tako u zoni sumraka Malkočeve Nove Gradiške i slavonskoga dragog kraja. S druge strane Save, u tematsko-konceptualnom obzoru zbirke priča Josipa Mlakića *Mrtve ribe plivaju na leđima* (2011) krhotine neimenovanog umravljenog bosanskohercegovačkog grada nakon posljednjeg rata, razorene ljudske sudbine, ljudi koji se sjećaju nekih boljih vremena - ako je takvih uopće bilo - i samo još od sjećanja žive, protežu taj i takav život na sve strane jedva izdržljivog be/smisla. Bez budućnosti, bez želje, bez ideje... otuđeni ljudi-spodobе, očaj, i opet očaj... teško je to i čitati nakon svega, u aktualnom trpljenom svijetu koji više niti ne zna živjeti između strepnje i nade. Kao da je svu svoju nadu čovjek već odavno zakopao u strepnjama i zamrznutoj, ledenoj grimasi. Mlakićev toponim podsjeća na grad duhova koji je zaostao iza probne eksplozije atomske bombe u kakvoj američkoj pustinji: autorov grad, doduše, nastanjuju još uvijek živi ljudi, ali njihova biološko-emosivna nemoć (zbog ugaslih života, ranjenoga srca i izgubljene duše) da se pomaknu i pokrenu izvan markiranih sudbina razorenih eksplozijama posljednjeg rata posve je dovoljna da ih pretvori u kartonažni otpad, u odstrijeljene eksperimentalne glinene figure koje svjedoče o ispraznosti i bijedi ratnog razaranja, o dubinskom zlu mržnje ispod naslaga mit-skih pretvorbi kojekakvih ekskluzivnih, svetih nacija na brdovitom Balkanu. Rat-

na se pustinja, nakon višegodišnjeg širenja i čupanja korijenja, preselila u Mlakićeve ljude, ona im upravlja mislima, utječe na njihovu egzistenciju, određuje njihove postupke, ponašanje, temperament, snove... Nije li već netko jednom napisao da su ratovi rovovi u nama?!

Da posve zacementiramo pristup najnovijoj prozi Sjepana Tomaša, stavljajući mu na književna pleća možda i prevelik teret, spomenut ću stockholmski govor Ive Andrića u kojem kaže: „Nije uopšte toliko važno da li jedan pripovedač opisuje sadašnjost ili prošlost, ili se smelo zaleće u budućnost; ono što je pri tom glavno, to je duh kojim je nadahnuta njegova priča, ona osnovna poruka koju ljudima kazuje njegovo delo. A o tome, naravno, nema i ne može biti propisa ni pravila. Svak priča svoju priču po svojoj unutarnjoj potrebi, po meri svojih nasleđenih ili stečenih sklonosti i shvatanja i snazi svojih izražajnih mogućnosti; svak snosi moralnu odgovornost za ono što priča, i svakog treba pustiti da slobodno priča.“ I to je posve u redu, i sve je to naročito točno što nobelovac zbori, ali samo dok to o čemu se priča zaprima i svoj adekvatan oblik, dok između onoga *što* i *kako* postoji suglasje, harmonija, dok nema iskakanja iz nužnih tračnica estetički dobro sačinjenog djela. Andrić nije baš držao do kritičkoga mišljenja, jer kritičari ne mogu znati i osjećati više i bolje od samoga pisca, budući da djelo govori samo za sebe. Ne pomaže tu ni kroćeanska re-kreacija piščevih doživljaja preko dogovorenih termina i metajezika struke... U stanovitom smislu, to bi ipak vodilo kaosu u dehijerarhizaciji ionako teško utvrđenih estetičkih književnih vrijednosti, tako da se o tome ovdje, molim lijepo - riješimo to na na andrićevski način, dakle diplomatski - ne može raspravljati. Ako ništa drugo, kritika kao slobodna stručna ocjenjivačka procedura u području nestalne filologije ima pravo i može reći, na temelju uočenih zakonitosti u razvoju pisanog estetičkog diskurza, koristeći obilato znanja srodnih disciplina (lingvistike, filozofije, sociologije, psihologije), što kome ide i kako koga ide, a hoće li se na to sami autori obazirati ili ne, nije problem kritike i kritičara. Uostalom, posve je lako zamisliti, a to se onda umnogome i događa, da književna djela imaju svoj život, a

kritičko mišljenje svoj život, no svatko ima pravo na svoj pogled na svijet, jer žive u zajedničkom univerzumu – pisci stvaraju modele svijeta, a kritičari pak modelativne jezike na temelju sume piščevih modela kako bi ih vrednovali prema izvjesnim kriterijima, i sve je to u službi produbljivanja ljudskih iskustava o čovjeku i svijetu. U krajnjoj liniji, da se previše ne udaljimo od andrićevskog načina razmišljanja, i pripovjedač i djelo i kritika o tome djelu služe nečemu samo ako služe duhovnom i spoznajnom boljitku čovjeka i čovječnosti. A to onda valjda i jest tako.

Nego, Tomaševa zbirka. Rabi on u svojih šesnaest kratkih priča metodologiju opstanka svojih protagonista u poratnoj slavonskoj zbilji između Malkočeve i Mlakićeve paradigme, između grotesknobizarne naglašenosti i tjeskobno-emozivne ograničenosti i pristajanja na životni motto „tako je kako je“, trajemo dok polako ne nestanemo u siromaštvu novčanika, nerazumijevanju okoline i nespokoju duše. Nažalost, ova zbirka ne može uspostaviti nešto što bismo nazvali Tomaševom paradigmom: previše autor igra na sigurno, a premalo na rizik formalnog i značenjskog aspekta. Tomaš nije hazarder, on je „samo“ ponekad vlasnik svojih priča, i to u trenucima i retcima u kojima uspijeva zaodjenuti ruho efektne poante, prevarenog očekivanja, šoka za čitatelje. Ono što forma kratke priče i voli, da bude intrigantna u krajnjem smislu, da bude precizna u konačnom rezu, da progovori snagom posljednjeg trzaja i tako baci posve novo svijetlo na dotadašnji pripovjedni tok. Ostale se priče troše u općosti i neizražajnosti, u neuvjerljivu nijansiranju i nevažnom poentiranju. Kada se tomu pridruži određeni pamfletski, parolaški ton kojemu je jasno čitljiv ideološki supstrat, tada postaje jasno da je autor u nekoj vrsti kreativne blokade ili zasićenosti i da nije znao kako bi i što bi sa svojim materijalom. To ne znači da on nije andrićevski odgovoran prema svojim čitateljima i samome sebi, da ne pokušava dati čovječanstvu i puku hrvatskome najbolje od svoga kreativnog tkiva, ali s druge strane, dalje od pokušaja ne može i vidljiva su izvjesna ograničenja u ideji i razgradnji pripovjedne građe, a kratka priča nije roman da se cijela zamisao može „preskočiti i izvući“

s tečajem pripovijedanja, s uvođenjem subplotova, novih funkcijskih likova, i sl. Kratka je priča gadna stvar: igra se na prvo bacanje narativnih kockica, ako ne uspije prvotna postavka ideje i priče, nema se vremena za resetiranje, game over... Ponešto je tu i od „stockholmskog sindroma“: Tomašu je Andrić daleki i neosviješteni uzor, kao što je Andrić u poimanju ideala zaljubljenosti u vlastito književno poslanje uzor svakome onome koji se laća pripovjedačkog pera, ali do Andrića i dohvaćanja značenja njegovih stockholmskih redaka ne dolazi se prečicom neizražajne formalne i kreativne mašte, uz tek slučajne, sitne proplamsaje, kapilarne naznake inovativnosti. Andrić je tu, u kontekstu Tomaševa umijeća, dakako, metafora žudenoga smirenog, mudrog, izražajnog pisanja koje nas obogaćuje, poučava i ohrabruje, a nikako ne i stvarna literarno poželjna sudbina, nikako ne u smislu konkretnog praćenja njegova pripovjednog sloga, barem ne onako kako je to Andrić Aralici ili Jergoviću... Oni su njegovi pravi zarobljenici-nasljedatelji, oni koji su znali književno prepoznati i kreativno, barem do određene mjere i svaki na svoj način, razviti zavodljive umjetničke čini svoga otmičara. Tomaš nas, pak, u ovoj zbirci hrani tek neznatnim mrvicama sa zajedničkoga narativnog i estetičkog stola.

Najbolje su one priče, kako rekosmo, koje uspijevaju spojiti izvještajni ton realističke naracije, nagovještaj iracionalnog premaže i efektni kraj priče koji bitno mijenja dotadašnju misaonu vizuru: *Čovjek koji je volio ptice*, *Le petite mort* (*Smrt u malom*) i *Krletka*. Čovjek koji je javno poznat kao ljubitelj životinja, a na kraju se ispostavi da je zapravo njihov mučitelj o čemu nitko ne zna, ljubavni par koji se doslovce guši u svojim ljubomorno-osvetničkim igricama te vrtnja u krug životnog obrasca kao dokaz da nema ničeg novog pod kapom nebeskom i da je ljudski život omeđen samonametnutim malim prostorom djelovanja, dimenzioniran mehanizmima ponavljanja, kao što je to život ptice u krletki – mjesta su uspješnog prevođenja vidljivog materijalnog svijeta oko nas u literarni model svijeta. Pritom, Tomaš se služi jezičnim sredstvima očišćenima od svake suvišne robe, njega ne zanima meandriranje metaforama i iznuđivanje stilskog očuđe-

nja novokovanicama ili čestom uporabom slavonsko-baranjskog lokalnog jezičnog kolorita (zato mjestimična uporaba djeluje dinamično i pridonosi autentičnosti opisa)... Odmjerenim jezičnim/sintaktičkim konstrukcijama, pomalo neizrazitim, *ravnim* jezikom u deskripciji, naraciji i dijalogu Tomaš zapravo čini formalno ispravnu stvar – ne opterećuje mirnoću pripovjednog tona stilističkom ekskluzivom, jer zna da za to, kao iskusni pripovjedač sa stažom, nema literarnog opravdanja. I zbog toga se, osim zbog novosti/zanimljivosti odabrane teme i funkcionalno-ekonomične naracije, konačni smisao spomenutih priča, a koji je uvjetovan njihovim zadnjim retcima, percipira i snažnije i bolje. Efekt poruke dugo zvoni na mirnoj pozadini ispričovjanoga.

Ostale se priče zato gube u ehu neizrazitosti i nezanimljivosti. Posrijedi nije kakofonija i besmisao, dakako, ali priče su bez sadržajno značajne refleksije koja bi ih izdvojila i nijansirala u odnosu na banalnu svakodnevicu iz koje su izvučeni da predstavljaju znakoviti model svijeta (*Razgovori s obraćenikom*, *Na Grobniku*, *Nema starcu tko da piše*, *Matej i njegov pas*). Pritom, na posljednjem su mjestu priče čije se poruke odašilju na razini stranačkog programa ili kojekakvog moralističkog građanskog pamfleta u zaštiti i obrani manjinskih skupina, pa bolje da nisu nikada ni napisane (*Nakon Gay Pridea*, *Prosjak*, *Drago ljubov san*, *Ljubav*). O uredničko-korekturnom previdu neka bude rečeno samo to da se protagonist do polovice jedne priče zove Blaž Đuranić, a u drugoj polovici Blaž Đuretić...

Tema emotivne, psihološke, ekonomske i socijalne tjeskobe i traženje individualnog mira i sigurnosti nakon ratnih godina u narativnoj vizuri ove zbirke ne prolazi dobro. Posrijedi nisu posve dosadne priče, ima u njima mjestimice i zanimljivih opažaja i vješto sročениh dijaloških fraza, ali u cjelini zbirke, u dohvaćanju formalnog i idejnog sklopu, u samome aktu čitanja osjeća se prosječnost, običnost, neizražajnost, ravnodušnost... Nema one toliko potrebne „širine i vedrine ljudskog duha“ u pričanju o čemu je, s naročitim smislom, besjedio Andrić jednog prosinačkog dana 1961.

Ivica MATIČEVIĆ

Sjajni krugovaš

Milivoj Slaviček: *Izabrane pjesme*;
prir. Branimir Bošnjak. Zagreb,
Stoljeća hrvatske književnosti,
Matica hrvatska, 2015.

Milivoj Slaviček je bio svakako jedan od najboljih hrvatskih pjesnika. i to ne samo u matičnim "krugovašima" nego u suvremenom hrvatskom pjesništvu u načelu. Pomalo čudak, nastojao je biti izdvojen od gomile i njenog propitnog šarma, pa mu je u tome pomalo pomogla i njegova klasična lula; iza tog zaštitnog znaka često je stajao rasni pisac i prevoditelj sa slavenskih jezika.

"Rafinirana sirovost" (A. Šoljan) veže se na autorove "rastresite stihove"; razgovorni materijal, leksik i motivske naslage, autor rješava u različitim tipovima kompozicije: objektivnom korelativu, fenomenološkoj redukciji, simultanimizmu i nominalizmu. (Tipovi komponiranja, ne treba naglašavati, međusobno se isprepleću, a u autora, koji nije odviše strog prema samom sebi, a pritom dobar pisac – ti se tipovi komponiranja nadostavljaju, pa i onda kad se teorijski isključuju.)

B. Bošnjak, autor nekoliko opsežnih knjiga o domaćoj poeziji, reklo bi se, posebno je cijenio čudnog autora Milivoja Slavičeka.

*Jedina je budnost spuštenih kapaka
ljubav
i ona me, najzad, budi.
Ljubav je ubrus pri ručku i večeri.
Ljubav i ja u krevetu
lutamo njenim kosama.*

(O ljubavi i o mojoj ljubavi)

Slaviček, prema V. Pavletiću, ne djeli s Ujevićem njegovo boemstvo i pripadnu erudiciju nego "samstvo"; otada, izbjegavši socrealističko presizanje, Slaviček zauvijek pronalazi svoj glas, pa i putem citirane rane pjesme.

Kao u osnovi pjesnik-egzistencijalist, Slaviček kaže: "Ukratko, zanima me... pozicija čovjeka u svijetu. I u tom kontekstu, posebno pozicija pojedinca. Dakle... riječ je o stanovitim suštinama (i situacijama)."

Bošnjak tu pronalazi poznatu bačenost u svijet, u situaciju nepravde egzistencije, koja postaje odsad pa unaprijed stalni materijal pjesničke obrade u nesvojem svijetu.

O motivskim naslagama, "malom životu" i rasutom vokabularu Bošnjak kaže: "Slavičekova priroda, to je grad, kuće, automobili, asfaltirane ceste, čovjek u noćnim šetnjama sa psom, zažarena lula koja se odražava u staklu noćnog prozora. Pjesnikova upitnost i čuđenje put su prepoznavanja i oblikovanja onog neizrecivog što je u prirodi pjesničke upitnosti i čuđenja. Riječ je i o Slavičekovu "govornom ritualu" koji, uz pogovaratelja Bošnjaka, detektira i spominje i Cvjetko Milanja. Autor izabranih pjesama govorom nailazi polje Drugoga kao pozitivni ulazni materijal uvažavanja Čovjeka, i prilika za nesebično iskazivanje vječne empatije.

*Pušim lulu, držim je prstima
i gledam u dim*

*Pušim lulu, držim je prstima, i gledam u dim.
Šta me to jučer uzbuđilo, šta me jučer zanosilo?
I nešto sam htio reći:
ne, ne mogu preko tog prijeći.
A danas se pitam: šta je to bilo?*

Pušim lulu, držim je prstima, i gledam u dim.

Očita je autorova želja vokabularski i motivima za slavljenjem "malog života", empirističkim rukavcem kojega autor svakako pozna i cijeni. Nastoji se očuvati i slaviti homogenost malog pojedinca i njemu primjerenog života: "samost" i "izdvojenost" ruku su podruku s brojnim jezgrama malog i anonimnog života. "Praznina Subjekta" u Slavičeka ljubitelja Maloga nadoknađuje se aktom govora o brojnim vezama Maloga; prazni Subjekt koji nažalost ne posjeduje Bit, u Slavičeka opsežnom a neambicioznom mrežom veza, simultanošću, te nadoknađuje izvornu Prazninu, nudeći zapravo bogatstvo i raskoš Malog Aktera. Toplina i (zaboravljena) empatija dolaze u životnim igrokazima malih ljudi na zasluženu naplatu.

Vrijeme je da se događa napokon čovjek

*Vrijeme je da se događa napokon Čovjek
(a Čovjek nije običaj nego želja on nije
upravitelj negoprijatelj)
da se događaju njegova težnja i duh*

*da se događa njegov Izlaz:
bratstvo i aktivnost
Vrijeme je da se događa ljubav
da se događa Putovanje
da se događa srž*

B. Petrač pišući o pjesniku govori o Slavičkovoj želji da "svojim stihom" u iscrpljenom svijetu "osigura spasonosnu misiju", i kako bi u krajnjem slučaju "njegova riječ pribavila iscjeliteljsku snagu". Sam Slaviček kaže: "Bavimo se samo jednim: davanjem smisla besmisla/ To je čitav naš posao, i budimo više žalosni nego gordi." Dok Milanja pjesnikovo često govorenje tumači kao "svojevrsnu strast za pričanjem i govorenjem", a izazvani "retorički vitalizam simulira utemeljenje pojmovnog pjesništva"...

O bogatoj retorici pjesnika Slavičeka B. Bošnjak kaže: "Kolokvijalnošću i običnošću Slaviček zapravo stvara svojevrsni sleng svakodnevice... Uviđajući pogubnost utopije kao ideološkog poslijeratnog modela on "oživljava" nastalu pustinju i barbarizaciju svijeta, nastoji otkloniti strah od smrti, biti nešto drugo nego što puki tijek povijesti određuje, a istodobno "sve razumjeti, a ništa ne prihvaćati", *braneći to pravo obranom samoće i izdvojenosti.*"

Bošnjak ispravno kaže da gotovo svaki pjesnik živi «između dva vremena»: jedno je čovjeku uništilo nadu, drugo - koje tehničkim napretkom "usitnjava" i mrvu preostalu slobodu, prisiljava čovjeka na mrvicu jedva dovoljne za preživljavanje. Bošnjak pri tome citira, ili se samo služi, navodima C. Milanje i V. Pavletića...

Da mi netko bude drug

*Da mi netko bude drug dok pada kiša
treba da čuje
kako kisne prazan trg ili neki put ili
naprosto neki zaselak
Ili je potrebno da ima mirno lice koje
govori da smo ljudi
i da smo negdje nešto zaboravili ili načuli
ili vidjeli
i da nešto stoji pripovijeda i kisne ili samo
šuti ili dolazi pod kišom
i sad ne znamo gdje zapravo i što*

(Nastanjen uvijek, 1990.)

V. Pavletić, inače uspješan tumač pjesnikovih stihova, govoreći o Slavičeku kaže kako je želio biti "drugačiji nego mimosvijet", otimljujući se "automatizaciji, birokratizaciji, fasciklizaciji". Zadržavajući svoju osobnost: samstvo i istraživačku radoznalost svijeta, pjesnik nije želio podleći diktatu gomile i konformizma; volio je društvo, "ali je ostao samotnjak". Slaviček je pri stvaranju pjesme znao reći "da sve razumije, ali ništa ne prihvaća", dakako zbog vlastite neprilagodljivosti i bačenosti u svijet.

*Rijeka i ja smo u neprijateljstvu
Rijeka i ja smo u neprijateljstvu
Ona teče kako teče a ja tako neću teći-
To je bitno. Ono najbitnije.
Ja sam nejestiv. Nisam riba.
I rijeka bi htjela (mogla) da me potopi
zato ja rijeku ne volim
iako joj vidim sva skrivena, jaka značenja
i mi smo sasvim tibi sasvim pravi neprijatelji
jer on teče kako teče
a ja tako neću teći ja sam samo zato živ
da ne tečem tako kao rijeka.*

(Nastanjen uvijek, 1990.)

Dalibor Cvitan, u interpretaciji pogovaratelja, predstavljen je modernijim pristupom pjesniku Slavičeku, nadođujući Bošnjakovu automatski raznoliku sliku hrvatske kritike, koja je tu – pisala o poznatom pjesniku.

"Omnicentrični univerzum" i "egzistencijalni humanizam", Cvitanove su sintagme koje mu služe za objašnjavanje malo kompleksnije Slavičkovke kompozicijske rešetke u kojoj riječi i raznolike motiske naslage imaju ulogu modernog autora i kritičkog tumača.

Omnicentrični univerzum preuzeta je sintagma talijanskog egzistencijalista Uga Spirita, a – primijenjeno na Slavičkov raznorodni svjetski kozmos – znači: "mnoštvo stvari od kojih je svaka središte svijeta".

Ili naprimjer pjesme:

*Ovo je noga stola,
a ovo prostor ispod police za knjige uza zid
A ovo ovdje ja,
koji leži glave položene na ruku, u
Ovoj ljetnoj hladovini i išaranoj pustoši*

(Bdijač)

*Plamen u pepeljari usplamtio je i zadržtao
i već se javio tanak plavičast dim
a gruda je pocrnjela*

(O plamenu u pepeljari)

Sve je jednako važno, kaže Cvitan, a vrjednosna ljestvica ne postoji, ne postoji nikakva apsolutna aksiologija. Dva idikatívna koncepta: klasično humanističke provenijencije, kao i onaj egzistencijalističke zabrinutosti, često i međusobno suprotstavljeni, čine "dvogubost" tj. ambigvitetno polazište modernog, hrvatskog i usamljenog pojedinca i pjesnika Milivoja Slavičeka. Bogati svijet predmeta i zgoda (situacija), nekad je zaista sentimentalno-humanističke naravi, a to ona manje intuitivna kritika zamjera i prihvaća kao ključnu oznaku integralnog pjesništva. Slavičekova poezija je, međutim, složenija rešetka svakovrsnih postupaka i primjerenih filozofoidnih koncepata, poput fenomenološke redukcije ili reističkih napora. Stvar se ljušti do njene biti, u prvom slučaju, a u drugom – čovjek se tretira kao stvar... A Cvitan bi, u interpretaciji samoga Bošnjaka, za kvalitetnog hrvatskog pjesnika Milivoja Slavičeka rekao da se ponekad služi mitskim, a ponekad magijskim postupcima, u želji da pozicionira ispravno Čovjeka i Predmet.

Branko MALEŠ

Kroz šumu tekstova

Željka Lovrenčić: *Stazom do riječi*, Zagreb, Mala knjižnica DHK, 2014.

Uspješna prevoditeljica, književna kritičarka, esejistica i stručnjakinja u području hispanoameričke književnosti, Željka Lovrenčić, svojom je knjigom *Stazom do riječi* (2014.) dala zanimljiv književnokritički i esejistički pregled recentnijeg (od 2011. do 2014.) događanja na domaćem književnom „arhipelagu“, napose u odnosu na hrvatsku iseljeničku kao i spomenutu hispanističku paradigmu. Knjiga sadrži

tekstove koji na četiri razine (dvije žanrovske i dvije sadržajne) prate navedena područja autoričnih književnih interesa. U prvom poglavlju riječ je o književnokritičkim prikazima u kojima Željka Lovrenčić odabranim piscima i njihovim djelima naizmjenice pristupa sa znanstveničko objektivne kao i s osobne čitateljske perspektive, što uključuje poznavanje materije, ali i moć uživanja u čitanju te štovanje teksta, odnosno njegova autora. Također, takav nastup sustavno dopunjuje širokim opsegom različitih spoznaja o domaćim, odnosno stranim, knjigama i njihovim tvorcima. Pritom, ponajprije bih istaknula biobibliografski, a zatim i širi informativni sloj u kojemu se vrlo pomno postupa s podacima vezanima uz osobe, njihova djela, okruženje u kojem je pojedini pisac stasao, djelovao i razvijao svoj književni izraz. No, uz zanimljiv preplet života i umjetničke biografije autorica najčešće donosi i vrijedne informacije o sadržajnim slojevima djela te o razmjerima pjesnikovih oblikovnih, odnosno stilskih, vještina. Na to se najčešće nadovezuju postupci kojima se prate hrvatski odjeci stranih pisaca, ali i to na nekoliko razina, to jest onih koje uključuju čitateljsku, poetičku, prevoditeljsku i književnopolitičku sferu. Tako se, primjerice, u prikazu poetske zbirke Pedra Salinasa *Glas dugovan tebi i druge pjesme* (u hrvatskom prijevodu Mladena Machieda) upozorava na moguću no nedovoljno istraženu poetološku uporedbu tog španjolskog pjesnika s našim Nikolom Šopom, kao i na nedostatnu domaću prevoditeljsku povijest, odnosno još u nas neistražene komparativne interese za tog pjesnika. U tom tematskom kontekstu Željka Lovrenčić spominje i knjigu Đure Vidmarovića *Putovanja i sjećanja* primijetivši u njoj ne samo putopisni, memoarski te autobiografski diskurs nego i zanimljiva politička promišljanja, pa i privlačno štivo uz kojega će se „čitatelj zabaviti, nasmijati, uživati i puno naučiti“ (Lovrenčić, 2014., 34). U povelikom rasponu književnokritičkih interesa autorica se zadržala i na nekoliko primjera hrvatske duhovne lirike (Diana Rosandić, *Ignacijeva Plava Ruža*, Božidar Petrač, *Cedulje sestri Klari nađene u književnoj ostavštini brata Teodora i druge pjesme*), potom približuje čitateljima temat-

ski osmišljen, antologijski izbor hrvatskih pjesničkih uradaka posvećenih prirodi, *Stablopis*, koji je sastavila Ana Horvat (koja je i autorica priča u obliku pisama, *Pismopriče*, koje je Željka također popratila kritičkim komentarom); nekoliko je prikaza posvetila i suvremenim hrvatskim pjesnicima i pripovjedačima (Pajo Kanižaj, Nikola Đuretić, Milan Frčko, Ružica Cindori i dr.), zatim osebnijoj proznoj knjižici Mire Gavrana *Kafkin prijatelj* te kroatističkim raspravama i člancima Tihomira Maštrovića *Neukrotivo svoji*, koja je „značajan doprinos ne samo povijesti hrvatske književnosti nego i interdisciplinarnoj znanosti – kroatologiji čiji je Maštrović jedan od utemeljitelja“ (20).

U drugom poglavlju naslovljenom *Eseji* prevladava interpretativni postupak. Pritom se čini kao da autorica, prema napatku Umberta Eca, ulazi u „šumu teksta“ želeći iščitati signale koje je u nju ugradio pisac, a zatim obogaćena iskustvom i emocijom čitanja – izlazi iz nje te pišući o svojim dojmovima upozorava na redundantnost fiktivnoga svijeta s kojim se susretala na putu kroz mnoštvo potencijalnih značenja. Na taj se način dodiruju pa i dopunjuju postupci stvaranja i interpretiranja stvarnoga, granice fikcionalnih i stvarnih svjetova. Prema takvom načelu Željka Lovrenčić, na primjer, pristupa cjelokupnom opusu Stjepana Čuića, no interpretirajući njegovu kraću i dužu prozu na razdjelnici između fantastike i zbilje, a uzimajući u obzir i dotadašnja kritička promišljanja o njoj, upozorava na širi komparativni književni kontekst, znatnije ga dopunjujući i sebi bliskim hispanoameričkim poveznicama. Tom poglavlju pripada i esej o Ivanu Goranu Kovačiću u povodu stote obljetnice rođenja, tu je i interpretacija pjesničkih zbirka hrvatskog egzilskog pjesnika Lucijana Kordića, *Pod arkadama neba* i *Exodus*, u tematskom rasponu od egzila do nostalgije, ali i u komparaciji s Juanom Ramónom Jimenezom u čijem je pjesničkom izričaju život u izgnanstvu također ostavio dubok trag. Tom je eseju komplementaran i prikaz posvećen kreativnom usponu tog kulturnog pjesnika španjolskog modernizma, napose njegovoj lirskoj naraciji *Platero i ja*. Na studiju o pjesniku amazonske prašume Alencartu, nadovezuje se esejistička priča

o trima čileanskim pjesnicima hrvatskoga podrijetla (Roque Esteban Scarpa, Desenka Vukasović de Draksler, Nicolás Gligo Viel) koji su svojom kvalitetom nadišli granice mallaganskog područja, tj. zavičaja mnogobrojnih potomaka hrvatskih doseljenika. Njihovom književnom portretiranju pretihodi obilje povijesnih i zemljopisnih informacija o tom području, o prvim hrvatskim doseljenicima, zatim i uglednim književnicima koji su obilježili ne samo čineansku nego i širu hispano-američku, pa i svjetsku književnost. Taj niz upotpunjuje i esej o suptilnoj poetskoj prozi, odnosno, osebnijem romanu Óscara Barrientosa Bradasica *Vjetar je zemlja koje više nema*, kao i drugim njegovim proznim i pjesničkim ostvarenjima, kojima se Bradasica „nastavlja na dugačak niz uspješnih pripadnika hispanističke Croatice iz Čilea“ (169). Jedan je esejistički prilog posvećen i čileanskom jezikoslovcu hrvatskih korijena Petru Tutavcu, prevoditelju glasovita argentinskog spjeva o gaučima *Martín Fierro* Joséa Hernándezza.

Treći odjeljak ove knjige naslovljen *Iseljeničtvo i Hrvati izvan Hrvatske* govori o bogatstvu hrvatske pisane riječi izvan granica Republike Hrvatske te započinje komentarom jezikoslovnih i sociolingvističkih studija o gradišćansko-hrvatskom govoru u Mađarskoj rusko-mađarske lingvistice Bernadett Zádovich. Slijede prikazi knjiga stranih autora o npr. europskoj nazočnosti u Peruu, o povijesti Povelja i njegovih iseljenika na sjever Čilea, zatim prikaz bibliografskog pregleda hrvatskih knjiga objavljenih u Mehitarističkoj tiskari u Beču (autori: Tihomir Maštrović i Slavko Harni); spominju se i uloge raznih domaćih, odnosno stranih, publikacija pri promoviranju tema o hrvatskom iseljeničtvu („Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata“, „Hrvatska revija“ u hispanističkom svjetlu, ugledni argentinski časopis „Sve je povijest“ koji promiče hrvatsku povijest i kulturu u Argentini, „Hrvatski iseljenički zbornik“ 2013.). Neki su prilozi posvećeni pojedincima koji su se posebno istaknuli pri „misiji spajanja dva svijeta – Hrvatske i zemalja španjolskog govornog izričaja“ (302), kao npr. Stjepan Šešelj, Dubravka Vidak, Mirta Mihovilović, Juan Mihovilovich, Luis Gregorich i drugi. Posebnu je

autorčinu pozornost privuklo objavljiva-
nje velikoga dvosvečanog Hrvatsko-špa-
njolskog rječnika 2012. u Puntí Arenasu
kojega je sastavio potomak naših iseljenika
Rubén Cvjetković Katušić.

U završnom poglavlju ove knjige Želja-
ka Lovrenčić je ponovno na granici izme-
đu atraktivnih osobnih dojmova, putnih
zapamćenja te objektivnih izvješća o osob-
nom doprinosu promidžbi hrvatske knji-
ževnosti, jezika i kulture u svijetu i sustavne
potrebe za širenjem informacija i izvješća o
svekolikim hispano-hrvatskim dodirima.
Tu čitatelj može doznati podatke o odje-
cima knjige *El roce de le mariposa* (njezi-
na izbora i prijevoda iz novijeg hrvatskog
pjesništva) na čileanskom radiju, o pred-
stavljanju Jelčićeve *Povijesti hrvatske knji-
ževnosti* na međunarodnom sajmu knjiga

u meksičkoj Guadalajari, zatim o Danima
hrvatske knjige u Santiagu de Chile, na
što se nadovezuje sintetski članak o recep-
ciji prijevoda književnih uradaka novijih
hrvatskih pisaca na španjolskomu govornom
području. U suglasju s provodnom
temom ove knjige, autorica dodaje na kra-
ju i nekoliko dojmovitih putopisnih zapisa
o svojim „krstarenjima“ južnoameričkim
kontinentom, pa atraktivnu i za hrvatsku
kulturu vrlo važnu temu povezivanja ise-
ljeničke i domovinske Hrvatske dovršava
zanimljivim i živo ispriopovijedanim crti-
cama o ljudima, knjigama i životima – pa
nam je i na taj način te naoko daleke kraje-
ve s “kraja svijeta” učinila prepoznatljivima
i prijateljski bliskima.

Dunja DETONI DUJMIĆ

Stihom prema svemirskim orbitama

Goran Gatalica: *Kozmolom*
Zagreb, Biakova, 2016.

Mladi pjesnik Goran Gatalica poka-
zao je već u prvoj objavljenoj zbirci *Kru-
cijalni test* (koja je ovjenčana nagradom
Dana hrvatske knjige „Slavić“ za 2015.
godinu) zrelost i misaono-estetsku bre-
menitost pjesničkog izraza. U tom pravcu
odlikuje se i nova autorova zbirka *Kozmo-
lom*. Unutar sva tri poglavlja knjige *Poho-
di kroz tminu, Paljenje zvjezdane vatre,
Zvjezdani greben* bira se upravo književni
oblik pjesme u prozi, preko koje se i
oblikotvorno potvrđuje temeljna karak-
teristika pjesničke izražajnosti očitovana
u stvaranju metaforičkog sraza stručnih
objektivnih astronomskih fizikalnih poj-
mova i subjektivnih refleksivno-onto-
loških lirskih doživljaja. Tijek te poezije
obuhvaća lirsku senzibilnost spojenu s
narativnim refleksivnim periodama u
jedinственu ritimiziranu cjelinu, unutar
koje se objektivno razlučivanje nadopunja
subjektivnim vidom i obratno. Gatalica
iskazuje svoj poetski svijet prepun svjež

imaginativne slikovitosti, a usporedo, u
osviještenoj znanstvenoj vizuri usmjere-
noj prema dinamici kozmičkih zbivanja,
iznova potiče traganje za univerzalnim
egzistencijalnim tajnama. Po struci fizičar,
sa znanjima iz astronomskog područja,
Gatalica nastoji proniknuti u makrokoz-
mičke dimenzije, ali pritom u usjecima
lirskog diskursa osjećamo i neprekidnu
prisutnost ljudske dimenzije u suodnosu
prema nadrastajućim svemirskim pro-
stranstvima i nedogledima. Ova poezija
je paralelno koncentrirana na duboko
unutarnje odgonetanje vlastite duhov-
nosti, kao i egzistencijalne zapitanosti u
odnosu na beskraj kozmičkih pojavnosti.
Ako promatramo poeziju Gorana Gata-
lice u kontekstu povijesti hrvatske lirike,
možemo zaključiti da se ta poezija idejno-
motivski nadograđuje na Šopove *Astralije*
(Zagreb, 1961.), a u pojedinim naslovima
još se neposrednije oslanja na nagrađenu
pjesničku zbirku Ivana Goluba *Suze i zvi-
jezde* (Osijek, 2013.) koja potiče Gatalicu
da svojim vizijama dalje razrađuje Golu-
bovu misao: “Suze su most od Zemlje do
Neba.” Međutim, dok su u navedenoj
zbirci Golubovi stihovi vrlo kratki, dina-
mični u premetima i usmjereni isključivo
prema suodnosu suza i zvijezda, Gataliči-
nu poeziju obilježava sklad odulje ritmič-

ke i semantičke komplementarnosti iskazan u rečeničnim periodama preko kojih se u neočekivanim obratima sublimira lirska pjesnička slika sa stručnim opisom. Gataličina pjesma *Zametnute suze* odaje svojevrsnu počast, iskazuje metatekstualnost, ali i tvori vlastiti iskorak u odnosu na Golubovu knjigu *Suze i zvijezde*, te je Gataličin doživljaj povezanosti suza i zvijezda bremenit višeslojnim metaforičkim viđenjem: "U raskriljenom naramku ljubavi grle se ishodi suza prosuti po krhkoj prisutnosti koja razgrće rojeve zvijezda pridošlih iz carstva nepoznata paralelna svijeta." (str. 31) U cjelini zbirke trajno se zapaža autorova objektivizirana egzaktnost u odabiru termina iz područja fizike i astronomije, dok s druge strane lirsku, filozofičnu vizuru izraza obilježava određena manirističnost¹, tj. sklonost da ukrasnim sklopovima metaforičkih struktura dočara predodžbe beskrajnog, blistavog, iskustveno nedodirljivog. Uspostavljajući nove korelacije sličnosti i povezanosti između nebeskog i zemaljskog zbivanja, Goran Gatalica iznova podsjeća čovjeka da je nevidljivi ishodišni unutarnji dio njegove osobnosti zapravo nedjeljivi dio kozmičke dimenzije, te njegova poezija nasljeduje krilaticu velikog Tina Ujevića „Za let si dušo stvorena“.

Iako skrivena i usječena u daleke, nedohvatne mjere kozmičkih proporcija, u Gataličinoj poeziji se javlja i dimenzija prigušene, suspregnute, ali naznačene emotivnosti koja afektivno registrira odnose nesklada, kaotičnosti, neproporcionalnosti i svojevrsne tragičnosti u relaciji čovjekova kratkovijekog životnog samoostvarenja naprema dimenziji zagonetnog svemirskog beskrajja. Uzmimo kao primjer navedene tvrdnje sljedeće odlomke: "Sred dubokih vidika jecaju predmeti izjednačeni s ništavilom sveprisutnih ratova." (*Prelamanje kozmosa*, str. 18); „Unakaženi putovi gonetaju bezbojnu svjetlost traženja.“ (*U znaku traženja*, str. 15); „Nanizani osjećaji prozimplju svemir na križnome putu.“ (*Rubovi beskrajja*, str.

¹ Pojam manirističnosti Gataličinog izraza zapaža i Tin Lemac, autor predgovora *Slikolom kozmičke ravnine*, u zbirci *Kozmolom*, Zagreb, 2016.; str. 7-9.

16). Fenomenu osjećajnosti, duševnosti autor pristupa kao obliku energije koji ostavlja svoj jasni trag, pečat i zauzima svoje neupitno mjesto unutar svijeta galaktičke materije.

U pojedinim pjesmama dobivamo dojam da pobjeđuje atmosfera zadivljene estetične vizure razmatranja svemirskih fenomena, kao npr. u pjesmama iz poglavlja *Zvezdani greben* u kojima pronalazimo astronomska teleskopska promatranja nadahnuta riječima mašte i snatrenja, puna bogate imaginativne slikovitosti i dubinskog osjećaja za puninu kategorije vječnosti i beskrajja. Bogati grozdovi metafora koji označavaju kozmičke prizore nisu uvijek perceptivno apstraktni i nedohvatni, već neki od njih tvore prikriveni odslik zemaljskih događanja – posebice ciklus rađanja, plodnog umnažanja, erozije, umiranja – prividnog nestajanja i novog rađanja, npr.: "Cefeide zavode narcisoidnoga zvezdanog lava koji se hrani pomlađenim očima." (*Kasiopeja*, str. 55). U naizgled hladna, konstantna, indiferentna gibanja unutar svemira, autor iznenađujuće unosi poveznice između nepojmljivog, beskrajnog, kozmičkog i ljudskog zemaljskog svijeta, koji nerijetko svojatamo kao poznat i istražen, iako nam je u biti i sam naš zemaljski život neodgonetiv. Josip Užarević² kao načela Gataličine poetike ističe svojevrsnu ukriženost svjetova tj. „antropomorfnizaciju kozmosa i kozmizaciju čovjeka“. Polazeći od takvog poimanja svijeta, Gatalica stvara nove, neočekivane, izvorne međuplanetarne relacije: "Bljeskovite zvijezde potajice prate ratarevu molitvu između radosti i muke." (str. 60).

Ponekad se u astronomskim pojavnostima zaiskri prikrivena, ali naznačena plodnost, vitalost ili erotičnost kao primjerice u pjesmi *Zatomljena rasula*.³ U skutima rasula razborite zvijezde su klonule infracrvenim bedrima zračenja koja okrunjuju utamničenu tminu iz crnih rupa." (str. 54). Često u prikaz zvezdane eksplozije i rađanje nove pojavnosti Gatalica interpolira zamišljaje erotskih naboja:

² Josip Užarević, *O lirskoj kozmologiji Gorana Gatalice*, pogovor u zbirci *Kozmolom*, Zagreb, 2016.; str. 69-73.

„Toplina u maglici raščišćava okolni plin stvarajući hram svjetlećih nimfi koje palucaju u zavodljivom nedohvatu.“ *Supernova*, str. 65).

U neprestanom prepletu autorovih vizura svemirske zakonitosti asociraju na pojedine zemaljske vizije i obratno, zemaljske slike kao npr. prikazi oceanske flore teleportiraju se u područje prikazivanja svemirskih pojmova. Kao iznimnu pjesmu preplitanja nebesko-zemaljskih vizura istaknula bih *Naplavine astronomskih predvečerja* (str. 53) u kojoj možemo uočiti prekrasan sklad izražajne slikovnosti i semantičke simboličnosti, a obilježava je motiv reanimacije svemirskog života i perceptivnog poniranja u dimenzije neslučenih pojavnosti, primjerice: „Kozmos u lađi od obredne čipke povlači oblake zvjezdane prašine prema zlatnim plimama prvotnosti.“

Međutim, nemaju sve autorove pjesme estetska i katarzična motrenja nebeskih pojavnosti, već pojedine pjesme iskazuju i prizore kataklizmičkih posljedica i apokaliptičnih razmjera, što osobito dolazi do izražaja u pjesmi *Vječni led*: „Nijema pustoš vječnog leda lomi krila pticama koje upaljenim očima zoblju ostatke raspršena vremena.“ (str. 37). Promišljanja unutar kozmičkih dimenzija povremeno razotkrivaju i naznake kritičkog distanciranja od ograničenih i bahatih, antropocentrično ukalupljenih perspektiva poimanja: „Ispod zvijezda korumpirana faktografija gravitacije izvodi zaključke o postanku svijeta.“ (stih iz istoimene pjesme *Ispod zvijezda*, str. 39). Dobivamo dojam kao da taj lagani uzdah ironije želi podsjetiti čovjeka kako je njegova tako često eksponirana oholost, znanstvena i/ili društvena umišljenost potpuno neznatna i tragikomična u dimenzijama beskrajnog. Naj snažniju prisutnost tragičnog pogleda prema ljudskoj degradaciji, svojevrstnoj postmodernoj inačici Danteova *Pakla* odražava pjesma *Kruna ljaga u svemiru*, unutar koje pjesnik kaže: „Tragika konačnosti ljudske praznine oblikuje relativne

krajeve svemira... Nagoni četveronoške pustoše mikrokozmos zbog nerazlučivih perspektiva u vlasništvu kapitalne faktografije. Prijetvorna tišina postaje dio teorije inflacijskog svemira.“ (str. 38)

U traganju za neotkrivenim i neviđenim horizontima Gatalica uranja i u svijet mističnih, teoloških dimenzija, što najbolje možemo zamijetiti u stihovima iz pjesme *Astronomski hram*: „Vrijeme lju-lja plavičaste nijanse pekulijarne zvijezde koja se spaja s porođajnom uzglavnicom na kojoj mlada je barka zvijezda po pravdi Boga.“ Nedvojbeno ova poezija usporedo traži smislenost i egzistencijalno proniknuće unutar gibanja i putanja u svemiru, ali nastoji doprijeti bliže i do Boga, nevidljivog pokretača kozmičkih zakonitosti. Preplitanje zemaljske, ljudske prisutnosti i nadnaravne božanske dimenzije u velikom broju pjesama uočio je i treći autor pogovora zbirci *Kozmolom*, Tomislav Šovagović: „...duh ionako besmrtnošću boja materiju, a materija putokazno ukazuje mjesta na kojima valja zastati kao na dugom hodočašću...“³

Pjesnička zbirka *Kozmolom* pripada rijetkim zbirkama suvremene hrvatske produkcije u kojoj se vizura i motivika pjesama penju prema svijetu svemirskih koordinata, prema prostoru i vremenu koji nas nadržavaju, ali i upućuju čovjeka prema njegovom transcendentnom duševnom ishodištu. Istovremeno Gataličina poezija je intenzivno traganje za ljepotom i smislenošću postojanja, za putanjama tajanstvenih i znakovitih gibanja u svemiru, uzlet za Tvorcem života. Kroz osebusno strukturiran metaforički preplet ova poezija predstavlja izazovan susret s dubljom uzvišenijom stvarnosti u kojoj je ljudsko vrijeme neznatno, ali budno i napregnuto u misaonom pokušaju da dopre što bliže do svojeg prapočela.

Hrvojka MIHANOVIĆ-SALOPEK

³Tomislav Šovagović, *Materijalni odjeci iz vječnosti duha*, pogovor u zbirci *Kozmolom*, Zagreb, 2016.; str. 74 - 75.

Kucanje o svijet jezikom*

Ova se večer održava u odsjaju blagdana Poklonstva triju kraljeva, ili triju mudraca s Istoka, ili, povijesno možda najtočnije, triju astrologa zoroastrijske vjere. Mnogo je priča povezano s njihovim pohodom, od kanonskoga izvješća evangelista Mateja, preko apokrifnih inačica, pa do srednjovjekovnih legendarnih nadogradnji. No ono što me u ovoj prigodi zanima jest naziv blagdana: Bogojavljenje, ili prema grčkom epifanija. Izvorna, grčka riječ glasi *epipháneia*, i znači pojavu božanstva, njegov nagli, znakoviti prelazak iz nevidljivoga u vidljivo. Riječ je kudikamo starija od kršćanstva i ima u grčkoj književnosti i kulturi važnu i mnogostruku ulogu. A možda najstarija zabilježena epifanija povezana je upravo s pjesništvom: dogodila se na brdu Helikonu u Beotiji, gdje su se Hesiodu ukazale muze i ulile mu božansku pjesmu, da njome slavi budućnost i prošlost.

I tu dolazimo do spone koja mi je večeras važna: svako je pjesništvo svojevrсна epifanija, bljesak otkrića da je moguće ono nevidljivo unutarnjega doživljaja utjeloviti, učiniti prisutnim, nazočnom i priopćivim. Tijelo toga utjelovljena jesu dakako riječi i stihovi.

Ne bi bilo pogrešno kazati da u pjesništvu Drage Štambuka višekratno odjekuju teme Božića, pa bi i to mogla biti polazna točka ovog susreta. Ipak, krenut ću nešto neizravnijim, ali zato obuhvatnijim putem.

Pjesništvo drage Štambuka bitno je određeno multispacijalnošću: ono se ostvaruje u prostoru jezika, u prostoru zavičaja, u prostoru djetinjstva, u prostoru domovine, u prostoru povijesti, u prostoru dalekih odredišta. Osobito od devedesetih godina, Štambukovo pjesništvo stupa u kreativni dijalog s prostorima udaljenih, pa i egzotičnih odredišta na koja ga vode njegove veleposlaničke zadaće; taj odsječak njegova stvaranja ipak ostaje izvan večerašnje teme i izvan okvira ovoga osvrta (koji je ponajvećma posvećen zbirkama *Vapnena trupla*

*Riječ na književnoj večeri Drage Štambuka koja je pod naslovom *Zlato i prah kraljeva* održana 11. siječnja 2017. u Književnom krugu Split, u sklopu ciklusa *Susreti ispod ure*. Govorili su Bratislav Lučin, Joško Belamarić i Drago Štambuk.

i *Spalatum*), pa ga samo napominjem. No svaki je od tih prostora slojevit i svi se oni, istodobno, i jasno razabiru i na razne načine prožimaju. Iz te igre suglasja i otklona, sličnosti i mijene nastaju razni ciklusi, zbirke i faze ovoga pjesništva. Nije možda slučajno što pjesnik nerijetko preseljava čitave nakupine pjesama iz jedne zbirke u drugu, provodeći selekciju, izoštravajući fokus, stvarajući nove cjeline, iskušavajući kako stariji tekstovi zvuče u novom okolišu, kako novi okoliš omogućuje nove rezonancije i nova značenja.

Kad se govori o Štambukovu pjesništvu, obično se, i s valjanim razlogom, počinje od jezika. Sam je pjesnik vrlo rano – u predgovoru antologije koju je sam uredio i objavio, a koja nosi naslov *Insulae. Hrvatska nova lirika* iz 1981. godine – ustvrdio da za njega jezik “nije despiritualizirani materijal za gradnju pjesme, već respektabilni nosilac ‘iskustva svijeta’, supstrat duhovnosti i kulture”.

Njegov pjesnički jezik nije obični, priopćajni idiom, iako je i taj, dakako, u pjesništvu jedan od legitimnih izražajnih modusa. Štambukov je jezik tražen i građen, sastavljen i uspostavljen, i već ta jezična gradnja prvi je kreativni čin njegova pjesništva. U njegov složeni izražajni idiolekt ulaze brojni slojevi i područja: zavičajna čakavica, za koju kod Štambuka vrijedi ona apsolutna formula Tonča Petrasova Marovića, formula koja se može samo ponoviti jer je u svojoj točnosti nepromjenljiva: “Iz jazika ditiinjstva u ditiinjstvo jazika”; uopće, baštinski slojevi jezika, arhaizmi i slike iz dubine vremena, drevni fragmenti usmene književnosti zavičaja (kojima su motivski korelativ porozni ponori zavičajnoga krša); ali istodobno tu je i kulturni sloj, književni i intelektualni leksik, medicinski jezik struke – smjelo ugrađen i metaforiziran kao nigdje u hrvatskoj književnosti; vlastite kovanice, jezične novotvorine, inojezične posuđenice (engleski, latinski, talijanski, itd.), koje se slobodno ucjepljuju u stihove na hrvatskom standardu.

Taj postupak mogli bismo nazvati s jedne strane amalgamiranjem, a s druge inkrustacijom; takva uporaba jezika istodobno je posao ezoteričan, ali i posao posve opipljiv, gotovo rukotvoran; po nj-

ma pjesnik biva bliskim istodobno alkemičaru i rezbaru. Nije začudno što se u tom prepletanju označitelja Štambuk gdjekad približava zaumnom jeziku, onom kojem je zvuk, inkantacija i asocijacija sama po sebi nosilac značenja. Događa se pritom da dođe do obrnutog utjelovljenja, tj. da nije više svijet izrečen, inkarniran kroz jezik, nego jezik sam po sebi postaje materijalan, svjetotvoran, nadređen vanjskoj zbilji. (Teško je davati izdvojene primjere, morao bih navoditi čitave pjesme, ali podsjećam na završne stihove pjesama *Nives, departure* ili *Morski Božić*.)

S jezikom neraskidivo je povezan ritam: ne samo metrički, koji se uspostavlja u nekim pjesmama, naročito dijalektalnim, učvršćujući smisao drevnim osmercima – nego i jedan drugačiji ritam, koji bih nazvao sintaktičkim – zahtjevniji i kuditkamo složeniji, ali upravo zato dragocjeniji modus. Primjeri takve ritmizacije jesu *Teutonac, ubijen mučke...*, *Dolazak mora k Hrvatima, Dalmacija, svijetla Dalmacija*.

Prostor djetinjstva (ne kažem vrijeme, jer je ovdje riječ o široj odrednici od puke kronološke) i prostor zavičaja uvijek su u rezonanciji. Povlašteni su prostori ove poezije Brač, Selca, Split, Biokovo, elementarni motivi kao more, kamen, vjetar... Brač u njoj postoji kao krajobraz, kao živi i mrtvi iz susreta i sjećanja, ali i kao odjek baštinskoga kulturnog sloja (spominjem samo majstora Radonju s povaljskoga praga), kao bilje, toponimi (Selca, Mirca Podšpilje, Supetar, Vidovica, Okladine), leksik (petrade) legende i mitovi (macić, višćun, škureca – *Putovanje vrhom Brača*), tlo i podzemlje (osobito Zmajeva špilja; Brač se u Štambukovoj poeziji pojavljuje i kao Zmajski otok). Brač je drugo ime za djetinjstvo, a djetinjstvo je i bolećivo sjećanje, i obiteljska povijest i predci, i čeznutljivi zaziv, i nemir i strepnja ranog i nejasnog raspoznavanja svijeta. Ulomci sjećanja često su puni slutnje i strahova pred nečim neznamim i nadnaravnim, pomalo kao iz snomorice ili iz ognjice.

Druga je čvrsta os Split, kristaličan, kameno uglačan, natopljen poviješću, ali i slutnjom rasapa. Štambuku je *Spalatum* zaista *fatum*. Motivi koji bitno određuju "splitske pjesme" jesu Dioklecijan, sfinga, sv. Duje, Vestibul, *Luxor*, popločane ulice,

kamene pjacete. Već i naslovi su indikativni: *Dioklecijanov prah, Spljeta Gospodnjega, Spalatum, Aspalathos, Božić u Splitu, Čar mučenik, Napatvoreni grad, Iskorak, Pozlačeno druce, kruna trnova*.

Spomenuta imena i mjesta nisu samo osi prostora nego i zavornice vremena, kračuni koji čvrsto čuvaju povlaštene trenutke osobne povijesti, jakih, opsesivnih slika – zimske noći navrh Brača, bure na moru pred Biokovom, mrzlog i svijetlog Božića u kamenoj kocki Splita. Ta prostorna i vremenska imenovanja tvore koordinatni sustav u kojem Štambuk uvijek nalazi svoju mjeru, ponajviše onda kad otputuje daleko od tih koordinata – samo zato da bi se uvijek iznova u njih vratio. Evokacije tih lokaliteta pretvaraju se u invocacije, u zazive nadahnuća, no čežnja za njima često je ispunjena zdvojnošću (*Spalatum*). Zapaniti je da su karakteristični sastojak takvih pjesama potpisi i nadnevci, koji definiraju mjesto i vrijeme nastanka pjesme. Ti potpisi s inojezičnim (u ranim zbirkama pretežito engleskim) toponimima gotovo su nekakav *kontrapiz*, bez koje se pjesma ne bi uravnotežila, bez koje ne bi odjeknula kako valja. Tek tim potpisom pjesma se u percepciji čitaoca, naknadno, pretvara u svojevrsnu poslanicu – Matoševim riječima kazano – "domovini iz tuđine".

Tako se Štambuk očituje pjesnikom jezičnih amalgamiranja, ali i izrazitih tematskih kontrastiranja: uočljivi su spejevi suprotnosti stanana lirskeg okvira i tehničkog jezika struke, domaće prisnoga i kozmopolitskoga; takav sinkretistički doživljaj nalazimo i u pokušaju prevladavanja svojevrsnoga identitetskog raskola, baštijnog baš u splitskom kulturnom identitetu, putem fantazmagoričnoga spajanja Dioklecijanova i Dujmova lika u jednu imaginarnu skulpturalnu cjelinu (*Čar mučenik, Napatvoreni grad*). Nešto drugačiji, ali ne manje dojmljiv spoj – ovaj put arhaično poganskog i kršćanskog – očitava se u pjesmi koja bi se također mogla pribrojiti ciklusu božićnih, iako joj naslov zvuči poput bajalice: *Ušesa i rozi, jasje crnog bora*.

I osjećaj egzistencijalne tjeskobe – ponekad čiste metafizičke emanacije, ali nerijetko i konkretne strepnje nad sudbinom domovine – oslikan je u objektivnim korelativima krajobraza, elementarnih sila, ali i finih,

jedva uhvatljivih detalja (*Dosmrtna maska*).

Kao što je Štambukovo domotužje neupitno ukorijenjeno u nacionalnom, ono je i osobna senzacija, pojačana fizičkom odsutnošću, pa nerijetko u njemu odjekuje i općenitiji tragični osjećaj života. Ono je istodobno i nježno i naježeno, i krhko i oštro od krhotina kamena i uspomena. Kao što njegovo domoljublje jest i sasvim eksplicitno rodoljublje, ono je, samo naoko paradoksalno, i kozmopolitizam, u koji hrvatstvo ulazi, ili želi ući, kao legitimacija ljudske univerzalnosti. I tu se naglo pojavljuje spona Štambukova pjesništva s jednim pjesničkim imenjacom – Drago Ivaniševićem, pjesnikom koji se u nas u novije vrijeme nažalost slabo spominje. Ja ga eto spominjem, već i toj zgoljnoj nepravdi usuprot, ali nadasve zato što mislim na Ivaniševićevu pjesmu *Čitajući jednu kinesku knjigu*: nekako mi se, *sit venia verbo*, “predštambukovskim” nadaje njezin završni stih: “i počeh s Kinezom hrvatski razgovarati”.

Koliko god je često imenovana, zazivana, sricana i slovkana, uvrštena tekst mise za pokojnike, Štambukova Croatia u najdubljem je sloju “skrovita domovina” (sintagma iz pjesme *Slavuj i tvrđava*), ili *Otajna Hrvatska*, kako glasi naslov jedne njegove pjesme. No *Otajna Hrvatska* ujedno je – kako je pertinentno upozorio Tonko Maroević – i naziv glasovite Ungarettijeve evokacije (u prijevodu, opet, Drage Ivaniševića). Spomenuti je povlašteni tumač pjesništva u pogovoru Štambukove zbirke *Što rade zmajevi* (2013) zamijetio kako nam, s obzirom na biografsku putanju Drage Štambuka, mora pasti na pamet upravo Ivaniševićev stih: “I kud god idem sa mnom je Hrvatska”.

Iako kadšto lavira na rubu patetičnoga, osobito u teškim vremenima domovinskog rata, Štambukovo se rodo- i domoljublje uravnotežuje upravo kozmopolitskim iskustvom. Njegovo hrvatstvo ne guši se u plošnosti nacionalizma. Maroević u nešto drugačijem kontekstu upozorava na mjesto koje se, mislim, može i ovdje primijeniti kao osvjetljenje pjesnikova stava o pripadnosti, slobodi i identitetu: kad u spomenutoj zbirci ispisuje pohvalu *ronina*, samuraja bez gospodara, Štambuk lapidarno, upravo gnomski, izriče važnu misao: “Samo duboko ukorijenjen čovjek

/ može biti istinski otvoren.” Slično tomu – kako bilježi Zvonimir Mrkonjić u pogovoru Štambukovim izabranim pjesmama (*I šišmiši su ptice u bezpjevnoj zemlji*, 2002) – njegova kršćanska spiritualnost ekumenski je otvorena poticajima drugih duhovnosti.

Napokon, kad bih pokušao odgovoriti u čemu je tajna ponajboljih Štambukovih pjesama, možda bih se i sam morao poslužiti medicinskom terminologijom. One kao da s jedne strane opipavaju epidermu svijeta, ali i iscrtavaju graf ćutilnih procesa u dubini bića. One su digitalna perkusija prenesena u jezik: ako jezikom kucnem o tijelo svijeta – kako li će odjeknuti? Pjesma i nije drugo nego taj proces kuckanja, oslušivanja i bilježenja.

Bratislav LUČIN

Eto vraga skok na skok

Borivoj Radaković: *Što će biti s nama*.
Zagreb, V.B.Z, 2015.

Borivoj Radaković svojim je romanom *Što će biti s nama* (2015.), naslov kojega parafrazira stihove iz popularna mjuzikla *Jalta, Jalta* – stvorio britak i začudan uzorak romana u stihovima, predstavivši njime provokativnu, nadrealističko-distiopijsku sliku suvremena Zagreba u njegovoj futurističnoj inkarnaciji. Zanrovski bismo roman mogli odrediti menipskom satirom (prema grčkom satiričaru Menipu iz Gada-re u 3. st. prije Krista, autoru popularnih satiričkih dijatriba, filozofsko-ironijskih propovijedi koje su u mješavini proznog i stihovanog teksta združivale pouku i šalu), jer na više načina udovoljava konstitutivnim specifičnostima toga tijekom vremena prilično popularna modela pripovijedanja, pri čemu su najvažnije: karnevalizirano, nerijetko i cinično, razobličene aktualne (u ovom slučaju tranzicijske) zbilje i njenih grubo naturaliziranih društvenih pojava te humorno parodiranje različitih stilova, ritmova, rima, jezičnih razina i citatnih preoblikovanja književnih ikona s ciljem

oslanjanja, kako napominje N. Frye, na slobodnu igru intelektualne maštarije te na žestoke pomake unutar uobičajene logike pripovijedanja. Spomenimo i M. Bahtina koji u menipejama primjećuje karakteristične prizore ekscentričnih ponašanja, sklonost neuobičajenim načinima ljudskog rezoniranja i nestandardnim tijekovima događanja čime se narušava epska cjelovitost svijeta, zbilja puni kontrastima i oksimoronskim spojevima, a tekst nepredvidljivim stilovima i jezičnim intonacijama. Prenositelj te ekscentrične priče o Zagrebu neke dalje budućnosti prepune sadašnjosti, predstavlja se povremeno kao Domaćin i Autor („E, da mene nema, teško bi se priča kretala prema... kraju svom. Ja sam tu da s mjerom usmjeravam silu iluzija, da nešto skratim, nešto produžim, da se s vama družim da ne budete sami. I da uskladim vrijeme.“ Radaković, 2015., 29), razgovara s likovima („Hej, likovi! Stop tom topotu toponima, to nas sad ne zonima.“; 101) i čitateljima („Čitatelji rođeni, do sada ste bili vođeni, katkad lako, katkad s mukom, ali ipak sigurnom rukom.“; 99). Sižejna je crta simplificirana i umalo devalvirana, odvija se narativnim slijedom ekscentrične i imućne djevojke (podrijetlom „Vlainje od Sinja“), njenih erotskih afiniteta i etičkih iluzija o spasu svijeta, prati tijek njezina krstarenja Zagrebom (podzemnom željeznicom od Trnja do Zaprešića), pri susretima s manjinskim, odnosno većinskim društvenim skupinama te utopističkim pokušajima njihova izjednačavanja, a sve se to pak odvija usporedo s djevojčinim više erotskim nego ljubavnim pustolovinama (budući da menipeje često inzistiraju na eksplicitnom tjelesnom načelu bez zadržske, što se u ovom slučaju odrazilo i na jezičnom planu).

Također, nije naodmet napomenuti kako je glavni pripovjedni adut ove stihovane proze zagrebačka topografija, dakle „Plavi grad na Savi“ (165) na jednoj strani u svojoj budućnosnoj geokstenzijskoj inačici s humorno preimenovanim ulicama i trgovima (Piccadillyca, Ulica socijalističke revolucije kralja Zvonimira, Cvjetni trg Petra Preradovića ter bratstva i jedinstva, Ban Jelačić Republik Platz) te očujućim bićima iz podzemlja koja prijete opstanku ljudskog roda – dok je na drugoj

strani riječ o gradu iz blize prošlosti, pre-punomu tranzicijskih frustracija, ratnog profiterstva, siromaštva, ograničavanja građanskih sloboda, tajnih kamera, mogućeg terorizma (napad na džamiju u samom središtu grada vodenom bombom), dakle o otuđenom i kaotičnom gradu apostrofiranom u Stubličevoj pop-skladbi koju autor i navodi (*Zagreb je hladni grad*). Zato ni ne čudi što se u konglomeratu uličnog nasilja, migrantskih pojava, turističkih „bestidnih zjakanja“ u činjenice “kiča i sjaja tuđe prošlosti“ (28), u raspravi o dvojbenoj multi-kulti budućnosti, o bankama kojima upravljaju pankeri i anarhisti, a na relaciji od raskošnog centra do romskih nastamba na urbanim rubovima, gdje na kraju mahnitom ratuju pripadnici različitih vjera, narodnosti, rasa i rodova – razaznaje u jednom času i glas Bele IV. koji gotovo proročki spočitava Zagrepčanima kolebanje između malograđanskog oportunitizma te svojstvenih nesloga i jala (“Zagrepčani! Kad sam iz zahvalnosti i tuge 1242. dao vašem gradu Zlatnu bulu, sve bijaše u rasulu. Ali sada u Zagreb-gradu zlo hara, jošte gore od Tatara. Bijah vam dao da budete slobodan grad, a što ste sad? Ruglo i jad! Banda do bande, banka do banke, stranka do stranke, klika do klike, ne sličite više na stanovnike dike od grada, već na zatočeničke jala i kriminala što jedan drugom nož u leđa bodu. Sami ste sjebali svoju slobodu! Bila mi je želja da dignete bedem protiv neprijatelja, sad vam treba bedem da se branite od sebem! Ili ćete svi pošteno ravnopravni biti ili vas neće biti!“; 157).

No ta simulakrijska slika Zagreba, u svojoj sižejnoj ubrzanosti, ali i škrtosti, ima nasuprotnu, raskošnu jezičnu i stilsku paradigmu, jer kao i svaka menipeja i ona nastoji oponirati govornim standardima. Budući da je riječ o romanu u stihovima, najprije upadaju u oči različiti tipovi rimo-vanja pojedinih leksema u prozno-stihovanom i ritmiziranom tekstu; oni su ovisni o stupnjevima homofonije, tj. glasovnih podudaranja koje susrećemo u raznolikim stupnjevima humornih pretvoraba: ponegdje je riječ o pravilnim rimama, još češće o nepravilnim ili nečistim, odnosno tu su i približne rime, pa kalamburske, jer se radi o igri rimovanih riječi istih ili sličnih oblika no različitih značenja; u nekim je dijelovi-

ma teksta i distribucija rima vrlo proizvoljna. Autor, dakle, u prozodijskom dijelu romana postupa bez ikakvih zadržaka, što više izaziva i zavarava čitateljeva očekivanja pri stvaranju dojma o zvučnosti, nerijetko iskrivljuje, skraćuje ili produžuje lekseme predviđene za rimovanje stvarajući ludistički učinak namjerne ishitrenosti ili zafrkancije („Od plime topline Liline se oči krijese, pa se i smije već ko da joj se smiješi sreć.“; „...a Lili je očarana jer pred njom je, dakle, čovjek zaklet struci, adept, a opept...“; 66 i 30). Jezik je romana također prožet artifičijelnom uporabom arhaizama, ironijskog pohrvaćivanja i ijekaviziranja svega i svačega, dijalektalizama u rasponu od govornih stilizacija likova koji dolaze iz ruralnih predjela Dalmatinske zagore, preko kajkavskih iskaza govornika iz Hrvatskog zagorja do govora onih koji pripadaju naslijeđenoj „kužiš stari moj“ maniri, odnosno, zagrebačkom asfaltnom idiomu ili pak amerikaniziranom urbanomu govoru suvremenih mladih japija. U takvoj zaigranoj/zaumnoj jezičnoj orkestraciji znatnu ulogu igraju i sintagme posuđene iz stranih jezika (od engleskog do romskog), pa i fonetske kombinacije na razini *koinēa* ubačene u ritmove i rime ove distopijske narativne strukture. Posebno je funkcionalan i citatni ornatus pretežno književne (pa i filmske, odnosno, *rock*) provenijencije, najčešće u eksteperacijskoj ulozi. Književne su asocijacije povadene iz resursa kulturne svijesti suvremena (i upućena) pripovjedača/čitatelja i to na crti od jednostavne romske *Čaje šukarije*, popularnih šlagerskih, songovskih i pop stihova do visoko estetiziranih primjera iz stranih književnosti (primjerice Eliotove *Ljubavne pjesme J. Alfreda Prufrocka*); posebno su efektni citatni ulomci iz hrvatske pjesničke prakse koji kao opća mjesta složenije kulturne razine imaju višestruku ulogu: u dodiru sa satiričkim kontekstom ove stihovane proze oni djeluju katkad očuđujuće, katkada poprimaju obilježja tzv. lakog stiha te djeluju humoristički opuštajuće, kadšto su u artifičijelnoj službi postizanja eufonijskih efekata, no povremeno pridonose karikaturnom tonu pripovijedanja, koje je povremeno i na rubu groteske, ponajviše kada se naglašava semantička popudbina stihovanih navoda, aktualnost njihovih eksteperacijskih

uloga u odnosu na pripovjednu zbilju. Bez obzira radilo se o Držiću, Gunduliću, Preradoviću, *Hasanaginici*, Matošu, Nazoru, Ujeviću, Cesariću, na takvim se mjestima društvena satira preobražava u spoznajni relativizam. Napokon, nitko pa ni naš Domaćin i Autor ne zna što će biti s nama i koji je rok trajanja anarhije, koji su razmjeri kaosa s kojim ljudi rade na svom istrebljenju; dakle, nitko ne zna za taj rok i eto vraga skok na skok!

Dunja DETONI DUJMIĆ

Deseti jubilarni zbornik udruga *Pasijska baština* posvećen Istri i Kvarneru

Jubilarni deseti svezak Zbornika radova međunarodnih znanstvenih simpozija u organizaciji udruge *Pasijska baština* objavljen je u Zagrebu 2016. godine. Svi do sada objavljeni zbornici imaju zajednički naslov “Muka kao nepresušno nadahnuće kulture”, a ovaj jubilarni je posvećen pasionskoj baštini Istre i Kvarnera. Nastao je na temelju veoma uspješne i izvrsno organizirane međunarodne konferencije održane u Pazinu godine 2014, u zgradi nadaleko poznatog Pazinskog kolegija. Iako ništa ne može nadomjestiti osobne kontakte uspostavljene tijekom održavanja znanstvenog simpozija, treba naglasiti da je tijekom konferencije svaki predavač imao za raspolaganje 15 minuta te još pet minuta za diskusiju. Spomenuti Zbornik omogućit će da se sudionici simpozija u Pazinu, kao i svi ljubitelji hrvatske kulture, daleko detaljnije upoznaju s pojedinim temama vrlo sažeto skiciranim tijekom konferencije. Bilo je lijepo vidjeti da je među sudionicima simpozija bio i jedan broj mladih predavača. S tugom spominjemo da je Ante Stamać, jedan od članova Uredničkog vijeća Zbornika i utemeljitelja udruge *Pasijska baština*, nenadano preminuo u vrijeme pripreme ovog Zbornika.

Zbornik ima 488 stranica, a sadrži ukupno 27 priloga raznih autora, koji su složeni u sljedeće tematske cjeline: Povijest (8 priloga na oko 140 str.), Književnost (6 priloga na oko 80 str.), Glazba (10 priloga na 210 str.), Likovost (2 priloga na 7 str.), Putopis (1 prilog na 14 str.). Glavni urednik Zbornika, kao i svih dosadanih, je Jozo Čikeš, predsjednik udruge *Pasionska baština*. Ova vrijedna knjiga objavljena je u mekom uvezu, te u vrlo maloj nakladi od svega 200 primjeraka, što predstavlja odraz odnosa prema pregnućima u području kulture u suvremenoj Hrvatskoj. Preglednosti i funkcionalnosti Zbornika doprinosi to da se na svakoj stranici može vidjeti ime pripadajućeg autora i naslov njegova članka, kao i naziv odgovarajuće tematske cjeline. Osim toga, djelo je popraćeno razmjerno velikim brojem fotografija, faksimila, notnog materijala i tablica.

Grupa članaka oko tematske cjeline Povijest započinje prilogom Antona Bozanića "Krčka Pasonska baština", s naglaskom na crkvena udruženja i bratovštine, koje su tijekom povijesti povezivale zblizavale ljude, te su stoga imale veliku religioznu i socijalnu važnost. Valentina Zovko u svojoj raspravi "Retorika tijela i kult sv. Eufemije u Rovinju" govori o tome kako su život i mučenička smrt te svete utjecali na religiozno predanje i duhovnost vjernika. Članak pod naslovom "Komputski rukopisi Istre i Kvarnera" Marijane Borić bavi se hrvatskom kalendarskom tradicijom u srednjovjekovnim tekstovima s područja Istre i Kvarnera, te o njihovu značaju za naše razumijevanje tadašnjeg poznavanja astronomije i matematike, ilustriranim na primjerima iz Mavrova brevijara i Novljanjskog II brevijara. Dragan Nimac u članku "Običaj stvaranja buke i udaranje u molitvi časoslova Jutrenja" daje povijesno-etnografsku analizu tog običaja, uz pjevanje psalama i gašenje svijeća, s naglaskom na župe na Istarskom poluotoku. Noel Šuran u prilogu pod naslovom "Crkveni običaji u Istri: Pasonska baština između nestajanja i nastajanja?" obrađuje problematiku nestajanja nekih crkvenih običaja zbog promjena nastalih nakon Drugog vatikanskog koncila (kao i radi drugih razloga), ali i nastajanja novih običaja na tlu Istre. Članak Darka Žubrinića "Uloga hrvatske

glagoljičke baštine za sudbinu Istre nakon Drugog svjetskog rata" polazi od svjedočanstava triju istaknutih znanstvenika, Marije s. Agnezije Pantelić, Branka Fučića i Luje Margetića, prema kojima je hrvatska glagoljička kultura imala važnu ulogu u definiranju granice između Italije i ex-Jugoslavije tijekom mirovne konferencije održane u Parizu godine 1946. Stipan Trogrlić u svojoj raspravi "Križni put istarskog hrvatskog svećenstva na području današnje Porečke i Pulske biskupije u doba fašizma i komunizma (1920.-1990.)" raščlanjuje na temelju arhivske građe i postojeće literature progone i stradanja hrvatskog katoličkog svećenstva u Istri. Mario Sošić u svojoj studiji "Tradicijsko i zavičajno u postkomunistikom društvu: slučaj Istre" govori o razornim učincima propadanja tradicijskih i zavičajnih vrijednosti na tlu Istre, te o rješavanju tog problema.

Grupa priloga na temu Književnosti započinje prilogom "Neizglagoljeno o grafitima (ili o faktučkoj i metafizičkoj funkciji u glagoljskim grafitima)" Milice Lukić i Vere Blažević Krezić, koji predstavlja "svojevrsni esejistički hommage Branku Fučiću", osobito njegovoj monumentalnoj monografiji Glagoljski natpisi objavljenoj godine 1982. Sanja Vulić u svojem članku "Hrvatska pučka imena Nedjelje Muke i Svetoga trodnevlja na otocima Krku i Cresu, te u Istri" razmatra razlike u hrvatskim pučkim imenima Velikog tjedna i dana u Velikom tjednu, te zaključuje da blagdanska imena mogu biti vrlo jasnim pokazateljem podrijetla stanovništva. Ivan Missoni u svojoj studiji "Naznake fizičke i ekstatičke ljubavi u "Tumačenju muke Kristove" Šimuna Grebla iz 1493. godine" povezuje i uklapa "stvaralaštvo domaćeg popa glagoljaša u šire kulturno, duhovno i društveno ozračje kasnosrednjovjekovnog žanra pasionske književnosti, koje se rasprostiralo diljem cijele katoličke Europe". Ljiljana Sabljak i Željko Vegh u članku pod naslovom "Istranin Franjo Glavinčić u Gradskoj knjižnici u Zagrebu" razčlanjuju Glavinčićeva djela u posjedu Gradske knjižnice, te ih uspoređuju s djelom "Czvet sveteh" kajkavskog pisca Hilariona Gašparotija iz 1756. Ivana Sabljak u svojem članku "Viktor Car Emin i Drago Gervais – transformiranje života Istre u literarnu stvarnost (kao sred-

stvo ostvarenja nacionalnih ciljeva)” piše o borbi protiv odnarođivanja hrvatskog puka u Istri te o hrvatskom jeziku kao bitnoj identitetskoj sastavnici. U studiji pod naslovom “Dva istarska vremena prošla i jedna svećenička žrtva - Miroslav Bulešić” Josip Bratulić piše o slovenskom pjesniku, pripovjedaču i romanopiscu Ivanu Pregelju (1883.-1960.), autoru romana koji je u hrvatskom prijevodu “Božji međaši” objavljen 1926., samo godinu dana nakon slovenskog izdanja, te se i u Istri čitao s velikim zanimanjem, jer obrađuje razdoblje Dobrilina društvenog, političkog i vjerskog djelovanja, a čitao ga je i hrvatski mučenik Miroslav Bulešić.

Najopsežniju tematsku cjelinu Zbornika čini Glazba. Prilog “Alleluia stihovi uskrasnog vremena u najstarijem pulskom misalu iz 11. stoljeća “Hane Breko Kusture bavi se najstarijim, neuamama notiranim misalom srednjovjekovne Istre, pisanim za Pulu u razdoblju od 1050.-1070 g., dovršenom u bavarskom skriptoriju Tegernsee, koji svjedoči o utjecaju bavarskog glazbenog repertoara u srednjovjekovnoj Istri. Članak “Pasijska baština Novalj” Antona Šuljića govori o nekadašnjem bogatstvu pučkog izričaja u običajima, te o glagoljaškom i pučkom pjevanju otoka Paga, koje dijelom živi i danas. Ivana Paula Gortan-Carlin i Kristina Kulišić autorice su priloga pod naslovom “Glazbena građa iz crkve Svetog Ivana Krstitelja u Dajli”, u kojem je navedeno da je na području Istre postojalo pedesetak benediktinskih samostana, a u Dajli je benediktinska zajednica djelovala od 1859. do 1948. godine, o čijem djelovanju među inim svjedoči i četrnaest glazbenih knjiga. Gorana Doliner u svojoj studiji “Iz istarske glazbene riznice” navodi smjernice za daljnja istraživanja povijesti istarske glazbe, naglašavajući zasluge Josipa Hamma, koji je obavio svoja prva magnetofonska snimanja glagoljaškog pjevanja u Istri još 1950-ih godina. Joško Caleta u radu pod naslovom “Istarska tradicijska glazba i ples u istraživanjima djelatnika Instituta za etnologiju i folkloristiku iz Zagreba s naglaskom na crkvenu pučku (pasijsku) glazbenu praksu” bavi se među inim ulogom i pregnućima suvremenih etnomuzikologa-praktičara na očuvanju i oživljavanju skoro zaboravljene pjevane

korizmene baštine. Rozina Palić-Jelavić u svojoj opsežnoj studiji “Korizmeni i/ili pasionski opus Ivana pl. Zajca (1832.-1914.)” proučava Zajčeve skladbe korizmene i pasionske tematike, koje je moguće smjestiti u “zagrebačko” razdoblje između 1877. i 1894., a njegov sakralni opus od čak 120 djela do sada nije bio znanstveno istraživani. Franc Križnar u svojoj raspravi “Opus Jakova/Jakoba Volčiča/Volčiča (1815.-1888.) i njegov utjecaji u glazbi” proučava jednog od prvih sakupljača folklorne građe, istraživača i prepisivača glagoljskih rukopisa i natpisa, s naglaskom na njegovo populariziranje poznate pjesme Čaće moj Ivana Matetića-Ronjgova u Sloveniji. Članak “Traženje in organizacijski vidiki izvedbe Škofjeloškoga pasijona 2015” Mateja Mohorića Peterneja (pisan na slovenskom) obrađuje oživljavanje i organizaciju pasionske baštine u Škofojoj Loki. Helena Ilc i Mladen Pahović u članku “Ribnički pasion - svježina u tradiciji” bave se sličnom temom na primjeru Ribnika u Sloveniji. David di Paoli Paulovich u svojoj studiji “Consuetudini liturgico-musicali dei tempi di Quaresima e Passione nell’Istria e nel Quarnero” (“Liturgijsko-glazbeni običaji u vrijeme Korizme i pasionska baština Istre i Kvarnera”) proučava pjevanu pasionsku baštinu Istre na talijanskom jeziku i njene poveznice s analognim pjevanjem u Italiji.

Malu tematsku cjelinu Zbornika čine dva članka na temu Likovnosti. U svojem prilogu “Križni put Lojzike Ulman u Riječi” Ljiljana Domić obrađuje postaje Križnoga puta u crkvi Male Terezije od djeteta Isusa nastale od 1971. do 1973. u riječkom naselju Donja Vežica, akademske kiparice Alojzije Ulman rodom iz Vinkovaca, koja je ostavila zamjetne likovne tragove i u sakralnoj baštini hrvatskog sjevera (u Slavoniji i u Zapadnom Srijemu), u BiH, kao i na Kosovu. Prilog Josipa Diminića i Jozefa Jankovića pod naslovom “Dva umjetnika i Pasija” daje sažetu tekstualnu i likovnu poruku.

Zadnju tematsku cjelinu čini Putopis. Smiljana Šunde u svojem prilogu “Istarski pasionski puti” (parafrazirajući Istarske pute Franje Horvata Kiša) daje živopisan i zgusnut pregled dnevnih događanja tijekom održavanja X. međunarodnog znanstvenog simpozija “Pasijska baština Istre i

Kvarnera” održanog u Pazinu od 19. do 22. lipnja 2014., raščlanjujući neke od nedavnih društvenih i kulturoloških zbivanja u Istri. Na samom koncu Zbornika nalazi se Foto zapis Stjepana Pepeljnjaka sa spomenutog Simpozija. Zbornik je objavljen pod visokim pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), a objavljivanje je omogućeno podporom Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

Ovaj jubilarni Zbornik dio je već poza-mašne biblioteke koja se sastoji od deset opsežnih i vrlo sadržajnih monografija, nastalih tijekom proteklih skoro dvadeset godina (1998.-2016.). Vrijedi spomenuti doista impresivan popis svih do sada objavljenih naslova zbornika, koji zajedno obuhvaćaju nekoliko tisuća stranica (zahvaljujem gospođi Dijani Hrebak na poslanom popisu):

1. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* (Hvar, Korčula, 1998.), Zagreb, 1999.
2. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* (Zadar, Preko, 2000.), Zagreb, 2001.
3. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* (Krk, Vrbnik, 2002.), Zagreb, 2003.
4. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* – Vukovar kao paradigma muke (Vukovar, 2004.), Zagreb, 2005.
5. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* – Boka Kotorska jedno od izvorišta hrvatske pasionske baštine (Tivat, Crna Gora, 2006.), Zagreb 2007.
6. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* – pasionska baština Bosne i Hercegovine I. (Sarajevo, 2008.), Zagreb, 2010.
7. i 8. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – pasionska baština Bosne i Hercegovine II* (Vitez 2010. Buško Blato, 2011.), Zagreb, 2011. (dvobroj)
9. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* – Pasionka baština Hrvata u Podunavlju, (Sombor, 2012.) Zagreb, 2014.
10. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture* – Pasionka baština Istre i Kvarnera (Pazin, 2014.), Zagreb, 2016.

Organizatorima konferencije Pasionke baštine u Pazinu održane godine 2014., kao i priređivačima Zbornika, treba čestitati na trudu i upornosti. Ovaj je skroman prikaz nastao kao rezultat svečanog predstavljanja desetog Zbornika dne 19. siječnja 2017. u

dvorani Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, a na ljubezni poziv g. Joze Čikeša, predsjednika udruga Pasionka baština. Više pojedinosti o dugogodišnjoj plodnoj djelatnosti spomenute udruge, nakladnika svih dosad objavljenih svezaka, moguće je pronaći putem sljedećih mrežnih stranica: “www.pasionka-bastina.com”, “www.croatianhistory.net/etf/pasion.html” te “www.facebook.com/pasionka.bastina/”.

Darko ŽUBRINIĆ

Brzopotezni nehaj ili Jakov se nasmijao!

Josip Cvenić: *Vožnja na mjestu*. Matice hrvatska Ogranak Osijek, 2016.

Priča ima svoj korijen u početku. Točnije, početka nema bez priče. *Priče govoriti slovo...* ili tako nekako – umjesto *slovo* tu bi moglo stajati – glagol, besida ili besjeda, a umjesto *priče* – poče...jer je *pričati* značilo je nešto početi i, valjda, završiti. Ako se išta može i početi i završiti na ovom svijetu. Ako oko nas nisu sami nesvršeni poslovi. Ipak, svi znamo za ono – Ni riječi više! Znamo što znači dosta iako svi potajno priželjkujemo vječnost u kojoj – nikad dosta! – lijepih stvari. Lijepih, dobrih, istinitih. Istinitih onoliko koliko pripovijest može – jer ona je, kako je bio primijetio Vladimir Biti, *pri-povijesti*. Ne polazi iz srca stvari, iz samog središta kako to uspijeva ponekad poeziji – ali sve - i pjesma i pripovijest kad-tad dospiju u to središte – postanu jedna povijest. Jedna *historija duša* – rekao bi Tin. Možemo si postaviti pitanje jesu li naše stvari takove – lijepe, dobre, istinite... Ispisana knjiga je dužina na beskonačnom pravcu. Ta dužina u jednoj točki počne u drugoj – završi – a prije nje i poslije nje – beskonačnost. Josip Cvenić je svoju dužinu na tom beskonačnom pravcu odradio s brzopoteznim nehajem, a opet točno i cjelovito, vješto koristeći prazninu i puninu mogućeg značenja. Praznine obuhvaćaju ono što nije rečeno, a punine govo-

re. Onoliko koliko je potrebno, sudi Cveni-
 nić. I doista, nakon čitanja nemamo dojam
 da su nas prevarili, nešto nam namjerno
 prešutjeli spretno ili nespreno – svejedno.
 Vješto ili nevješto, priča je tu i nemaš osjećaj
 da su te izdali ili ti bezočno lagali. Ne, to
 nisu dojmovi ove radnje, stanja i zbivanja
 koje nam podastire Cveni-ć. Pročitavši, osta-
 jemo naprotiv i zadovoljni i zadivljeni kako
 se bez odlaganja može reći sve što se htjelo
 reći i kako se mogu otkloniti nedoumice,
 dvojbe, sumnje, skretanja na kakvu stran-
 puticu koja isto može biti nečiji pravi put,
 ali Cveni-ć ne skreće odveć sa svoje dužine
 ipak poštujući sva moguća popratna znače-
 nja priče. Kako se može ići jednim pravcem
 bez, kako rekosmo, skretanja, a da slika
 ipak ne bude odveć jednodimenzionalna.
 Kakva bi zapravo bila jednodimenzionalna
 slika?! Svaka slika mora imati i prije svog
 početka barem dvije dimenzije. Ipak pisci
 u svakom času znaju što je jednodimenzio-
 nalnost ili nedvosmislenost kao i beskrajna
 višeznačnost. I služe se njima bez prestanka.
 Redak za redkom. To je umijeće nenadmaš-
 no – jedninom obuhvatiti sve, svu moguću
 množinu. Priča teče, riječ za riječju, reče-
 nica za rečenicom, a nama se u svijesti stva-
 raj u slike, bit uspostavlja svoj bitak tako da
 novostvorena bića ožive. I postanu tu-bit,
 tu-bitak i tu-biće. U svetoj pristupačnosti
 i svekolikoj dostupnosti. I još uz to - kre-
 ću se, žive svojim životom kako davno već
 bje rečeno. ! (Malo Heideggera nikome ne
 može naškoditi, mnimo!) Netko je rekao,
 obrnuto od one poznate o slici koja vrije-
 di tisuću riječi – jedna rečenica vrijedi više
 od tisuću slika! Kad čitamo vješta pripovje-
 dača, uistinu to doživimo. Da riječ stoji za
 tisuću slika. One se množe brže i danas je
 doba *veni, vidi, vici*, dođoh, vidjeh i pobi-
 jedih. Stvarnost. Obuhvatih je pogledom.
 Ali začudnost se postiže kad to uspijevaš bez
 ijedne slike – doći, vidjeti i pobijediti. To se
 dogodilo Josipu Cveni-ću i nama koji smo
 ga čitali, a da pritom nismo ništa više oho-
 li nego djeca koja se dobro istrče u kakvoj
 igri i kažu – moja pobjeda! Točnije, naša
 pobjeda! – u ovom slučaju. Čitateljskospisa-
 teljska. I ona nadosobna. Koja nadilazi nas
 same, naše pojedinačne potpise i prava te se
 otisne u svijet jer – ploviti se mora! I upisuje
 u, fizičari su nekoć govorili – metafiziku, a
 sad u međuvrijeme i međuprostor. U koji

nikad ne znaš tko će zaći i što će nenadano
 pronaći. Kako, rekosmo – s brzopoteznim
 nehajem. Srdačnim nehajem. Što to znači?!
 S jednakom lakoćom zahvaćene su ratne i
 poratne okolnosti kao i međusobno prepli-
 tanje ljudskih sudbina u njima. O pogu-
 bama i o ljepotama ljudske naravi i svijetu
 koje one oblikuju govori se istim tonom - s
 točnim, kratkim opisima, izrečenih bez krz-
 manja – ili, ne daj Bože – mrcvarenja i spisa-
 telja i čitatelja. Bila riječ o težini naših živo-
 ta koju svak za se mora nositi, htio-ne htio,
 ili o stanjima u kojima *telo težinu zgubljuje*
 - sve jedno. Nema razlike. Pripovjedač je,
 reklo bi starim rječnikom, i subjektivan i
 objektivn u istu dobu. Valjda se samo tako
 i može! Objektivnost podrazumijeva neku
 – u doslovnom prijevodu – predmetnost, a
 subjektivnost možemo prevesti kao – pod-
 met – uzeti stvar-predmet u svoje ruke ili
 podmetnuti leđa, kako- kada, uglavnom
 znači nešto puno bliže od predmetnosti,
 veće sudjelovanje, veći udio i utjecaj na sam
 tijek priče. I Josipu Cveni-ću, kao i mnogi-
 ma prije njega, a ako Bog da i poslije nje-
 ga, uspjelo je objединiti podmet i predmet
 u nešto treće u kojem je dioništvo nadišlo
 samo sebe, stvoren je višak vrijednosti –
 rekao bi Karl Marx, a od viška glava ne boli.
 Kafku je boljela glava – jer je njegov nedo-
 statak neprestano rastao zajedno sa viškom.
 Kafka nije pisac koji bi u ovom času zanimao
 Cveni-ća, ali kad je o pripovijedanju riječ –
 spomen na nj ne bi smio izostati. Sartre je
 napisao i opisao mučninu i ona je propisana
 uz Kafkin Proces za srednjoškolsku lekturu.
 Nije bilo dosta Filipa Latinovicza nego muč-
 ninu treba staviti na en-tu. Nije čudo što
 nam mladi bježe. Finci imaju četrnaest sati
 finskoga tjedno u osnovnoj školi, i nemaju
 književnost bogatu kao mi. Pred knjigom
 Josipa Cveni-ća, pred knjigama kako suvre-
 menih tako i starih, hrvatskih književnika
 – pitamo se kad će to i tko – čitati?! Kad
 ćemo živjeti i zajedno rasti s našom književ-
 nosti? S našim svetim i prokletim pismima?!
 Djeca u već nižim razredima imaju toliko
 udžbenika u kojima metodika i didaktika
 same sebi najviše služe, a ne samoj umjet-
 nini i gutaju svako štivo neumoljivo gaseći
 svaku stvaralačku iskru, kap spontaniosti i
 kod učitelja i kod učenika – da je to već sra-
 motno i zar je čudo da kad poodrastu jedva
 čekaju da se riješe knjižurina? E da! Kad će

se to promijeniti? Kako stvari stoje, sva je prilika – nikada. Nego, nije sve u stvarima i prilikama – nešto je i do Božje volje. I, srećom, to nešto uvijek nadjača laž i priliku i istina nekih riječi krotko postane naša budućnost. Bude nam darovana. I postoje trenutci kad svi, i agnostici moraju priznati – Sve je u Božjim rukama! Darovano nam! I Cvenićeve knjige ima u sebi tu mogućnost darivanja i na trenutke je sve toliko čisto da nam se čini da smo u dječjoj književnosti. Bez aluzija, bez kvara na koji su nas navikli naši pisci svagdašnji – tako recimo, kad se opisuje susret dječaka Jakova sa svećenikom ili nakon njegova bijega od kuće kad noći u sobi za prljavu posteljinu u bolnici gdje ga je smjestio Markan, odrastao čovjek – nešto između dobroćudnog čudaka i priprostog, običnog čovjeka kakvi bismo svi trebali biti – bar jednom u svom životu – hrvatski, a i svjetski čitatelji već su toliko iskvareni do srži – da u tim dvama poznanstvima počnu očekivati opise nedoličnih, blago rečeno, dodira, riječi i prljavštinu svih vrsta s kojom nas obilno zatrpavaju. Cvenić nije nikakav niti moralist niti didaktičar niti je riječ o knjizi za djecu, riječ je o knjizi koja ne nikoga ne niječe niti išta prikriva, ali ni trenutka ne dvoji o mogućem prijateljstvu između djece i odraslih. I to neusiljeno, bez ikakvih aluzija i dvosmislica, ponavljamo, kojima neke knjige što su našoj djeci propisane pod obvezatno obiluju. Čak do sablazni. Mlinsko kamenje i rijeka čekaju, a Josip se Cvenić zasad ne mora bojati – a i za nj i za sve nas i dalje vrijedi ona koja govori da se bolje baciti s mlinskim kamenom u rijeku nego da sablazniti nekoga od nas malenih. Davno rečeno.

Možemo se poigrati zamjenicama govoreći o knjizi Josipa Cvenića i reći – to je to, a to je to. To i ništa drugo. Takvo je, kakvo je – rekla bi Sanja Pilić u svojoj pjesmi. Ne kopajte, ne rujte, ne koporajte. Zatim, ne gubi se vrijeme u Cvenićeve knjigama. Živi se. Makar bila riječ o neodlučnosti, ona je odlučno izrečena. I doista, nakon niza odluka život - i prođe. Tako smo pratili život jednog lika gotovo od rođenja do smrti. *Lik* je inače danas u javnoj upotrebi i žargonima postao pejorativna odrednica – možda pod utjecajem one o *liku i djelu* doživotnoga i prekogrobnoga nam maršala. Usput, zašto u Hrvatskoj i ostalim zemljama

kako vole reći, ovih prostora, a najslade je kad kažu ovog dijela Europe – nema više te titule?! Zar nije došlo vrijeme da neke riječi očistimo od povijesnih naslaga i tereta koje nema smisla više nositi? *Rasuti teret* – naslov je jedne knjige pjesama u prozi Danijela Dragojevića. I balastne vode, dodajemo mi. Prateći taj životni tijek nekoliko likova ove knjige, primjećujemo s olakšanjem da je svi podaci i činjenice, jer Cvenićevo štivo oponaša na trenutke dokumentaristički pristup stvarnosti, imaju istu težinu ili lakoću. Primijetiš, doista za samu bit ljudskosti, svedeno je polazeš li doktorate na Sorboni ili žicaš cigaretu u dnevnom boravku neke umobolnice – samo što na Sorboni nikad dosta pameti, a u umobolnicama ludosti. I kave i cigareta. Što bi Šimić rekao – *nešto sasvim ljudsko* - svugdje je prisutno. I potrebno. Josip Cvenić to dokazuje, a nije crnokroničar. Točnije, nije samo crn – jer i crno je potrebno – koliko i bijelo. Ima tu i boje. I ne mulja se njima – slika se dosta čisto i jasno. Neću vas zamarati odveć – kaže u podtekstu pripovjedač knjige *Vožnja na mjestu*. Ustrodočit ću se na bitno. Ako želite znati više, nikome nije zabranjeno maštati. Poručuje pisac čitatelju. Lijep je čitan naslov svojedobno bje Slamnigova *Disciplina mašte*. I taj sami naslov dobro opisuje piščev postupak. I? Može li se slobodno maštati nakon knjige Josipa Cvenića?. O itekako! Može se i sanjati. O svijetu u kojem kad dijete pobjegne od kuće, nestane – prolazi sva svjetska zla – siluju ga, vade mu organe, postaje bijelo roblje, umire od gladi, prosi, krade, prostituiru se i što sve ne...ubija - ima zala i više nego možemo zamisliti, ali Cvenić nas bez patetike podsjeća da sav svijet još uvijek nije takav. I da na nj treba obratiti pozornost. Sačuvati ga. Silovanja ima i u njegovoj knjizi, ali se o njemu ne moralizira – niti ga se hvali niti osuđuje. Niti ga se do iznemoglosti opisuje – ta svi znamo što je *činiti silu* nekome. Unatoč tome, zamisliv je svijet u kojem ne tražimo samo ono svoje – pravo, imovinu, posjed, prostor, vrijeme, slavu, dobitak... tako ljubav opisuje Sveti Pavao – po tome mnoštvo udruga u hrvatskom društvu malo znaju o ljubavi, a sve o svojim pravima i traže još veća, a sve izrazivo u nekom kunskom iznosu. Da, ne bismo trebali tražiti svoje, nego život svoj dali za prijatelje svoje. Tako je rekao Isus u kojem

od svojih evanđelja – Tko čuva svoj život, izgubit će ga! A tko ga da za prijatelje svoje, dobit će ga! Toga ima i kod Cvenića – ali, Bože moj, sve tako obično! Bez bilo kakva patosa s kojim volimo svi govoriti o svojim životima, a ipak ne sasvim prizemljeno, nego na jednoj određenoj visini koju svaki nehaj ima zahvaljujući vjetru Duha Svetoga kojeg ima u toj riječi i koji nesmetano nje-mo provijava.

Nadaje se i usporedba sa šahovskom igrom u kojoj velemajstor igra simultanku – suigrači nisu loši, ali ipak sam ja vele-majstor, veli pripovjedač prešutno za se i krene redom i stojeći brzopotezno odigra sa svakim sudionikom partije – s većim ili manjim guštom. Neke je možda i izgubio, ali nije riječ o pobjedi ili porazu – nego o samoj igri – i o pamćenju rasporeda kod svakog od suigrača, osmišljavanju cijelog tog pothvata. I o tome da si bio negdje. Da si snimio ponešto od svakog suigrača. Sveo ga bitne crte i poteze. I odigrao s njim – nekad u svim smjerovima kao kraljica, nekad pješ-šački, korak dva- naprijed i oslobađati si lijevu ili desnu stranu u tom kretanju, nekad dijagonalno kao lovac, nekad kao konj premjeravati površinu s pet pomičnih polja koja čine slovo l – nekad odlučno naprijed-nazad – ravno – poput topa, – nekad nepomično poput kralja – jedva da korakne. Baš kod njega nadaje se objašnjenje naslova – vožnja u mjestu. Na kraju svi moramo u životu priznati poraz. Jer neumitno umiremo. Pojedu nas ili spale. Ali, možemo proglasiti i pobjedu, jer – izgubili smo! Svoj život. To nitko ne može poreći. Zašto je to ipak pobjeda? Zato što u svakoj smrti ima nešto slavodobitničko – odživjeli smo svoje, ispili čašu, svršili poslove, predali duh svoj u Božje ruke – stekli mir i pokoj i život vječni - ili već kako se sve govori i kako se znalo govoriti. Razloga za slavodobice ima i umrli i oni što ostaju još živi na ovome svijetu. Ako se pomno čuti, takve slavodobitosti ima na svakoj sahrani, uz bol i tugu – ravnopravno - i uz prolaznu sramotu kako je smrt nazvala pleternička pjesnikinja Blaženka Maras-Čulina. Pod velom običnosti krije se takva poruka i u romanu Josipa Cvenića. Bili smo tu, osvijetljeni sunčanim zrakama poput slike anđela Gabrijela u crkvi i neke su nam molitve bile uslišane, neka nijemo zadivljena gledanja

pogledana, neke riječi su došle na svoje mjesto. Upravo bi to mogao biti svršetak ove knjige – doći na svoje mjesto. A gdje je to i kakvo je to naše mjesto, to će možda pokazati buduća knjiga Josipa Cvenića. Što tamo ima, što nas čeka? I kako je to biti na svom mjestu. Je li zanimljivo jednako kao i u sve naše bivanje upisan bijeg ili barem njegov pokušaj. Svima ljudima znan pokušaj bijega. Život pobjeđuje, samo to možemo reći. To je zaključak. Smrt prođe, a život je vječan. I – nastavlja se. Kakav će biti? Ne treba se odveć brinuti – život svakom od nas nosi riječi kojima ćemo ga opisati ili reći. Što je rekao Josip Cvenić ovom knjigom? Da su naši životi unatoč nedostatku pijeteta zaslužili priču i ujedno da su priče željne naših života. Onda, dajmo se! Dokraja odživimo našu dužinu – i živimo, makar na jednoj točki puta. Netko će to zapisati i ne znajući da govori o nama. Šest lica traže autora – tako je Pirandello naslovio svoju dramu. Nešto slično bi se moglo reći i za likove Cvenićeve knjige. I našli su ga. U trenutku kad ne znaš je li sve izmišljeno ili je sve istina. U trenutku kad se razlika poništava. U neku ruku svaka knjiga, uz to što je, ako je, manje ili više vješta umjetnost, ona je i činjenica. Dokument. Samu sebe legitimira. Drži do sebe. Iako nedvosmislena, opet valja u nju uračunati i čimbenik nepredvidljivosti koji ravna tim činjenicama. Pisac ove knjige i s njim je izišao na kraj. I zadržao svog čitatelja do posljednje rečenice koja glasi – kako?! Ne sjećamo se! A namjerno nećemo pogledati. To samo znači da smo zašli u neodvojivost, ono slavno srastanje tkiva i štiva kad se može reći da svrha života nije njegov kraj nego – početak. Novi početak. Ovaj naš prikaz novi je početak naše, Cvenićeve ili tko zna čije knjige. Svaka nova knjiga je svojevrstni nastavak velike priče ovoga svijeta ili velike pjesme ili velike šutnje ili velike buke ili velike svemirske tišine što traje i traje i onda jednom – mine. Netko progovori. Bog? – A tko drugi?! *Skok u mjestu* – tako je Sibila Petlevski naslovila jednu svoju knjigu pjesama. Sličan naslov je imao i jedan album Vlatka Stefanovskog. On i *Leb i sol* naslovili su svoju ploču kao – *Let u mestu*. Cvenić je ponudio vožnju na tom istom mjestu – ne-mjestu, rekao bi Hrvoje Pejaković. Zašto ne-mjesto?! Zato što su nam ne-mjesta jednako potrebna kao i mjesta. Utopij! – rekli bi

mislioci. Onaj zračak budućeg na u kojem nam je istom biti – privlači nas i uvijek će nas privlačiti dok je vremena. Ipak tim skokom, tim letom, tom vožnjom u mjestu – mogu se obuhvatiti daljine, sve prijedne udaljenosti koje nam je dano u jednom životu prijeći. Valcer se može plesati i na tri kvadratna metra, kažu. Sve se svede na to jesmo li tu, u šturoj javi – što bi rekao Tin ujević – točnije... *štura java počima*... a što je bilo prije toga, što će biti poslije? Što je bilo cijelo vrijeme tijekom priče, usporedno i isprepletano. Rat. Rat za ljubav i onda kada... *strast se dočima*. Antonio Machado, španjolski pjesnik rekao je – Rat za ljubav jest udarac sudbine. Ima li takvih udaraca u knjizi Josipa Cvenića? Ima. Ali podneseni su mirno, skoro samozatajno. I iako to nigdje nije izričito rečeno – pobijedila je ljubav. Točnije i još ljepše – dijete ljubavi! I prvo što je pomislilo kad je došlo sebi jest da se ode igrati kod prijatelja. Čega? Ne treba se brinuti. Ljubav je kao i mudrost dosjetljiva i zaigrana. Svaki naraštaj ima svoja navještenja, rekao je Nikica Petrak. Svaki naraštaj ima svoje igre. Svoje ratove i svoj mir. Svoje dobro. Svoje početke i svršetke. Svoju vožnju na mjestu, to jest ustrajavanje, dovođenje do kraja, nepobitnu prisutnost negdje. Svoju vječnost. Jesu li likovi Josipa Cvenića došli do nje i dosegli je? Jesu na neki način – bez upisane namjere – jer, bilo je kako je bilo i tu se više nema što reći, poručuju nam iz nje, te naše vječnaje pamjati, što bi rekli pravoslavci i naši glagoljaši. Živite dalje. I budite u svojim životima. Što ste malo zaronili u naš, to neka vam bude usputno kupanje, kratki izlet – rekao bi Antun Šoljan. *Vita longa, ars brevis!* Roman Josipa Cvenića uspijeva barem nakratko obrnuti latinsku poslovicu *Ars longa, vita brevis* – te dobismo – dug život, a umjetnost kratka. Sve dok netko (čime točno izazvan, ostaje tajna!) ne poželi – produžiti je! Jesmo li mi imalo – produžili? Ako jesmo, hvala Bogu, ako nismo, hoćemo! Ako Bog da! Hvala svima koliko god nas u ovome jeziku ima! Sretno! Živjeli!

Božica ZOKO

Fusnote ljubavi i zlobe

Milutin Cihlar Nehajev,
Političke siluete.

Odabrao i priredio: Ivan Ott.
Zagreb, Alfa, 2016.

Olaka u zaboravu, škrtu u samoštovanju, Hrvatska je pokopala brojne svoje kćeri i sinove, ponašajući se kao da je milijunsko carstvo u kome talenti niču i troše se poput gljiva nakon pljuška. Pokopati čovjeka istinski, sukladno notornoj frazi, znači u vlastitom i kolektivnom pamćenju iskopati mu duboku i strogo neoznačenu raku. Pečat toga našega majstorstva osjetili su mnogi te Milutin Cihlar Nehajev nije, na žalost, u tom pogledu bio iznimka. Sam je, uostalom, savršeno opisao stanje kolektivnoga hrvatskog duha: „Ličnosti, još do pred četvrt stoljeća žive, padaju u maglu i zaborav – sljedeća generacija ne može da ih zamisli u realnoj slici. Ostaju tek polemike, uvodnici, brošure i govori. Ljudi bezglasno iščekavaju u svojoj pravoj ljudskoj slici. Ostaje shema, idealizirana legenda ili u maglu zavita površna formulacija. Nitko nije zabilježio intimnog Strossmayera, intimnoga Starčevića. Par anegdota živi, to je sve. Distanca, koja je za života velike političare odaljivala ne samo od mase nego i od inteligentnog prosjeka, smrću postaje još većom zaprekom.“ (MCN, *Političke siluete*) No, uočio je Nehajev u ovoj crtici još nešto bitno – provincijalnost duha koji misli da umjesto čovjeka od krvi i mesa pamćenje zaslužuju samo spomenici: „Mi se još uvijek bojimo u političaru ili misliocu otkriti čovjeka – naši veliki ljudi, ako i ne dobiju spomenika, dobiju pijedestal, podno kojega je moguće samo klanjati se i diviti.“ (Ibid.) Umjesto živoga ljudskog mesa, nama je bitan mramor. Mi, naime, ne vjerujemo sebi samima i zato neprekidno ili pljujemo po sebi ili vlastito kolektivno sebstvo projiciramo u nemoguće akademske visine. Taj intelektualni daltonizam pokušao je Nehajev ispraviti upravo crticama okupljenima u

knjizi karakteristična naslova. Sama knjiga spomenik je snažnom kritičkom duhu, neobičnu spoju erudicije i zazora spram tadašnje hrvatske katedarske misli o književnosti.

Zanimljivo je koliko je ovaj nemirni stvaralac bio uspješan u kritici katedarske filologije istodobno se služeći svim njoj navlastitim instrumentima – učenošću, historiografskom akribijom, preciznim sondiranjem teme i pouzdanom prosudbom o materiji. Vjerojatno je višedesetljetno novinarsko iskustvo ucijepilo u njegovu pronicljivu rečenicu živahnost nenaravnu kabinetskoj pedanteriji. Kemičar po struci, naravoslovac po temeljnom obrazovanju, bio je iznad svega svestrani intelektualac - i više nego dobro obaviješten o svim područjima umjetnosti, književnosti, društvenog života. Postao je potom i bitnim dionikom hrvatskog žurnalizma. Na pozitivizmu odgojen svjetonazor nije dopuštao novinaru impresionističku površnost, a novinar pak znanstveničkom umu nije dozvoljavao suhoparnost strukovnjačke uskoće. Ostaje pitanje je li potonuo u muzej književno-povijesnih činjenica tek kao dio ogromnog paketa hrvatskoga zaborava ili je suvremena književna publika već potpuno izgubila zanimanje za sve što nije ispunjeno krvlju, umorstvima na tekućoj traci i seksom.

Ne znam je li ovaj književnik i blizu lektirskih obveza naših učenika, a ako nije, to je sreća, budući da pedagoški imperativi štreberskih nastavnika obično izmasakriraju svaku čitateljsku ambiciju. Kako god, ostaje činjenica da smo za Cihlara učinili onoliko koliko i na aktualizaciji sveukupna hrvatskoga književnoga nasljeđa. To znači ništa. Književne povjesnice, čak i one najlepršavije, ne mogu aktualizirati građu koja nema pripremljenu recepciju. Jer, budimo pravedni, hrvatska je sredina tragično manjkava u pitanjima odgoja duha. Doktorandi naših sveučilišta u prosjeku se nepismeni, studenti mahom neobrazovani, gimnazijalci u načelu neznalice. I nika kva književnopovijesna strategija ne može nadoknaditi manjkove čitavoga društva u kome su glupost, ignorantstva bahatost i narcisoidna razmetljivost mjerila kolektivne duhovnosti. U takvoj situaciji nemamo za čim žaliti, ali itekako možemo prigovoriti grijeh nečinjenja, iliti krivoga činjenja, šaćici uistinu učenih Hrvata.

Apsurdno je konstatirati da je za Milutina Cihlara plemenitom gestom pridavanja pjesničkoj inačici svoje javne nazočnosti dodatka Nehajev, što je, zapravo, bio Cihlarov pseudonim, pjesnik i sociolog Ivan Rogić učinio više od buketa formalnih dužnosnika kolektivne memorije. Apsurdno ali potpuno i stoga bolno istinito. Nemar je solidan uvod u zaborav. Pitanje je tko je od naših suvremenika još čitao Nehajevljevi dobar povijesni roman *Vuci*, ima li još onih koji su uživali u njegovu egzistencijalističko psihološkom romanu *Bijeg*, izvrsnoj studiji o dezorijentiranosti i propadanju hrvatskog intelektualca, svojevrstnoj prolegomeni Soljanove sedamdesetak godina mlađe *Luke*, a svakako nije naodmet upitati se je li recentno nam općinstvo uopće i čulo za dan-danas šekspirološki relevantnu studiju o Hamletu. O drugim njegovim djelima da i ne govorimo. Kao ni o činjenici da je ovaj daroviti književnik još kao osamnaestogodišnjak gledao na kazališnoj sceni uprozorene svoje dvije drame.

Cihlarovu spisateljsku metodu moguće je uočiti bilo da govori o Ivanu Mažuraniću, Anti Trumbiću, Gaju, Janku Draškoviću, Anti Starčeviću, Frankopanima, Marijani Derenčinu. Na prvi pogled razvidno je da temi pristupa erosom prozaika. Uzmimo nasumce početak ogleda o Matku Laginji: „Putnik prolaznik ili ljetni gost sudi Istru prema zelenilu opatijskih palma, prema vegetaciji parka i orhidejama oko pošljunčenih putova ovog našeg, sada izgubljenog, jadranskog bisera. Ali na mjestu gdje se danas dižu hoteli s depadansama i golubice-ville, još pred pedeset godina bilo je tek siromašno zaklonište fratarsko, po kojem Opatija imade i ime. Učkom zaklonjen od bure, taj nenapučen kut imao je i malariju, koja je ljude s mokrog tla tjerala više pod goru.“ Podsjeća potom Cihlar na društvenopovijesnu situaciju istarskog čovjeka, navlastito onoga hrvatskoga, opisujući jezgrovito položaj Laginjin nakon što je napustio mjesto gradskoga činovnika u Zagrebu i poslušao „poziv srca, duše i uma“ te se otputio u Istru: „Laginja je odvjjetnik u Puli, u ratnoj luci, u kojoj su kod arsenalskih radnja zaposleni talijanski radnici, u gradskom vijeću sjede iredentisti, a vojnička komanda vodi politiku bečku, znamenitu po onom nalogu, kojim je profesor

Spinčić lišen službe, jer je išao na sastanak u Zagreb. Okolica Pule je naš narod, ali neprobuđen, zaostao, teško stradajući pod bremenom neprijazne vlasti. K Laginji odvjetniku, dolazi seljak. Tumači svoju nevolju, tužan je, treba biljege. Laginja preuzimlje zastupanje, tješi i upućuje. Seljak se oprašta od njega, zahvaljuje – ali se nećka otići. Što mu je? ‘Gospodine, nemam za vlak doma.’ – I Laginja, odvjetnik, plaća i vlak svome klijentu, od koga ne će možda vidjeti drugo nego zahvalnog čovjeka, što je kod hrvatskog odvjetnika našao zaštite i zato će mu djeca biti dobro ‘narodnjaci’...“

Ovaj podulji citat izvrsno ilustrira Cihlarov stil i postupak. Nakon što je informirao čitatelja o povijesnoj situaciji, u svega nekoliko riječi živo predočivši političku klimu Laginjina vremena, jednom kraćom izjavom otvara temu hrvatskoga istarskog čovjeka, da bi potom bez prijelaza, bez ikakva uvoda, ali elegantno i uspješno bacio pogled u samo središte intimne i ujedno kolektivne drame obespravljene zajednice. Sažeta dramatika kratkih klauzula, pripovjedni tempo bez imalo zalihosti, potpuna psihološka saživljenost u svega nekoliko poteza, učinkovitije od obimnih studija zatrpanih podacima i naširokim raščlambama, ocrtava čovjeka u prostoru i vremenu.

Živo, gotovo romaneskno izlaganje, sredstvo je i političkoga opisa. Snažna gesta, ali bez imalo patetike, i opet u svega nekoliko rečenica sažimlje ono najbitnije: „Ali Laginja je Hrvat i starčevićanac, pravo čedo jakog pokreta koji je u Banovini bio političko-stranački, a u Istri i Dalmaciji (donekle i u Slovenačkoj na pr. za Tavčara iz mlađih dana) sasvim nacionalan. Pravaštvo je s jednostavnom devizom ujedinjenja svih hrvatskih zemalja (koja je izražena na poznatim slikama sa Zvonimirovom krunom, kockastim grbom i lovorovim vijencem, komu su na listovima ispisane i Crna Gora i Koruška!), iznašlo formulu koja je u ‘nespašenim krajevima’ elektrizirala narodnu inteligenciju.“

Ne samo darovitost, nego i onaj naizgled lakonski stil koji je krasio zagrebačku novinsku atmosferu na početku stoljeća i u međuraću, znatno su utjecali na formiranje Cihlara. Zagrebački žurnalistički inkubator iznjedrio je niz vrhunskih pera. Bio je

on vrhunsko učilište bez formalnih stupnjeva i licenciranih dokumenata, o čemu, među inima, izvrsno svjedoči slučaj sjajnog prevoditelja, publicista i povjesnika Josipa Horvata koji je od formalnog obrazovanja završio samo Trgovačku akademiju, današnjim rječnikom – srednju trgovačku školu. Nimalo ne čudi da je otuda potekla i legendarna Marija Jurić Zagorka. U oblikovanju tiskovina legendarne *Tipografije* (Jutarnji list, Obzor, Večer) sudjelovao je, uz spomenute, i liječnik i pisac Milivoj Dežman, a činjenica da su i Cihlar i Dežman Ivanov bili predsjednici Društva hrvatskih književnika dostatno svjedoči o kvaliteti agramerske žurnalistike, nastale na tragu najboljih srednjoeuropskih tradicija javne riječi i života. Zanimljivo, obavijesno, vrckavo, napeto pisanje oblikovali su atmosferu u kojoj je literarna kakvoća i visoka raščlambena razina podrazumijevala i dnevnu aktualnost i transparentnost izriječaka dostupna i privlačna najširem općinstvu. Njen dostojan baštinik i sukreator bio je i Milutin Cihlar Nehajev.

Ovo je korisna knjiga jer nas podsjeća na niz političkih sudbina, približavajući nam, uz mnoge druge, Grgura Ninskog, Starčevića, Khuena, Tomašića, Supila, braću Radiće. U pravom smislu riječi, bez floškula i općih mjesta, ona je povijest depatetizirala i njene protagoniste pretvorila u pješake ne da bi ih banalizirala, nego da bi ih aktualizirala. Ona računa na čitatelja od krvi i mesa, ne na bibliotečnog moljca, mada zadovoljava i eruditsku akribičnost. Na svojim najboljim stranicama, a takvih je ovdje skupljeno obilno, naslutio je Cihlar historiografsku naraciju kao plodan spoj znanstvene preciznosti i pripovjedne napetosti. Najbolji romanopisac hrvatske moderne, kritik i esejist na zanimljiv, lapidaran, a opet iscrpan i literarno privlačan način podsjeća na ono tako milo kolektivnoj lijenosti i općem zaboravu. Točnije – opominje da povijest nije ropotarnica prošlosti, nego zalag budućnosti. Ujedno dokazuje i da je Cihlar i nakon brojnih desetljeća uistinu naš suvremenik. Jesmo li ga zaslužili – ključno je, makar postavljeno implicitno, pitanje jednoga opusa koji u mudrijoj sredini nikada ne bi bio prepušten zaboravu.

Antun PAVEŠKOVIĆ

KRONIKA DHK – Veljača, ožujak 2017.

31. siječnja

Održana je Mala tribina na kojoj s učenicima Osnovne škole J. J. Strossmayer družila književnica Željka Horvat Vukelja. Tribinu je vodio Hrvoje Kovačević.

U Zadru je u 81. godini života premينو Pavao DESPOT.

2. veljače

Predstavljena je najnovija knjiga Drage Štambuka: *Hram u stijeni* (Zagreb, Mala knjižnica DHK, 2016.). Uz autora, sudjelovali su akademik Mladen Machiedo, dr. sc. Antun Pavešković, Davor Šalat i Lada Žigo Španić.

6. veljače

U prostorijama DHK predstavljene su dvije knjige Mirka Ćurića: *Smrt Petera Esterhazyja* (Đakovo, Đakovački kulturni krug, 2016) i *Svevremenost* (Osijek, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, 2016). Uz autora, sudjelovali su Ljerka Car Matutinović, Darija Žilić i Lada Žigo Španić. Dramske tekstove interpretirala je dramska umjetnica Dunja Sepčić.

7. veljače

Održano je Povjerenstvo za ZKR.

8. veljače

Na Tribini DHK predstavljena je knjiga Zrinka Šimunića: *Dijete zapada* (Insula, Čakovec 2016.). Uz autora, sudjelovali su Miroslav Galić, Vlasta Vuk i Lada Žigo Španić. Pjesme je interpretirala dramska umjetnica Dunja Sepčić.

9. veljače

Održana je Tribina u gostima na kojoj se Snježana Babić Višnjić družila s malim pacijentima Klinike za tumore. Tribinu je vodio Hrvoje Kovačević.

10. veljače

Održana je sjednica Povjerenstva za prijem novih članova DHK.

13. veljače

Održana je Mala tribina na kojoj se s učenicima Osnovne škole Remete družio Tito Bilopavlović. Tribinu je vodio Hrvoje Kovačević.

14. veljače

U prostorijama DHK održana je komemoracija Joji Ricovu, na kojoj je predstavljena njegova posljednja knjiga *Mirotvorac kozmosa* (Zagreb, Mala knjižnica DHK, 2016.). Sudjelovali su: Božidar Petrač, Cvjetko Milanja i Ivica Matičević. Odbrane stihove kazivala je dramska umjetnica Perica Martinović.

Održana je Tribina DHK na kojoj je predstavljena knjiga Tina Lemca *Autorsko, povijesno, mitsko* (Zagreb, Biakova, 2015). Uz autora, sudjelovali su Zorka Jekić, Livi-ja Reškovac i Lada Žigo Španić.

15. veljače

Održano je predavljanje knjige Davora Velnića: *Dno je uvijek dublje. Uvod u čitanje Grge Gamulina* (Zagreb, Mala knjižnica DHK, 2016). Uz autora, sudjelovali su Antun Pavešković, Igor Žic i

Lada Žigo Španić. Izabrane ulomke čitala je dramska umjetnica Dunja Sepčić.

16. veljače

Održana je sjednica Odbora Fonda Miroslav Krleža.

Za članove Prosudbenog povjerenstva za Nagradu Fonda Miroslav Krleža izabrani su: Ivan J. Bošković, Ivan Božičević, Stjepan Čuić, Ivica Matičević i Strahimir Primorac.

17. veljače

U prostorijama DHK Udruga UHBDR91 dodijelila je nagradu "Zvonimir Golob" za najljepšu neobjavljenu pjesmu. "Velika zlatna plaketa" pripala je Dragi Štambuku za pjesmu *Alat bola*.

20. veljače

Održana je sjednica Odbora za primanje u članstvo novih članova.

21. veljače

Na Tribini DHK predstavljena je posljednja knjiga Darka Gašparovića *Zlatno runo* (Zagreb, Mala knjižnica DHK, 2016.). Sudjelovali su dr. sc. Antun Pavešković, urednik, prof. dr. sc. Boris Senker, Tomislav Kurelec i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK. Tekstove je interpretirao dramski umjetnik Dubravko Sidor.

22. veljače

Na Tribini DHK predstavljena je knjiga Silvije Šesto *Fučkam k'ofrajer* (Zagreb, Mala knjižnica, 2016.). Uz autoricu, sudjelovali su dr. sc. Ivica Matičević, urednik, Darija Žilić i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK. Stihove je interpretirala dramska umjetnica Dunja Sepčić.

U Zadru je održana Izborna skupština DHK Zadar na kojoj je za predsjednika Ogranka izabran Robert Bacalja. Nakon Skupštine održan je pjesnički susret na kojem su sudjelovali: Robert Bacalja, Tomislav Marijan Bilosnić, Slavko Govorčin, Vinko Hanjc, Sanja Knežević, Ante Tičić.

24. veljače

Održanaje 21. sjednica Upravnoga odbora DHK. U članstvo DHK primljeni su: Sonja Smolec, Josip Balaško, Vinko Hasnek, Jasna Popović Poje, Snežana Hižman, Mate Kovačević, Biserka Goleš Glasnović, Matija Ivačić, Valnea Delbianco, Željka Horvat Vukelja, Mario Raguž, Stanko Krnjić, Tuga Tarle, Nada Mihaljević, Vesna Čuro Tomić, Željko Grabarević, Vera Grgac, Anđelka Korčulanić, Srećko Marijanović, Sunčica Orešić i Javor Novak.

28. veljače

U prostorijama DHK održano je predstavljanje knjige *U znaku Heliodore: Vladimir Nazor Jozi Kljakoviću* (Zagreb, Memorijalna zbirka "Jozo Kljaković", 2015.). Sudjelovali su predsjednik DHK Božidar Petrač, akademik Tonko Maroević i kustosica Memorijalne zbirke "Jozo Kljaković" Željka Zdelar.

1. ožujka

Održano je Povjerenstvo za Fond Miroslav Krleža.

3. ožujka

Održana je polemička tribina *Poticanje čitanja i posudbe u knjižnicama*. O važnim novim programima poticanja čitanja, o stanju u knjižnicama kao i drugim aktualnim problemima govorili su Sonja Zubović, Davorka Semenić Premec, Stjepo Martinović i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK.

7. ožujka

U prostorijama DHK održano je predstavljanje knjige Siniše Matasovića *Nećak* (Sisak, Matica hrvatska 2017.). Uz autora, sudjelovali su Maja Peterlić, Tin Lemac i Lada Žigo Španić. Prozne ulomke interpretirala je dramska umjetnica Beti Lučić.

9. ožujka

Održana je Kazališna večer u povodu objavljivanja nove knjige Sanje Nikčević

Druga slika hrvatskoga kazališta ili izvan glavne struje (Zagreb, Mala knjižnica DHK 2017.). Uz autoricu, sudjelovali su Gordana Ostović i Ivica Matičević. U dramskom programu sudjelovali su Mladena Gavran, Roman Šušković-Stipanović.

10. ožujka

Raspisan je natječaj za Nagradu "Tin Ujević" za najbolju zbirku pjesama objavljenu u razdoblju od svibnja 2016. do svibnja 2017.

Raspisan je natječaj za Nagradu i Povelju uspješnosti Julija Benešića. Natječaj je otvoren do 1. lipnja 2017.

14. ožujka

Održana je Mala tribina na kojoj se s učenicima osnovne škole Nikola Tesla družila Jasminka Tihi Stepanić. Tribinu je vodio Hrvoje Kovačević.

Raspisan je natječaj za Nagradu "Nerevanska maslina". Natječaj je otvoren do 30. lipnja 2017.

15. ožujka

U prostorijama DHK održano je predstavljanje zbirke pjesama Ratka Bjelčića *128 crtalica* (Zagreb, Naklada Semafora, 2017.). Uz autora, sudjelovali su Silvija Šesto, Livija Reškovac i Lada Žigo Španić. Stihove je interpretirala dramska umjetnica Mladena Gavran.

Održana je Tribina u gostima u Klinici za tumore na kojoj se s malim pacijentima družila književnica Sanja Pilić. Tribinu je vodio Hrvoje Kovačević.

16. ožujka

U prostorijama DHK održano je obilježavanje 100. godišnjice rođenja Maka Dizdara. O pjesnikovu životu i djelu govorili su Marko Grčić, Mladen Machiedo, Miroslav Mičanović i Ivica Matičević.

Pjesme Maka Dizdara kazivao je dramski umjetnik Darko Milas.

20. ožujka

Održana je komemoracija akademiku Anti Stamaću. Sudjelovali su Božidar Petrač, Dubravko Jelačić Bužimski. Vladimir Krpan svirao je W. A. Mozarta: *Fantaziju u d-molu*. Odabrane stihove interpretirao je dramski umjetnik Joško Ševo.

17. ožujka

Održano je predstavljanje izdanja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavljenih u 2016. godini.

21. ožujka

Održana je tematska tribina: "Ignoriranje književnosti u medijima – namjera ili nehaij"? Sudjelovali su Stipe Čuić, Ivica Matičević, Boris Perić, Iva Körbler i Lada Žigo Španić, voditeljica Tribine DHK

22. ožujka

Održano je predstavljanje knjige Jakše Fiamenga *Božji hlad. Izabrane pjesme* (Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2016.). Uz autora sudjelovali su Božidar Petrač, don Anton Šuljić, Tin Lemac i Lada Žigo Španić. Odabrane stihove interpretirao je dramski umjetnik Robert Kurbaša.

30. ožujka

U prostorijama DHK održano je predstavljanje zbirke pjesama Miljenka Galića: *Krilo noći* (Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2016.). Uz autora sudjelovali su Božidar Petrač, don Anton Šuljić, Josip Botteri Dini.

Ogranak Slavonsko-baranjsko-srijemski u Slavonskom Brodu organizirao je predstavljanje knjiga u okviru programa "Korizma i književnost". Predstavljene su: *Križni put u đakovačkoj katedrali*, Mirko Čurić: *Svevremenost*, Tomislav Žigmanov:

O čuj, puče, hai(=j)ku (=a) o viri s piska.

31. ožujka

Održana je 22. sjednica Upravnog odbora DHK.

U Puli je održana mjesečna tribina

Istarskog ogranka na kojoj je predstavljena knjiga Brune Dobrića: *Novine i časopisi na njemačkom jeziku* (Pula, Istarski ogranak DHK, 2016.). Uz autora, sudjelovali su dr. sc. Rudolf Preinerstorfer iz Beča, Daniel Načinović i dr. sc. Boris Domagoj Biletić.

Maja Kolman MAKSIMILJANOVIĆ